Нино Делић
Љубиша Вечански

ПРИЗОРИ ПРОШЛОСТИ – СВЕТЛОПИСИ ЖИВОТА БОКЕ

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА ПАНЧЕВО

Бока, 2026.

Нино Делић
Љубиша Вечански

ПРИЗОРИ ПРОШЛОСТИ – СВЕТЛОПИСИ ЖИВОТА БОКЕ

Бока, 2026.

ИЗДАВАЧ:
Градска библиотека Панчево

ЗА ИЗДАВАЧА:
Дејан Боснић
директор

РЕЦЕНЗЕНТИ:
Др Александра Вулетић
Историјски институт Београд

Проф. др Мирољуб Милинчић
Универзитет у Београду – Географски факултет

Др Зоран Јањетовић
Институт за новију историју Србије

ЛЕКТУРА:
Др Јелена Стошић

ПРИПРЕМА ЗА ШТАМПУ И КОРИЦЕ:
Милош Лугоњић

ТИРАЖ:
120 примерака

ШТАМПА:
Сатцип, Врњачка Бања

© Copyright 2026.
Ова публикација као и њени делови не смеју се прештампати, копирати, репродуковати или употребити у комерцијалне сврхе без писменог одобрења аутора као једини носилаца ауторских права

ISBN 978-86-85131-79-0

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР 5
БОКА У БАНАТУ – кратак преглед развоја седам векова старог насеља 9
Положај насеља и повезаност са околином 9
Тип насеља и урбанистичка решења 10
Бока од зачетака до новог века 12
Бока под Хабзбурзима: 1716–1918. године 13
Бока у Југославији 22
Савремена Бока 27
ЗДАЊА 31
ПРВИ КОРАЦИ (ДЕЧЈЕ) 39
НАЈЛЕПШЕ ЈЕ ЂАЧКО ДОБА 61
ВЕНЧАЊА И СВАДБЕ 99
ПОЉОПРИВРЕДА 129
ЗАНАТСТВО 167
КУЛТУРНО-ЗАБАВНИ ЖИВОТ 177
ПОЛИТИЧКИ ЖИВОТ 197
ЛОВЦИ 203
УНИФОРМЕ И РАТОВИ 209
ПОПЛАВЕ 225
ЦРКВА И ОКО ЊЕ 229
У ЗДРАВОМ ТЕЛУ ЗДРАВ ДУХ 249
ПОРОДИЦЕ 261
ДОКУМЕНТИ 295
САХРАНЕ 301

ПРЕДГОВОР

Реч, односно назив Бока данас већину људи одмах асоцира на познати залив у Црној Гори. Уместо пуног назива Бока Которска, за истоимени залив и ширу област одомаћило се међу људима користити скраћену и једноставну варијанту Бока. Тако су и њени становници постали једноставно Бокељи. Осим ове, међу људима на Балкану надасве познате области, постоји и једна друга, далеко мање знана Бока. Усред банатске низије, поред реке Тамиш и недалеко од места Сечањ у Србији, налази се некада велико насеље које се, како на мађарском тако и на српском језику, већ вековима назива Бока, а њени житељи Бокинци. Ова банатска Бока нема никаквих додирних тачака са познатијом приморском. Није настала нити добила име досељавањем становништва из Црне Горе у новом веку или после Другог светског рата, што јесте чешћи случај банатских места. Бока у Банату је била ту где јесте још пре седам векова, мењајући незнатно име, становништво у многобројним миграцијама, као и панораму насеља, али положај никада. Вековима је била део Угарског краљевства, па затим Османског царства, Хабзбуршке монархије, Краљевине СХС и Југославије, те најзад део Аутономне покрајине Војводине у Србији, у чијем је склопу и данас. Због ратова и договора мењале су се државе, али и становништво. Данас је тешко рећи које народности су све живеле у средњовековној Боки, али од XVIII века до данас на том су се простору сусретали и заједнички живели Срби, Мађари, Хрвати, Немци, Јевреји и малобројни припадници других народа. Православци, католици, протестанти и Јевреји чинили су верски мозаик овог места. Мултикултурализам, суживот различитих народа и вероисповести, типичан за простор Баната од новог века до данас, био је и остао карактеристика Боке.

Типичне културолошке карактеристике једне заједнице опстају само уколико их неко негује, обнавља, одржава активно сећање на њих. У времену убрзаног изумирања сеоских насеобина не само у Србији већ широм Европе XXI века, нестају најпре појединци, затим читаве породице и на крају и сећање на њих. Историјска наука је увек више пажње посвећивала великим догађајима, државама, личностима, а далеко је мање интересовања показала за обичне становнике лишене политичке моћи и утицаја. Архиви су пуни докумената који се највећим делом односе на државне органе, владаре, дипломатију или ратове, али у много мањој мери на просечног становника и његову свакодневицу. Историчари који се баве тзв. приватним животом обичних људи у прошлости имају велике потешкоће да у мору извора пронађу податке о томе како је текао уобичајени дан, месец, година или живот једног просечног житеља. Питања попут шта су јели, шта облачили, како и шта су радили, како говорили, на који начин су се веселили или туговали људи из доњих слојева друштва у прошлости, често остају без одговора. Модерне технологије XX века су, на велику срећу, умногоме олакшале неговање културе сећања малих заједница, породица или појединаца. Старе породичне хронике, које су својевремено водили само припадници елите, заменили су у ери опште писмености становништва мали, јефтини и практични дневници, које је могао да води ко год је желео. Старе, помпезне и скупе портрете почеле су да замењују најпре обичне скице, а затим и фотографије. Испрва веома скупе, али већ од двадесетих година XIX века сасвим приступачне фотографије постале су један од омиљених и обавезних делова репертоара породичних реликвијара најпре у грађанским, па затим и у сеоским домаћинствима у читавој Европи. Фото-апарат, тај магични уређај који успева да ухвати и забележи тренутак и сачува га за потоње генерације, унапређен је касније у камеру, која је хватала и процес, односно покрете, па чак и тон. Обични људи су у XX веку најзад успели да за своје исконске потребе трајно забележе приватну и породичну историју, да својим потомцима оставе део себе у виду личних идеја и емоција преточених у писану реч, као и визуелног одраза из прошлости кроз фотографије или филмове.

Фотографија може да буде вечна, али и она захтева пажњу, неговање и чување. За то је потребно да је неко пази, негује и чува. Уколико тог неког више нема и не нађе се брзо неко други који ће преузети такву дужност на себе, фотографија ће врло брзо нестати најпре на месном сметлишту, а затим и на сметлишту историје. Првобитни циљ да одржава живим сећање на људе, места и догађаје заувек ће остати осујећен. То је данас, у времену убрзаног нестанка читавих сеоских породица и места, све чешћи случај. Велики градови и познате, богате породице већ имају написане своје историје, сачуване и објављене архивалије, па тако и фотографије. Данас скоро сваки човек на планети уме да препозна на фотографији познате панораме велеградова, ликове спортиста, политичара или глумаца из прошлости, али често није у стању да препозна сеоску сценарију родног места свога оца или лица својих прародитеља. Сведоци смо постепеног нестанка многобројних заједница и њихове специфичне културе, али и сећања на њу. Нестају људи, култура, места, а затим и наша сазнања о њима путем извора и сећања. Губе се трагови наше прошлости.

Као што су велики градови, поносни на своју историју, још давно схватили значај културе сећања и место фотографије у њој чувајући у својим архивима старе скице и слике, те објављујући их спорадично у књижној форми, тако и мање заједнице све више схватају предности таквог приступа очувању своје традиције. Мала места, међутим, најчешће немају посебне службе и институције које се тиме баве, али зато имају појединце, искрене поштоваоце свога завичаја, којима је циљ да оставе потоњим генерацијама сведочанство о прошлим временима и спасу локалну културу од заборава. Један од таквих истинских родољуба којем је завичај остао заувек у срцу јесте Љубиша Вечански. Овог господина, којег искрено већ сматрам и пријатељем, упознао сам игром случаја пре неколико година у његовом садашњем дому у Панчеву. Дошавши првобитно због многобројних старих докумената, за које сам знао да их господин Вечански скупља и има у свом поседу, убрзо сам схватио да се иза колекционарског замаха заправо крије велика страст за проучавањем историје његовог завичаја. Ту је страст већ претходно преточио у обимну студију о свом родном месту Боки, али се на томе није зауставио. Учествовао је у објављивању вредне грађе која се односи на родно село и сарађивао са историчарима, археолозима, лингвистима и другим научницима у анализи извора и ширењу знања о Боки. Марљиво је годинама, заправо деценијама прикупљао грађу, литературу, сведочанства живих људи, аудио и видео записе, наравно и фотографије бокинских зграда, улица и становника. Тако се и једном, игром случаја, а и како би другачије, уз чашицу праве банатске ракије за столом господина Вечанског родила идеја да тај силни прикупљени фотографски материјал стварно остане будућим генерацијама на располагању, и то у форми посебне монографије. Дуго се већало како и шта са свим тим фотографијама радити и ја сам био најпре спреман да припомогнем, док на крају нисам прихватио и више него великодушну понуду да учествујем у креирању читавог дела.

Господин Вечански је прикупио изузетан материјал за ову фото-монографију. На преко 700 одабраних фотографија и разгледница, које представљају само део целокупне колекције, настојали смо да у шеснаест тематских целина прикажемо живот у Боки са свих аспеката. Од класичних, статичних разгледница и фотографија битних здања у насељу све до интимних слика венчања и крштења, приказана је свакодневица обичног Бокинца од краја XIX века до новијег доба, од рођења па све до одласка на вечни починак. Фотографије приказују објекте, људе и ствари који често више не постоје. Око фотографа је захватило занимљиве моменте приликом приватних догађаја, рада, јавног обраћања. Ови призори прошлости од изузетног су значаја не само за потомке личности са фотографија већ и за науку. Проучавање моде, мимике, начина рада, промена естетског доживљаја, политичко-идеолошке иконографије од непроцењиве је важности за историју културе, историју уметности, етнологију, историчаре фотографије, истраживаче социјалних структура, па и система вредности. Сваки аспекат живота је хронолошки испраћен адекватним фотографијама од старијег ка новијем времену,

што нам открива променљивост у естетици, спољашње, каткад идеолошке утицаје, развој социјалног статуса. Фотографије стога нису само статични прикази одређеног тренутка или конкретних појединаца већ као целина представљају увид у процес, својеврсни светлопис живота у Боки.

Верујем да је одабир фотографија био успешан и да оне могу читаоцима да дочарају атмосферу времена, пруже увид у развојни пут овог банатског насеља и његових житеља. Бокинци ће свакако бити најзаинтересованији да визуелно откривају прошлост свога места и својих породица, али књига је намењена и широј јавности. Оквири у којима се развијало место Бока у Банату од краја XIX века до пред крај прошлог столећа видљиви су и на разгледницама и сликама. Утицај Аустроугарске уочљив је кроз архитектуру и коришћење мађарског језика на разгледницама и на натписима. Социјалистичка иконографија за време „друге" Југославије неизоставан је део политичког живота или слика припадника војске. То су типични примери утицаја у малим срединама, као такви занемарени у историји. Проучаваоцима таквих феномена ове фотографије могу да буду репрезентативни примери не само за место Боку већ и за шири регион Баната. Визуелизација објеката, људи и догађаја у прошлости пружа другачији увид у суштину процеса, па чак и у сентимент времена, од писане грађе. Много је лакше замислити прошлост када је она видљива, на скици, слици и посебно на фотографији. Лакше је поистоветити се с људима из прошлости уколико имамо јасну визуелну представу какву пружа фотографија.

Монографија *Призори прошлости – светлописи живота Боке* представља покушај да се јавности предочи визуелни доживљај свакодневице у једној малој сеоској средини у Банату кроз безмало стотину година. Читаоцима је омогућен увид како у јавни тако и у приватни живот становника овог банатског села, што представља раритет када је у питању објављивање целовитих фото-монографија. Надам се да ће бити од користи не само Бокинцима већ и научној и широј јавности заинтересованој за историју Баната и богате и разноврсне културне баштине овог региона.

У Београду, 1. 7. 2025.
Др Нино Делић

БОКА У БАНАТУ

Кратак преглед развоја седам векова старог насеља

Од сеоских насеља у Србији ретко које се може похвалити обимном и прегледном монографијом о историји, људима, привреди и осталим аспектима живота. Таква дела су углавном резервисана за веће и познатије градове. Бока у Банату, међутим, није уобичајено село, односно насеље. Његова историја сеже дубоко у средњи век, а величина је у прошлости често надмашивала многе урбане средине у ближој околини. Један од аутора ове књиге Љубиша Вечански, Бокинац родом али и душом, објавио је прву целовиту монографију о Боки.1 Сада је дошао ред да се поменута књига, ма колико она одлично покривала сваки аспекат насеља, допуни колекцијом фотографија, разгледница и скица које је исти аутор мукотрпно сакупљао деценијама. Те су фотографије разврстане тематски у 16 различитих поглавља и представљају одличан визуелни извор, својеврстан директан поглед у прошлост овог насеља и његових житеља. Фотографије често умеју да говоре за себе, али их је ипак неопходно стављати у одређени, пре свега историјски, контекст како би читалац (да не кажемо „гледалац") што боље схватио сву комплексност коју свака од фотографија изражава. То је посебно важно за кориснике који нису директно везани за банатску Боку пореклом, послом или на неки други начин захваљујући којем би имали увид у унутрашњи живот бокинске заједнице. Увиду у поменути контекст, односно прегледу географије и историје места, посвећено је и ово почетно поглавље.

ПОЛОЖАЈ НАСЕЉА И ПОВЕЗАНОСТ СА ОКОЛИНОМ

Место Бока се налази у средњем Банату, у Средњебанатском управном округу у општини Сечањ. Тачан географски положај је 45° 21' 11" средње географске ширине и 20° 49' 47" источне географске дужине. Као и свугде у равничарском Банату, Бока се налази на скромној надморској висини од оквирно 68 до 80 метара. Насеље је изграђено на лесном острву, уз обале меандара које су формирали стари токови река Тамиш и Брзава. У новије време је Брзава каналисана и регулисана, те се више не улива у Тамиш североисточно, већ југоисточно од Боке. Нови ток Тамиша је нешто севернije од самих граница насеља, које је и даље наслоњено на Стари Тамиш. Недалеко од самог места, нешто севернije од првих кућа, тече река Тамиш, која уједно представља и северну границу данашњег атара, који има око 8.200 ха. Границе атара се на југу простиру све до канала Брзава, на истоку до близине Шурјана и Конака, а на западу све до канала Дунав–Тиса–Дунав. Кроз атар су некада пролазиле и друге мале реке и потоци, а ниво подземних вода био је веома висок, те је и карактер земљишта често био мочвараст, бараст попут ритова. Присутност река, подземних вода и ниска надморска висина створили су од бокинског атара углавном влажно, често заплављено земљиште, које није било најпогодније за интензивну земљорадњу. Поплаве у атару су биле редовна појава, а у неким годинама су имале катастрофичне размере. Успомену на велику поплаву 1895. године чува споменик у центру села, испред православне цркве са пригодним натписом (фот. бр. 8). Великих поплава је било и у 20. веку, пре свега 1940. и 1965. године (фот. бр. 544–549). Регулација водотокова је то делимично унапредила, те је данас могуће бавити се класичном пољопривредом и сетвом житарица, попут пшенице или кукуруза, на већим површинама.[2]

Данас кроз насеље пролази државни пут 1. реда бр. 18, који повезује Боку са Сечњом

1 Љубиша Вечански, *Бока у Банату*, Панчево 2003.

2 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 9, 20–21; Павле Томић, Јован Ромелић, Душан Јарић, Јован Плавша, Слободан Марковић, *Општина Сечањ*, Нови Сад 1995, 179–183, 188–189.

(у близини је укрштање са државним путем 2. реда бр. 129 смером ка Неузину, Тителу и Кању на југозападу), Сутјеском и Зрењанином на западу, а са Конаком, Пландиштем, Вршцем и Белом Црквом на југоистоку (изграђен 1971. године). Упркос близине границе са Румунијом, не постоји директна веза са том државом смером на исток, већ је неопходно проћи кроз Сечањ и државним путем 2. реда бр. 129 се усмерити ка насељу Јаша Томић и на истоимени гранични прелаз.[3]

Специфичност Боке је, односно била је, изузетно добра повезаност железничком пругом. Још 1889. године, за време аустроугарске владавине овим просторима, изграђена је железничка пруга од Сечња до Маргите (пруга Зрењанин–Вршац), која је пролазила уз саму Боку. Нешто касније, око 1895. године изграђена је и пруга која је повезивала Боку са Чаковом, а три године касније и са Јарковцем и Алибунаром преко Чота. Као својеврсно железничко чвориште, Бока је имала чак четири станице, једну главну на ободу насеља и три нешто удаљеније од првих кућа. Главна железничка станица се налазила на јужном ободу насеља (фот. бр. 13, 22, 23), на прузи Зрењанин–Вршац. Код ове станице се својевремено рачвала пруга и смером на исток, на Чаково и Темишвар, али је тај део демонтиран око 1927. године због неискоришћености. Услед нове државне границе Краљевине Југославије и Румуније после Првог светског рата, за пругу је био неопходан и гранични прелаз, који никада није изграђен. Уместо пруге, изграђен је нови пут за Шурјан, као и за пограничне војне карауле. Главна станица данас више није у функцији, као ни пруга Зрењанин–Вршац и упитно је да ли ће у будућности бити ревитализована. Недалеко од самог насеља постојале су још три станице. Станица Чот се налазила нешто западније од Боке, око два километра удаљена од насеља, и служила је као рачвање на посебну пругу Чот–Алибунар, грађену још крајем 19. века. Поменута пруга је пасивизирана још 1977. године и делимично је демонтирана. Станица Чот је срушена 1990. године. Нешто даље од Чота налазило се и стајалиште „Бока", код Великог пута. Осим претходно поменутих, постојала је и посебна, монтажна теретна станица „Нова Бока" на нафтном пољу за потребе превоза нафте, али је у међувремену демонтирана.[4] Због положаја насеља, које се налази на периферији земље близу државне границе, својевремено дела „гвоздене завесе", лоших привредних и друштвено-политичких прилика у последњих скоро па стотину година, Бока је од железничког чворишта данас постала место без железничког саобраћаја.

Водени путеви никада нису коришћени за значајнији транспорт људи или добара пошто Тамиш у овом делу није плован. Преко Тамиша су вековима коришћене скеле, а у новије време изграђени су и мостови око Боке.[5]

ТИП НАСЕЉА И УРБАНИСТИЧКА РЕШЕЊА

Бока је одувек била и остала сеоско насеље, без обзира на то што је у одређеним периодима имала више становника него нека места са признатим статусом града. Бока није била ни трговиште, односно насељено место са правом одржавања тржних дана, т. ј. вашара/панађура, што је такође била једна од одлика урбанијих центара.

Како је тачно изгледала Бока у средњем веку, није нам познато јер нису сачувани описи, карте или скице. Насеље је у старини било смештено нешто источније и севернije од данашњег положаја, ближе Тамишу, на локалитету познатијем као „Селиште" или „Градац". На том су месту мештани често наилазили на остатке старих кућа и друге предмете. Данашњи изглед и концепт урбанистичких решења настао је у 18. и 19. веку као последица државне политике уширавања – процеса збијања кућа у геометријски правилне облике (четвороугаоне блокове кућа) омеђене уједначеним улицама које се међусобно укрштају под правим углом. Тада је Бока добила типичан изглед војвођанских насеља са широким улицама, уједначеним фасадама и архитектонским типовима кућа. Тада се, такође, почело са постављањем *фластера* (нем. *Pflaster*), односно цигластих плочица уздуж и поред кућа, а поред коловоза као својеврстан тротоар за пешаке. Тај тротоар је касније, у 20. веку, замењен бетонским плочама и асфалтом. На тротоару су, међутим, добрим делом опстали дудови, посађени давне

3 „Уредба о категоризацији државних путева" (*Службени гласник РС*, бр. 87/2023, 24/2024, 90/2024 и 28/2025).

4 П. Томић и др., *Општина Сечањ…*, 189; Љ. Вечански, *Бока у Банату…*, 18; Kalman Čehak, „Izgradnja komunikacija u Banatu u poslednjoj deceniji XIX i prvoj deceniji XX veka", *Istraživanja* 9 (1980), 106–111.

5 Љ. Вечански, *Бока у Банату…*, 19.

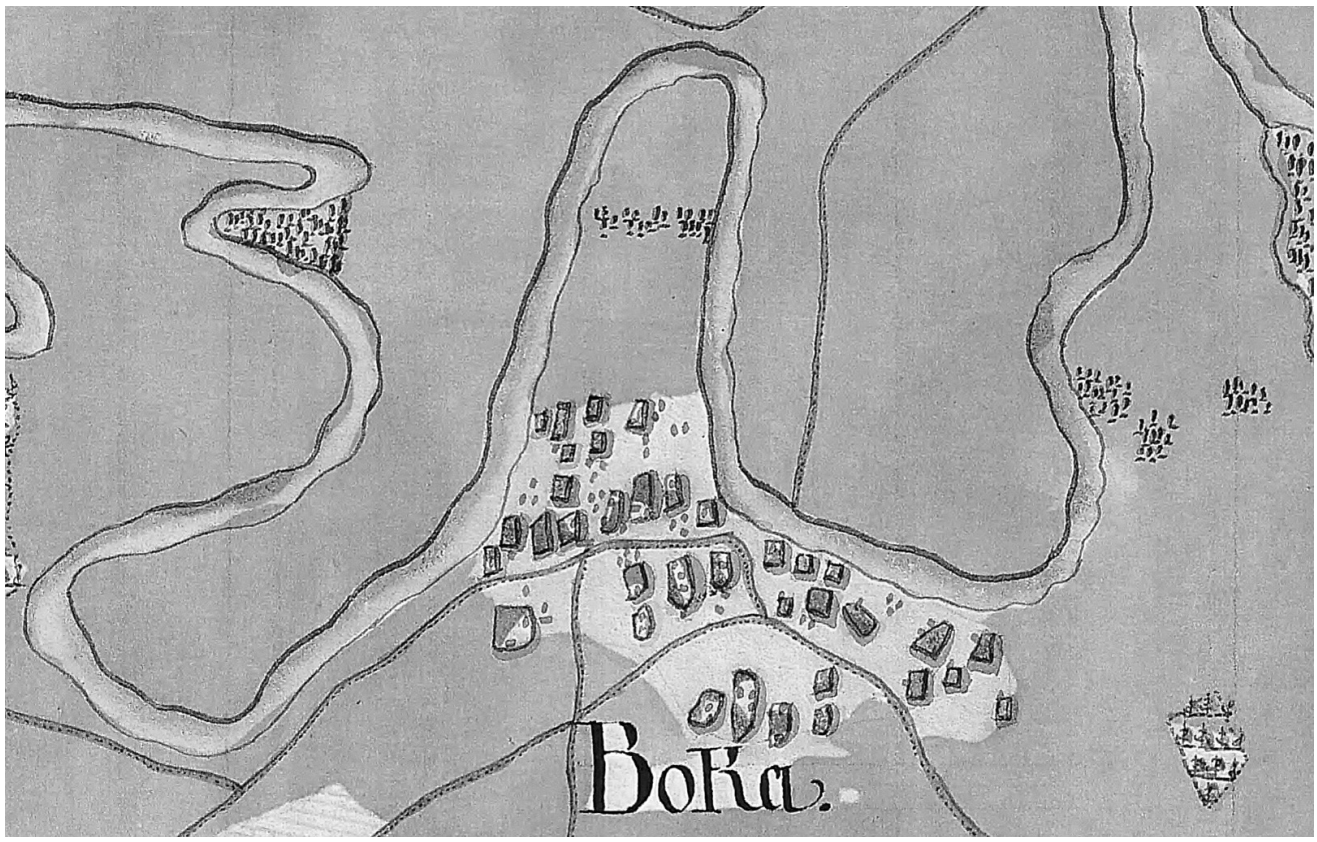

Илустрација 1. Локација и изглед насеља Бока на исечку из тзв. Јозефинског премера (око 1769–1772. године). Извор: https://commons.wikimedia.org/wiki/File: Banat_Josephinische_Landaufnahme_pg088.jpg (приступљено 12. 7. 2025)

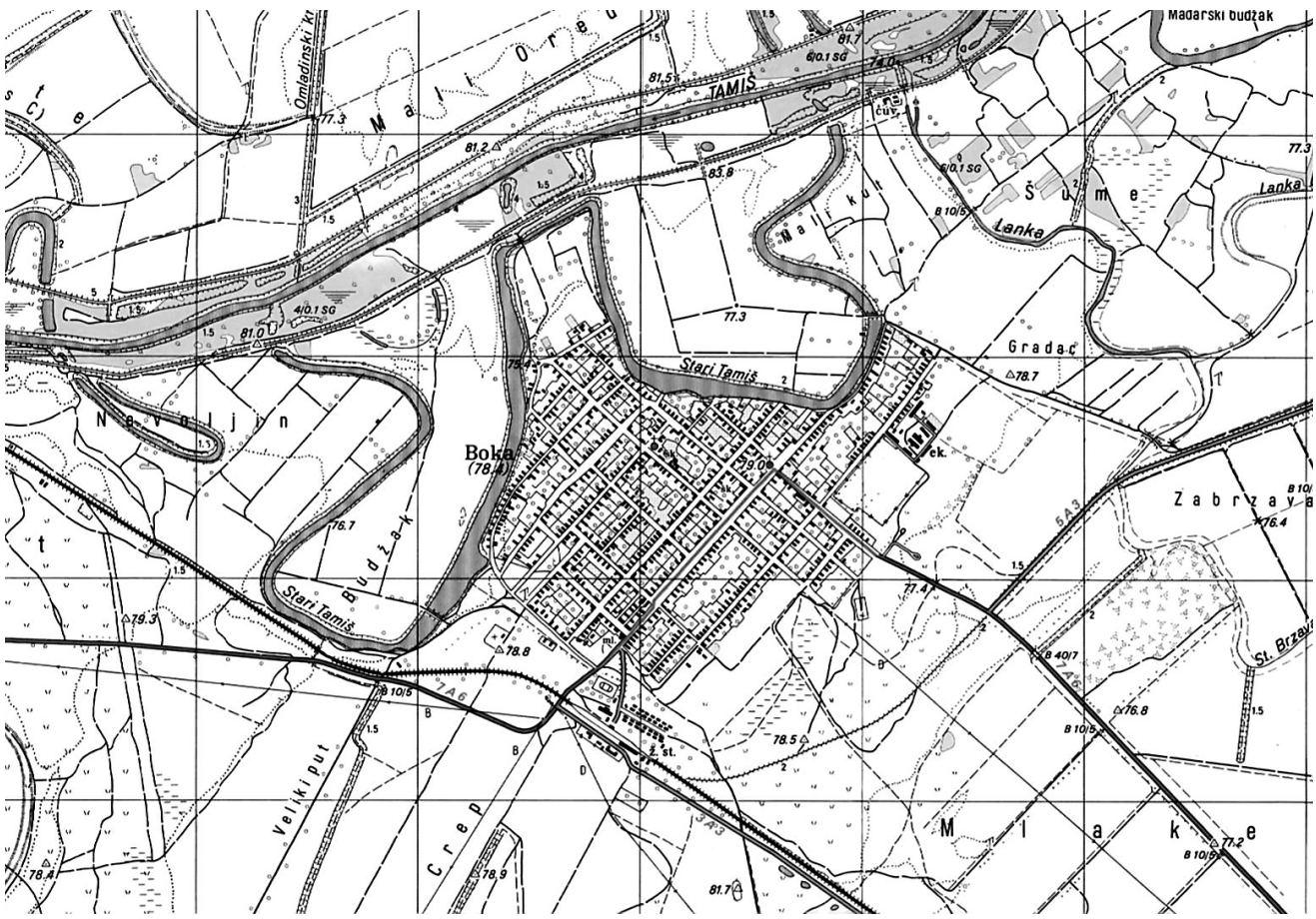

Илустрација 2. Локација и изглед насеља Бока према исечку са топографске карте 1 : 25000 „Алибунар 380-2-3" Војногеографског института у Београду (1995. година)

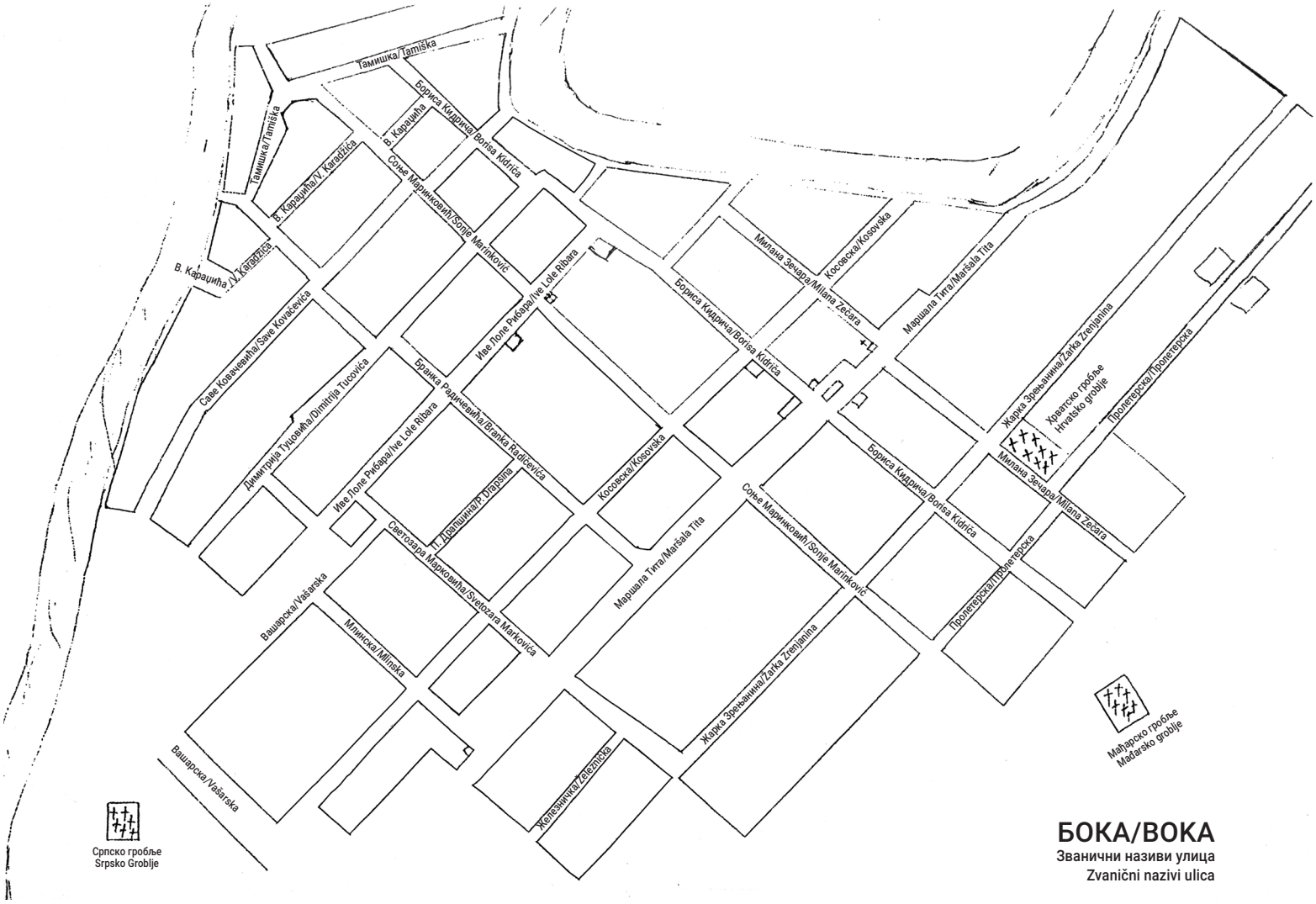

Илустрација 3. План насеља Бока са савременим именима улица.
Извор: Љубиша Вечански, *Бока у Банату*, Панчево 2003, 16.

1779. године. Између тротоара и коловоза често су изграђени типични панонски јарци, намењени редовном одводњавању. Бока, међутим, није могла да се у потпуности повинује строгим принципима државних урбаниста позног новог века. Ограничавајући фактор су били меандри, пре свега на северу, где се налази старији део насеља. Водотокови и меандри нису подложни човековим правилима о геометријским облицима, правоугаоним скретањима и општој униформности. Због тога су бокинске улице остале делимично неуједначене ширине, на северу неправолинијског облика, завинуте у луку пратећи меандре. Бока има укупно 17 улица, од којих је најшира главна улица у насељу, данас Улица маршала Тита, а некада називана Велики или Арватски сокак. Улица је део магистралног пута који повезује Боку са Сечњом и Конаком, односно са Зрењанином и Вршцем и најпрометнија је у месту. Улица је, истовремено, деона линија између некадашњег српског (Српске Боке) и хрватског дела (Хрватске Боке) насеља. Бока је, као и свако насеље, имала посебне називе за поједине делове, односно крајеве. У периоду између два светска рата главне делове насеља чинили су Гај на северу до Тамиша, Велики сокак у центру око данашње главне улице, Црквени сокак око православне цркве и Хрватски крај на југоистоку. Нови део Боке, назван и Нови шор, почео је да се гради 1932. године, када је општина поделила сиромашнијим лицима плацеве за изградњу кућа. На западу Боке, ближе Млину и Железничкој станици, после Другог светског рата изграђене су и типизиране зграде за раднике „Нафтагаса". Овај део насеља понео је колоквијално назив Нафташка колонија.[6]

БОКА ОД ЗАЧЕТАКА ДО НОВОГ ВЕКА

Када је тачно основано насеље, није поуздано утврђено. На локалитету Градац (такође и на Селишту) пронађени су остаци кућа и разних предмета за покућство. Према неким предањи-

6 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 16–17; Јован Ердељановић, *Срби у Банату, насеља и становништво*, Нови Сад 1992, 45–46; П. Томић и др., *Општина Сечањ...*, 189–190.

ма и верованьима мештана, на локалитету Градац некада је било турско или још старије утврђење, а около се налазило и првобитно насеље, које је тек касније премештено на данашњи локалитет. Када је први пут било настањено, није поуздано утврђено. Легенда тврди да је то било још за време првог угарског владара Арпада (850–907. године), када је, наводно, племићка породица Берендија Бака Кевемеђија овде ударила темеље насеља и у начелу му дала и име (Бака–Бока). Археолошка ископавања су потврдила да се ту још у касно бронзано доба налазила нека људска насеобина, која је сачувала континуитет све до средњег века.[7]

Прво доказано помињање Боке у сачуваним документима потиче из 14. века, из времена угарске владавине. Историографија је датирала први помен најчешће у период 1332–1337. године, на темељу пописа црквеног десетка.[8] Новија истраживања потврђују оквирно датирање, с тиме што прецизирају први помен у 1333. годину. Тада је Бока, односно Бака, како се звала (такође и Борзвате-Бака; по реци Брзави), највероватније већ била посед Павла Мађара, кастелана тврђаве Гимеш (Јеленец) у Њитранској жупанији (свакако пре 1338. године). Насеље се тада углавном налазило у Ковинској жупанији, на самој граници са Тамишком. У другој половини 14. века насеље је неколико пута мењало власника и доспело у посед породице Хађмаши од Берексоа. Нема поузданих података о власништву током читавог 15. века, када је управно припала Торонталској жупанији, мада се претпоставља да је Бока остала у поседу породице Хађмаши бар до првих деценија 16. века, када се више не помиње у пописима имања ове угледне племићке куће. У то време су области јужног Баната већ увелико почели да насељавају Срби, бежећи од османских освајача. Сва је прилика да су Срби населили и Боку током прве половине 15. века, пре коначног освајања Баната од стране Османлија 1551–1552. године. На првом османском попису ових предела из 1554. године, Бока се помиње као насеље Темишварског санџака, са укупно 29 рајетинских (т. ј. као хришћанских кметовских) домаћинстава у укупно 23 куће. Могуће је да је више домаћинстава делило једну кућу како би умањили пореска давања, али тачан узрок неподударања броја домаћинстава и кућа није познат. Овај феномен је с временом ишчезао, те је 1579. године забележено 40 рајетинских домаћинстава и кућа. Присутност Срба је доказива кроз анализу имена у пописима и чињенице да се 1554. године помиње православни свештеник-парох Павле, а 1579. године поп Вујић. Пописи сведоче и о томе да су мештани умели да на незгодном земљишту сеју како чисту пшеницу, тако и мешано јечам са пшеницом, те да су се увелико бавили узгојем свиња и производњом меда. Напредак насеља је вероватно заустављен 1594. године када је избио устанак у Банату у склопу Дугог рата између Османског царства и Хабзбуршке монархије (1591–1606. године). Упркос одређеним успесима, хабзбуршка војска на крају није успела да завлада Банатом, те су османске трупе, уз помоћ кримских Татара, у одмазди опустошиле ове пределе. Сва је прилика да Бока није била поштеђена немилих догађаја, мада за то нема чврстих доказа.[9]

Османска власт над Банатом трајала је све до пред крај 17. века, али је веома мало познато о том периоду. У документу званом „Пећки катастиг", из 1660. године остало је забележено да су мештани Боке предали 1.000 акчи монасима Пећке патријаршије који су скупљали прилоге. Кнез, односно старешина села био је извесни Даба, а свештеник Максим. Банат је поново био поприште ратних разарања у Бечком рату (1683–1699) између Османског царства и Хабзбуршке монархије. Упркос успешним продорима аустријске војске Банат је према одредбама Карловачког мира 1699. године ипак остао у поседу Османског царства.[10]

БОКА ПОД ХАБЗБУРЗИМА: 1716–1918. ГОДИНЕ

Нови Аустријско-турски рат, између Хабзбуршке монархије и Османског царства вођен је релативно кратко, свега две године (1716–1718.

7 Љ. Вечански, *Бока у Банату…*, 23–24; Ј. Ердељановић, *Срби у Банату…*, 44–46.

8 Љ. Вечански, *Бока у Банату…*, 25; Ј. Ердељановић, *Срби у Банату…*, 45; П. Томић и др., *Општина Сечањ…*, 189; Душан Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, Београд 1955, 96.

9 До ових података су дошли историчари Драгана Амедоски и Александар Крстић, који су љубазно уступили текст рада пре његовог објављивања у зборнику радова. Драгана Амедоски, Александар Крстић, „У границама Краљевине Угарске и Османског Царства: Бока у писаним изворима од 14. до 17. века", *Банатска Бока: седам векова (Зборник радова)*, необјављен рукопис. Очекује се да зборник буде објављен у наведеном зборнику током 2025. или најкасније 2026. године.

10 Д. Амедоски, А. Крстић, „У границама Краљевине Угарске…", без пагинације; Д. Поповић, *Срби у Банату…*, 39, 96.

године), али је завршен историјски изузетно значајним Пожаревачким миром (1718. године), којим је дефинитивно сломљена османска власт и опасност у централној Европи. Одредбама мира Хабзбуршка монархија је дефинитивно преузела власт над Банатом и ослободила готово све територије које су раније припадале Краљевини Угарској. Хабзбурзима је пошло за руком да ослободе и највећи део Србије, али су после новог кратког рата и мира у Београду 1739. године били приморани да се одатле повуку преко Саве и Дунава. Област Баната је од 1718. године најпре претворена у територију звану Тамишки Банат, да би, након вишедеценијских натезања царских власти у Бечу са угарским сталежима, 1779. године биле поново успостављене старе жупаније и тако овај простор реинкорпориран у Краљевину Угарску. Јужни делови Баната у пограничју, међутим, још од раније милитаризовани, припојени су Војној крајини. Тако је Банат подељен на „провинцијал" (део у жупанијама) и „границу" (део у Војној крајини). Бока је поново припала Торонталској жупанији, у чијем склопу је остала све до краја Првог светског рата.[11]

Према доступним подацима, Бока је 1717. године, непосредно након преузимања од стране Хабзбурговаца, имала 40 кућа. У насељу је био и свештеник Стојша, али није сигурно да ли је већ била изграђена и црква. Исти број кућа је Бока имала и десет година касније. То би, евентуално, сведочило да насеље није нимало напредовало још од друге половине 16. века или, што је вероватније, да су ратни вихори с краја 17. и почетком 18. века оставили последице и смањили бокинско становништво. Развој у наредним деценијама је, наиме, био изузетно динамичан. Бокинци су свакако већ нешто пре 1733. године имали сопствени храм посвећен Св. Николи, а у којем је поменуте године као свештеник био намештен Лазар Савић. Број православних кућа порастао је на 177 у 1773. години. Осим православних Срба, у Боки се настањују и Хрвати. Доселило их се шест породица 1778. године, чиме је започела њихова значајнија колонизација. Поменуте породице су се две године раније доселиле нешто јужније, ближе Конаку, али су се на крају одлучили да се преселе у саму Боку међу Србе. Тада је, наводно, дошло и до неких размирица између Хрвата и Срба око сталешког статуса и плаћања пореза. То се десило у време редефинисања правног статуса ових простора. У жупаније Краљевине Угарске није инкорпориран цео Банат. У пограничју је проширено подручје Војне крајине формирањем нових регимената. Бока није уклопљена у војнокрајишке области, али су се поједини мештани тамо одселили. Бока је припојена Торонталској жупанији, а граница са Војном крајином се протезала релативно недалеко јужно од насеља.[12]

Ратни вихор није мимоишао Банат ни крајем 18. века. У следећем рату Хабзбурговаца са Османским царством (1788–1791. године), турске трупе су у августу 1788. године изненада упале у Банат и направиле праву пустош. Тадашњи вршачки епископ Јосиф Јовановић Шакабента жалио се да су Турци спалили 68 храмова и одвели у заробљеништво скоро 12.500 људи. Многа села и куће били су опљачкани и спаљени, а становништво је тражило уточиште дубље у позадини фронта. Турски упад је трајао све до јесени, а на фронту се нашао и сам цар Јозеф II. Остало је забележено да је цар предводио војску у бици код Карансебеша 20/21. септембра 1788. године. Град је посве изгорео, а Османлије су затим пратиле хабзбуршку војску приликом повлачења све до Лугоша. Како су Турци остали без снабдевања, а Јозеф II тражио погодан тренутак и место за битку, османска војска се 12. октобра повукла ка Мехадији. Цар је затим са главнином војске кренуо уз Тамиш ка Панчеву, које су Турци били заузели, и 17. октобра је стигао до Боке. Како релативно поуздани извори говоре, Јозеф II је у Боки одсео у кући српског домаћина Павла Обркнежева.[13]

Крајем 18. века, тачније 1797. године, у Боки је било 159 православних кућа. То је било скоро 20 кућа мање него 1773. године и вероватно је последица претходног рата и одласка дела људи у Војну крајину. Свега четири куће нису платиле цркви порез, што сведочи о високом нивоу ревности мештана према верском животу. У насељу је постојао православни храм, чије стање је

11 Јелена Илић Мандић, *Банатска Војна крајина (1764–1800)*, Београд 2020, 21–23, 435–436.

12 Д. Поповић, *Срби у Банату...*, 96–97; Ј. Ердељановић, *Срби у Банату...*, 44–45; Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 85, 147; *Летопис Српске православне цркве у Боки, Historia domus Rimokatoličke crkve u Boki*, Милан Јакшић ур., Панчево 2007, (Летопис) 5–6.

13 Исидора Точанац Радовић, Нино Делић, *Карловачка митрополија крајем 18. и почетком 19. века: демографске прилике*, Београд 2024, 33; Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 25; Ferdinand Mayer, *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 39*, Wien 1875, 79–82; Samu Borovszky, *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál Vármegye*, Budapest 1911, 32–33.

оцењено као добро. То је био већ поменути стари храм, који је изгорео 1848. године. Посвећен је био Св. Николи и изграђен на локалитету Гај од трошног материјала, али је током 1787. године, пред сам рат, набављен нови цреп за његов таван. Храм је био средиште парохије са једним свештеником. У селу је била и једна школа са учитељем. Школа се, иначе, први пут помиње још 1772. године и налазила се поред храма, са којим је делила и судбину. Обе зграде су изгореле у револуцији 1848. године. Сасвим је могуће да је већ тада постојала и капела Водице на Визићу, која је, међутим, 1945. године срушена и није обновљена. У поменутих 159 кућа сместиле су се 1.393 особе. Према попису, сви су били Срби, а било је више мушкараца но жена (732 мушке особе и 661 женска особа). У то време није било неуобичајено да међу Србима у Хабзбуршкој монархији буде више мушкараца него жена. Тачан узрок овој демографској појави није утврђен, али се врло вероватно ради о комбинацији више фактора. Досељенички карактер насељења (досељеници су увек претежно мушкарци), лош третман, али и висока смртност жена за време рата, када су преузимале на себе многобројне обавезе мушког дела популације, спадају у поменуте факторе. Занимљиво је и да је регистровано укупно 357 брачних парова. То значи да је око 2,25 брачних парова, односно две пуне основне (нуклеусне) породице, било по једној кући. Куће су, дакле, представљале кров над главом за нешто сложеније форме домаћинстава, у којима је, поред главе породице и његове жене са децом, живела још једна основна (нуклеусна) породица, највероватније његовог брата или сина. На један брачни пар је долазило 3,9 особа, што сведочи да је број деце био релативно мали, од једног детета до двоје деце у просеку по породици. Укупно гледано, на једну кућу је долазило 8,76 особа. То је било, чак и за оно време, доста велико кућно домаћинство. У Темишварској епархији, којој је Бока припадала, просек је тада износио 7,19 у епархији. У Торонталској жупанији просек за православно становништво је износио 7,36 особа по кући, док је у банатском делу Војне крајине био знатно виши и износио 9,52.[14] Православни становници Боке су, дакле, живели у релативно великим и сложеним кућним заједницама са по бар две основне породице под истим кровом. То је у пракси највероватније значило и то да су куће биле релативно велике, простране, како би могле да угосте толики број људи. Бока је била доста ограничена по питању ширења насеља. На северу је Тамиш онемогућавао даље ширење, а меандри и сталне поплаве су засигурно додатно отежавали проналазак адекватног грађевинског плаца у самом насељу или тик уз насеље.

Све до самог почетка 19. века Бока је била искључиво српско и православно насеље. Током 1801. године, међутим, овде је насељен већи број Хрвата. Они су пресељени са бивших поседа Загребачке бискупије у области Покупља и Туропоља, које су инкорпориране у Војну крајину. Бискупији су, као компензација, понуђени поседи уз Тамиш, између осталог и код Боке. Тако је део атара Боке заправо постао нови посед Загребачке бискупије, а југоисточни део насеља постао је хрватски део. Од тада се цело насеље заправо састојало од две одвојене заједнице или полунасеља: Српске Боке и Хрватске Боке. Називи нису били само колоквијални већ и званични и доспели су чак и на географске карте. Посебни називи опстали су све до после Првог светског рата.[15]

У Боку су се 1801. године населиле укупно 44 хрватске породице племићког порекла, односно тзв. предијалаца. Њихов повлашћени друштвени статус омогућио им је да у Боки, осим бесплатне додељене им земље, добију и нове кметове, махом староседеоце Србе. Обавезе кметова према њима, пре свега обавезна работа (бесплатан рад), као и питање коришћења пашњака, стварали су од почетка размирице и оптерећивали су међусобне односе. Хрвати, као римокатолици, прибегли су одмах после досељења оснивању жупе (парохије). Према предању, прва црква је била мала грађевина од дрвета која се налазила у дворишту данашњег жупског уреда. Изградња праве, зидане цркве започела је 1834. и трајала је све до 1840. године, када је и освештена (фот. бр. 2, 3, 5, 7). Црква је оштећена у Револуцији 1848. године од стране Срба након што се повукла мађарска револуционарна војска. Исте те године је у Монархији укинуто и кметство, што је значајно унапредило односе Срба и Хрвата.

14 Архив Српске православне цркве у Сремским Карловцима (АСПЦК; раније Архив Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима – АСАНУК), Митрополијско-патријаршијски архив „А" (МПА „А"), бр. 1797/33; И. Точанац Радовић, Н. Делић, *Карловачка митрополија...*, 162–165, 189–197; Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 85, 130–131, 302.

15 Vladimir Čavrak, „Predijalci Topuske opatije u Banatu", *Godišnjak za znanstvena istraživanja* br. 7 (2015), 58–62; Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 145–151.

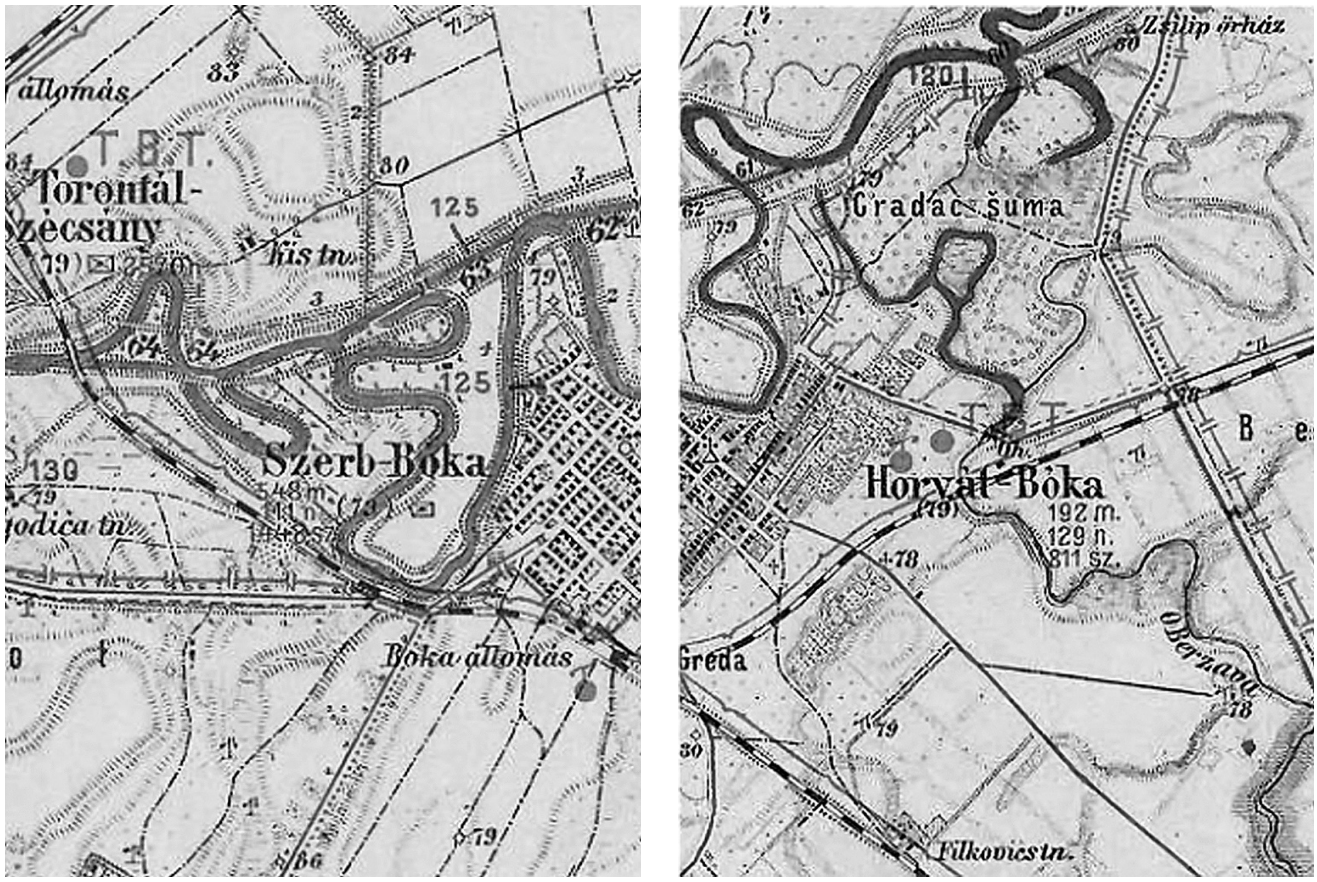

Илустрација 4. Упоредни преглед исечака карте из 1896. године: Српска и Хрватска Бока у Торонталској жупанији на два одвојена листа карте. Извор: Torontál vármegye térképe, Antal Friedlinger – Szmazsenka Ernő, Budapest: Magyar földrajzi intézet, 1896.

Хрвати су, такође, имали и своју школу, која је редовно пропадала док се 1835. године није прибегло изградњи модерне зграде у близини нове цркве.[16]

Срби су наставили да живе у свом делу села, ближе Тамишу. Потребно је рећи да су прве две деценије 19. века биле веома турбулентне по Србе као народ генерално. Устанци у недалекој Србији сигурно су изазивали политичка трвења и међу Србима у Монархији, поготово у непосредној близини границе. Много Срба је током устанака пребегло у Хабзбуршку монархију, пре свега 1813. године услед пропасти Првог српског устанка. Тада је било забележено да се у Панчеву, али и у Белој Цркви, нагло увећао број православних житеља. Узрок је највероватније била управо имиграција из Србије.[17] Да ли су, и у колико мери, српске избеглице дошле и у недалеки угарски провинцијал, односно у Боку, није нам познато. Летопис православне цркве о томе не пружа никакве податке, као ни матичне књиге.

Српска православна заједница, окупљена око парохије и цркве, знатно се увећала почетком 19. века. Према попису Вршачке епархије 1822. године, у Боки је већ живело 1777 православних верника окупљених око једне цркве, али већ са два пароха (свештеника). Мушкараца је и даље било знатно више него жена, 949 према 828. Број брачних парова, међутим, није се толико увећао и износио је 373. Број кућа такође није претерано увећан и бројао је сада 180. Уколико се то опет анализира као за 1797. годину, може се видети тренд повећања величине домаћинства на чак 9,87 особа, а смањење броја брачних парова на 2,07 по кући. На један брачни пар је сада долазило 4,76 особа. Битно је споменути и чињеницу да су црквене власти тада пописале вернике и према њиховој народности, односно према језику којим говоре. Супротно тренду да се тада и у овом делу Баната појављују румунске заједнице у насељима, у Боки су апсолутно сви

16 V. Čavrak, „Predijalci Topuske opatije…", 62–66; Љ. Вечански, *Бока у Банату…*, 123–125, 148–151; *Летопис…*, (Historia Domus) 22.

17 Нино Делић, „Сумарни пописи војних комунитета Панчево и Бела Црква за 1812. и 1813. годину", *Мешовита грађа* 37 (2016), 67–84; Нино Делић, „Популациони развој војног комунитета/града Панчева 1795–1910", *150 година од укидања банатске војне границе*, Панчево 2024, 55–56.

православни верници били Срби.[18] Ови подаци сведоче да су се православна домаћинства у Боки увећала пре свега због већег броја деце. И даље су у свакој кући живеле по две основне породице, али је несумњиво број деце био већи, те је у сваком дому било скоро 10 особа. То је за то време и тај простор било доста. У суседној Банатској војнокрајишкој области тада је већ било свега 8,21 особа по кући, а у читавој Темишварској епархији само 6,64, док је у Великобечкеречком протопопијату просек био 8,34.[19]

Број православних житеља је полако растао и око 1826–1827. године достигао је 1.794. Поред православних Срба, у насељу је живело и 799 римокатоличких становника, напосе Хрвата, али и шест протестаната (вероватно Немаца и Мађара). Цело насеље је укупно имало 2.599 становника који су живели у 349 кућа.[20]

Бока је, како смо већ раније навели, у суштини била феудални посед Загребачке (над)бискупије, а локални римокатолици Хрвати су као предијалци уживали својеврсни племићки статус. Бока је тако имала статус поседа на који је требало и плаћати држави порез. Посед је пописан, између осталог, и на свеобухватном угарском пореском попису 1828. године. Тада је у Боки пописано 295 домаћинстава у 243 куће са укупно 957 пореских обвезника. Највише обвезника је било у рангу кметова (њих 189), док је број закупаца и подзакупаца био знатно нижи (свега 42 и 21). У целом насељу је било 18 занатлија и само два трговца. Од стоке, Бокинци су тада највише држали овце, чак 5.055 комада, док је свиња било знатно мање, свега 558 (животиње старије од годину дана). Волова је било 401, а коња старијих три године чак 633.[21] Пољопривредни карактер насеља и атара је, дакле, био врло изражен.

Година 1831. била је у целој Угарској у знаку епидемије колере. Римокатолички жупник записао је да је у Боку стигла 22. августа исте године и убрзо су људи почели да умиру у мукама. Разни рецепти, ритуали, као ни наређења власти која су драстично ограничавала кретања између насеља, нису много помогли. На српском, православном гробљу није се стизало са сахранама, те је почео да се шири неподношљив смрад. Мада су подаци непотпуни, јасно је видљива повећана смртност међу православним житељима у парохијским књигама. Само 22. августа (по старом календару, 3. март по грегоријанском) 1831. године преминуло је пет православних мештана. Од почетка августа до краја године било је њих чак 89 преминулих. У суседној Војној крајини забележено је да су православни становници имали више стопе морталитета од католика, могуће због одређених верских обичаја. Слична, мада нешто блажа, епидемија похарала је Боку и 1836. године, одмах после суше. Наредне, 1837. године је у Боки страдала крупна стока од неке епидемије. Улицама насеља се ширио несносан смрад. Многи сељаци су остали без прихода. Слично се десило и 1838. године, али код перади. Умирање од глади поновило се 1846. године као последица страховите суше која је погодила шире подручје. Осим привредне, ни политичка ситуација није била најбоља. Од 1842. до револуције 1848. године биле су учестале размирице између Хрвата и Срба око питања коришћења земљишта и општег статуса. Ни међу римокатоличким становницима није владала апсолутна слога пошто су „племићи" почели да се деле на „конзервативне" и „либералне" снаге, да учествују на разним политичким манифестацијама и заседањима и ван Боке, пре свега у Неузину и у Великом Бечкереку.[22]

Период треће и четврте деценије 19. века био је доста тежак са привредне тачке гледишта. То се, међутим, није одразило на развој српске православне заједнице. Око 1843/44. године, дакле пре велике суше 1846. године, Бока је имала 1.827 православних верника и 409 брачних парова. Око 1846/47. године, већ у време суше, број православних верника Боке се увећао на 2.038 особа и 440 брачних парова. За тако бројну заједницу тада су се

18 АСПЦК, МПА „А", бр. 1821/102.

19 И. Точанац Радовић, Н. Делић, *Карловачка митрополија...*, 189–197.

20 Ludovico [Ludovicus] Nagy, *Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum,* I, Budae 1828, 397.

21 Magyar Nemzeti Levéltár (MNL), Országos Levéltára (OL), N. 26. Regnicolaris Levéltár, Archivum Palatinale, Conscriptio Regnicolaris 1828, W-21-6-N-26-Torontál vármegye, № 13. Доступно на интернету: https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/az-1828-evi-orszagos-osszeiras/hierarchia. (приступљено 24.6.2025).

22 *Летопис...*, (Летопис) 6–7, (Historia Domus)18–20; 25, 33–34, 39–42; Архива парохије Српске православне цркве у Боки, Матична књига умрлих – Протокол умрлих цркве храма Св. Оца Николаја у Боки 1831–1839. године; Нино Делић, „Становништво Војне крајине 1831. године. Верска структура, наталитет, морталитет, нупцијалитет", *Зборник Матице српске за историју* 90 (2014), 55–69.

бринула чак два свештеника, један капелан и ђакон. Парох Живан Живић се, међутим, не помиње више 1846/47. године, а као администратор целе бокинске парохије се наводи само други парох Лазар Поповић. Школа је радила и даље, са једним учитељем и око 60 ђака.[23] Шта се тачно десило са парохом Живићем, није нам познато, али је по свој прилици се упокојио, а наследио га Лазар Поповић, звани и поп Лаза. Глад 1847. године, као ни ратни вихор током револуције 1848/49. године нису смањили бокинско српско православно становништво у мери која би се очекивала с обзиром на исказе тога времена.

Епидемије, угинуће стоке, суше, глад и немаштина као да су били увертира за велики излив незадовољства ширих народних маса који је уследио 1848. године и претворио се у револуцију. Осим лошег социоекономског статуса, нерешено национално питање угрозило је и сам опстанак Хабзбуршке монархије. Национални покрет Мађара, оличен у новој либералној влади у Будимпешти, тражио је дефакто независност од Беча, али и потчињеност свих осталих народности у Угарској. Срби су као гаранцију за свој несметан и нормалан развој као заједнице тражили бар посебан политички ентитет на југу Угарске. Царска власт у Бечу играла је игру у настојању да спасе династију и монархију, шаљући контрадикторне изјаве и наређења, а у тајности радећи на сузбијању свих сепаратистичких покрета, напосе мађарског. Југ Угарске, па тако и Банат, био је поприште борби између српских револуционара, подржаваних Бечом, и мађарских револуционарних трупа, које су имале делимичну потпору угарских Немаца. У банатској Боки српски револуционари су подозревали Хрвате, као племиће, да стоје на страни Мађара. Римокатолички свештеник у Боки Силваши Ђерђ присећао се како су „Србијанци", односно припадници српске милиције, међу којима је било много добровољаца који су прешли били из Србије, преузели цело село, те њега чак и заточили. Срби су тада највише подозревали локалне Немце за сарадњу са противницима, те је било и доста пљачки и појединих злочина. Када су Срби напустили село због доласка мађарских трупа, ситуација се окренула, те су Хрвати кренули пљачкати српске куће које су остале празне. Свештеник Ђерђ је тада сакрио православног попа Лазу, који му је пре тога помагао, на таван како га не би убили. Православну цркву су запалили 4. септембра 1848. године. Нешто касније су се Срби вратили и опљачкали католичку цркву. Бока је мењала господара скоро сваки други дан и пљачкана је и паљена више пута током јесени 1848. године. Срби су преузели власт почетком 1849. године и држали је све до априла. Током касног пролећа и лета ситуација се почела смиривати и успостављена је царска власт. Свештеник Ђерђ се вратио у Боку и привремено је становао код попа Лазе у једној соби пошто се у католичкој парохији већ био сместио већи број мештана. Број становника је, очекивано, мало опао на 2.725 људи у оба дела насеља заједно 1850/51. године. То, чини се, ипак није било претерано много с обзиром на велике девастације, као и глад која је претходила рату.[24]

Нови католички парох у Боки од 1849. године, Јозеф Томашић жалио се после револуције не само на стање храма већ и на чињеницу да је извесни локални Србин преузео зграду школе. Како је и сам свештеник утврдио, то се десило с правом. Локалном Србину, наиме, никада није исплаћена, односно додељена компензација за земљиште које су Хрвати одузели његовом оцу како би ту саградили школу. Спор око накнаде трајао је све до 1857. године. Школа је била верска, католичка, но 1869. године постала је комунална, односно општинска.[25]

Православна црква није обновљена, већ је изграђена нова. Градња је започета 1850, а завршена 1856. године (фот. бр. 4, 8). Уз цркву је 1852. године сазидана и нова зграда школе.

23 *Universalis schematismus ecclesiasticus venerabilis, cleri orientalis ecclesiae graeci non uniti ritus I. Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum nec non magni principatus Transilvaniae item literarius seu nomina eorum qui rem literariam et fundationalem scholarem ejusdem ritus procurant sub benigno-gratiosa protection excelsi consilii regii locumtenentialis hungarici per Aloysium Reesch de Lewald excelsi consilii R. Locumtenentialis hung. Concilistam et I. Comitatus Strigoniensis tab. Jud. Assessorem*, Budae 1843/44, 136; *Universalis schematismus ecclesiasticus venerabilis, cleri orientalis ecclesiae graeci non uniti ritus I. Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum nec non magni principatus Transilvaniae item literarius seu nomina eorum qui rem literariam et fundationalem scholarem ejusdem ritus procurant sub benigno-gratiosa protection excelsi consilii regii locumtenentialis hungarici per Aloysium Reesch de Lewald excelsi consilii R. Locumtenentialis hung. Concilistam et I. Comitatus Strigoniensis tab. Jud. Assessorem*, Budae 1846/47, 146.

24 *Летопис...*, (Historia Domus) 42–50; Петар Момировић, *Стари српски записи и натписи из Војводине, том 3*, Нови Сад 1996, 263; Antal Hegediš, Katarina Čobanović, *Demografska i agrarna statistika Vojvodine 1767-1867*, Novi Sad 1991, 135.

25 *Летопис...*, (Historia Domus) 50–65, 88.

Године	Насеље	Становника						
		Укупно	Православних	Римокатолика	Лутерана	Калвиниста	Јевреја	Других
1857	Српска Бока	2.029	1.772	257				
	Хрватска Бока	963	31	930	2			
	Бока (цела)	2.992	1.803	1.187	2	0	0	0
	%	100	60,26	39,67	0,07	0,00	0,00	0,00
1869	Српска Бока	2.556	1.775	757			19	5
	Хрватска Бока	1.169	15	1.108	46			
	Бока (цела)	3.725	1.790	1.865	46	0	19	5
	%	100,00	48,05	50,07	1,23	0,00	0,51	0,13

Табела 1. Становништво насеља Бока према вероисповести 1857. и 1869. године.
Извор: Antal Hegediš, Katarina Čobanović, *Demografska i agrarna statistika Vojvodine 1767–1867*, Novi Sad 1991, 135; Az *1869. évi népszámlálás vallási adatai*, Sebõk, L. (Ossz.), Budapest 2005, 212.

Црква је посвећена Преносу моштију Светог оца Николаја.[26]

Бока је тада већ постала део новог политичког ентитета у Хабзбуршкој монархији, одељеног од Угарске, новоуспостављеног Војводства Србије и Тамишког Баната са средиштем у Темишвару. Насеље је као општина било део Великобечкеречког судског окружја и Модошког судског среза. За Боку је била надлежна пошта у Модошу. Српско Војводство је укинуто 1860. године, те је Бока опет враћена под јурисдикцију обновљене Торонталске жупаније.[27]

Педесете године 19. века су, дакле, биле у знаку обнове, како кућа, цркава, штала, тако и становништва. Цела Бока је 1857. године већ имала скоро 3.000 становника и наставила је са растом и у наредних десетак година. Ово је, међутим, већ и период досељавања других народности, пре свега Немаца, Мађара, али и Словака. Захваљујући њима, Бока је постепено мењала свој верско-етнички карактер из чисто српско-хрватског и православно-католичког у мултиетничко и мултиконфесионално село.

Динамика популационог развоја у периоду 1857–1869. године исказивала је неколико веома значајних трендова. Српска православна заједница је демографски стагнирала, док се број католика увећао за око трећину. Због тога православни верници крајем шездесетих година 19. века више нису представљали већину у читавом насељу. Осим тога, приметно је да православна заједница постепено губи већину чак и у „својој" Српској Боки. Католици су 1869. године већ чинили око трећину мештана Српске Боке.

Појединаца других народности осим српске или хрватске у Боки је било и пре револуције 1848/49. године, али се после ратних дешавања и укидања феудалних стега, односно кметства, у место насељавају читаве заједнице. Први Немци су дошли још око 1802. године и били су католичке вероисповести. Убрзо су за себе изградили и посебну капелу, насупрот школе у данашњој Улици Бориса Кидрича. Већина Немаца се, међутим, доселила 1871. године и после. Мађара је у Боки било и пре 1848, но они долале у већем броју 1858. године и касније. С временом се овде настанила и мала заједница Јевреја, који су чак имали и посебно гробље. Својевремено, Хрвати и Мађари, мада често исте, католичке вероисповести, сахрањивали су се одвојено. Тако је у Боки постојало српско гробље (старо и ново), хрватско, мађарско и јеврејско гробље.[28]

Чињеница да међу православним верницима у Боки није било Румуна, највероватније је био главни и пресудни аргумент да парохија остане под ингеренцијом Карловачке митрополије

26 *Летопис...*, (Летопис) 8–11; Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 86.

27 Wilhelm Mitlacher, *Handbuch der Civil-Jurisdictionsnormen für sämmtliche Kronländer der österreichischen Monarchie*, Wien 1859, 412–413; *Topographisches Lexikon der Wojwodschaft Serbien mit dem temeser Banate und der k. k. serb. ban. Militärgränze*, Temesvar 1859, 12.

28 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 124, 141–143; Ј. Ердељановић, *Срби у Банату...*, 45.

и након формирања посебне Румунске православне цркве 1865. године. Тада се увелико расправљало о границама и јурисдикцијама обе црквене организације, и то пре свега у Банату, где су Срби и Румуни често живели заједно по селима.[29]

Седамдесете године 19. века у Боки су биле у знаку нових, неопходних обнова. Током 1869. године међу Србима се расправљало о потреби зидања нове женске школе, као и новог парохијског дома. Новосаграђена школа из 1852. је, наиме, 1872. године „сасвим пала", те је било потребно пронаћи новац. Нови разрез за поправку, односно зидање школе расписан је и 1879. године. Српска општина је имала доста потешкоћа да пронађе учитеље за школу, те су конкурси били расписивани баш често све до краја века. Школа је, уз све проблеме, ипак напредовала и добијала нове разреде, а 1903. године и другог учитеља. Трошност старе зграде и потребе за већим капацитетима најзад су приморали општину да 1906. године започне зидање нове зграде школе, скоро 30 година након првих иницијатива. У то време је уведен и мађарски језик као обавезан, а препоручивало се и отварање трећег одељења пошто је 1910. године установљено да има око 106 православне деце која не похађа наставу. Школа је, наиме, била и остала српска вероисповедна и под надзором цркве. За издржавање школе било је одређено неколико ланаца земље. Током Првог светског рата, због близине фронта, део зграде је претворен у војну болницу.[30]

Осим школе, Срби су инвестирали и у обнову и улепшавање цркве. Од седамдесетих година 19. века па све до Првог светског рата редовно се куповала одежда и друге потрепштине за литургије, поправљан је кров више пута, набављана су нова звона, кречена је унутрашњост више пута итд. Упркос труду, 1907. године је констатовано да је црква у лошем стању. Осим општег стања храма, црквеној општини је веома сметала и чињеница да од изградње па све до 1908. године није било могуће обезбедити иконостас. Парох Димитрије Којић је, међутим, 1908. године дознао да светопреображенска црква у Панчеву набавља нов иконостас, те је успео да убеди тамошње надлежне свештенике да стари додели Боки. Тако је бокинска црква добила стари и вредан иконостас који краси храм све до данас. Свештеник Којић, Пардањац родом и образован у Богословији у Београду, је тада имао већ 62 године од којих је 15 успешно службовао у Боки. У то време је храм био у добром стању а парохија, која је припадала III. класи по величини и значају у Митрополији, издржавала се осим од њој припадајућих такси и прилога од малог поседа величине 62 јутара земље у бокинском атару. Током Првог светског рата војска је реквирирала два звона из храма за потребе производње муниције, мада је и исплатила компензацију.[31]

Српска православна заједница је, међутим, трпела и својеврсне поразе. Парох Лука Дожутић је 1879. године са собом у Србију повео 170 становника. У Србији је постао архимандрит Манастира Св. Петке, а бивши Бокинци су постали држављани Кнежевине Србије. Од тада је у Боки службовао само један парох.[32]

Број мештана се није смањивао само због емиграције већ и нове епидемије колере која је беснела 1873. године. Ова опака болест је тада коштала живота око 80 Бокинаца.[33]

Генерално гледано је током седамдесетих дошло до не тако малог смањења становништва Боке. Епидемије, лоша економска ситуација и емиграција, поново су смањиле број становника на испод 3.000.

Године	Укупно становника
1880.	2.992
1890.	3.229
1900.	3.419
1910.	2.970

Табела 2. Број становника насеља Бока 1880–1910. године. Извор: подаци преузети из П. Томић и др., *Општина Сечањ...*, 183.

Привреда је и даље била оријентисана на пољопривреду. Према попису 1878. године, у Боки је било 2.486 оваца, знатно мање него пола века раније. Скромнији је био и остатак сточног фонда: 713 свиња, 904 говеда и 949 коња. У Боки је тада, истина, радио и млин. Није познато када је почео са радом први млин у Боки, али је

29 *Уредба о уређењу црквених, школских и фундационалних дела грчкоисточне српске митрополије, одобрена највишњим краљевским рескриптом од 10. августа 1868*, прир. Мита Клицин, Сремски Карловци 1909, 191–192.

30 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 303–316.

31 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 88–93, 103–104; *Српска православна Митрополија карловачка по подацима од 1905. години*, ур. Мита Косовац, Сремски Карловци 1910, 701.

32 *Летопис...*, (Летопис) 10.

33 *Летопис...*, (Historia Domus) 90.

врло вероватно да је то било још у 18. веку. Прави, модеран индустријски млин Бока добија тек почетком 20. века. Први пут се помиње моторни млин на бензин у Боки 1906. године у згради која ће касније постати право индустријско постројење (фот. бр. 14). Хрвати су 1877. године успели да за свој део Боке издејствују право одржавања годишњег вашара 15. септембра, чиме је место добило и ову привилегију.[34]

Од осамдесетих година 19. века приметан је одређени напредак. Број мештана Боке је опет почео да расте, а напретку Боке је свакако допринела и нова железничка инфраструктура, о којој је већ било речи.[35] Хабзбуршка монархија је почела са озбиљнијом изградњом железничке мреже у овом делу Баната још педесетих година 19. века. Тако је, на пример, пруга граница–Ватин–Вршац–Јасеново отворена још 1858. године. За Боку су биле од прворазредног значаја осамдесете године, када се изградња железница интензивирала. Пруга Сечањ–Маргита, дужине 36,3 км, отворена је за саобраћај 4. маја 1889. године, чиме је Бока повезана пругом са околином, али посредно и међународном мрежом. Посебна пруга Чот–Алибунар, дужине 44 км, ушла је у употребу 25. новембра 1898. године.[36]

Крај 19. века био је у знаку три битна догађаја. Велика поплава 1895. године била је катастрофална. Хрватски део села је остао поштеђен и због на брзину изграђених насипа. Уништено је укупно 80 кућа, махом српских. У сећање на ужасну трагедију, испред православне цркве је одмах подигнут и споменик, који и дан-данас стоји на истом месту (фот. бр. 8–11).[37] Други битан догађај је била својеврсна „буна" беземљаша у Боки, покренута 1. маја 1898. године. Манифестације поводом Дана рада претвориле су се у немире у Великој Кикинди и у Боки, где су се окупили радници, надничари, пољопривредници и беземљаши више општина. Крвопролиће које је тада настало наводно је намерно испровоцирао сремски начелник и велепоседник Ђерђанфи. У окршају демонстраната, који су носили црвене заставе и били блиски социјалистичким политичким струјама, са жандармеријом, погинула су три мештанина Боке: два Мађара и један Хрват. Око двадесет људи је било рањено. Према подацима матичних књига, било је тада и српских жртава. Убијени су Радојица Богданов и Иван Ђурић током „буне социјалистичке", како је свештеник навео. Касније су многи локалци ухапшени и осуђени. Било је планова да се демонстрације понове, али их је у томе осујетила власт. Трећи битан догађај уследио је исте године спајањем Српске и Хрватске Боке у једну јединствену политичку општину.[38]

Идеје социјализма су се тада ширили међу омладином веома успешно. У Боки је 1879. године рођен Трифун Триша Кацлеровић, један од оснивача Српске социјалдемократске странке и касније Социјалистичке радничке партије, из које ће настати Комунистичка партија Југославије. Осим активним политичким радом, пре свега у време Краљевине Југославије, Кацлеровић се бавио новинарством и адвокатуром. Преминуо је у Београду 1964. године. За време Аустроугарске рођен је и један други знаменити Бокинац, историчар Андрија Раденић. Рођен 1913. године као Андрија Штајгенберг у сиромашној бокинској јеврејској породици, рано је открио афинитет за историјском науком. После Другог светског рата постао је сарадник у Историјском институту у Београду и све до смрти 2012. године марљиво је истраживао и објављивао радове из српске историје са посебним фокусом на социјалне, радничке и социјалистичке теме.[39]

Једна, јединствена Бока почетком 20. века више није била ни српска ни хрватска по карактеру већ мултиетничка, али са Србима као највећом заједницом. Срби су чинили оквирно половину становништва. Мађари су тада већ били друга по величини заједница, са приближно истим бројем становника као и Хрвати.

Почетком 20. века, тачније око 1905. године, православни Срби су имали у власништву тек око 27 % обрадивог земљишта бокинског атара мада су представљали оквирно половину становништва. Са друге стране, били су власници око 62 % свих кућа у насељу. Српска вероисповедна основна школа имала је тада око 150

34 Љ. Вечански, *Бока у Банату…*, 294, 617, 722.

35 Видети у делу текста „Положај насеља и повезаност са околином".

36 Јездимир С. Николић, *Историја Железница Србије, Војводине, Црне Горе и Косова*, Београд 1980, 266–267.

37 *Летопис…*, (Historia Domus) 92–93.

38 Љ. Вечански, *Бока у Банату…*, 199–206; Архива парохије Српске православне цркве у Боки, Матична књига умрлих – Протокол умрлих цркве храма Св. Оца Николаја у Боки 1887–1906. године; *Социјалистички покрет у Војводини (1890–1919): документи*, Нови Сад 1953, 91–95.

39 Dragutin Furunović, *Enciklopedija štamparstva, Том* 2, Beograd 1996, 912; *Историјски институт 1947–2017. године*, ур. Срђан Рудић, Радомир Ј. Поповић, Ана Столић, Београд 2018, 81.

Становника							
Укупно	**Мађара**	**Срба**	**Хрвата**	**Немаца**	**Словака**	**Румуна**	**Осталих**
2.975	624	1.397	620	261	17	9	47*
%	20,97	46,96	20,84	8,77	0,57	0,30	1,58
	Римокатолика	**Православних**	**Реформата**	**Евангелика**	**Јевреја**	**Осталих**	
2.975	1.437	1.457	14	37	17	13	
%	48,30	48,97	0,47	1,24	0,57	0,44	

Табела 3. Становништво насеља Бока према матерњем језику (народности) и вероисповести 1910. године. Извор: *A Magyar Korona orszagainak 1910. evi nepszamlalas 1, A nepesseg fibb adatai kozsegek es nepesebb pusztak, telepek szerint*, Budapest 1912, II- 366–367. (* Све роми)

ђака и два учитеља. Похађали су је скоро сва за наставу обавезна деца. Пофторну школу, односно недељну школу за апсолвенте основне који нису наставили образовање на некој од средњих, похађало је 75 од 93 за то предвиђене деце.[40]

За време Првог светског рата војска је поставила свој шатор код Железничке станице и вршила регрутацију и отправу војника. Са железничке станице се ишло и на фронт, углавном на италијански и руски. На темељу сећања људи састављен је и списак учесника рата из Боке.[41] Бока је ослобођена 1918. године уласком српске војске у насеље и постала је део Краљевине Србије а затим и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Тиме су се завршила три века хабзбуршке власти, током које је Бока од малог села узнапредовала у озбиљно насеље са скоро 3.000 становника. Нова власт је значила и нову наду да ће се политичке и привредне прилике напокон усмерити ка брзом напретку и модернизацији.

БОКА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Период после 1918. године донео је за становнике Боке многе новине. Осим политичког ослобођења, којем су се радовали пре свега Срби, као и други припадници словенских народа, нове границе су значиле и потпуно нову привредну, комуникацијску, културну и друштвену реалност. Торонталска жупанија је већином припала новој Краљевини СХС, али Тамишка није, те је тако, недалеко Боке, нешто источније, успостављена нова државна граница са Румунијом. Тиме је, уједно, пресечена и комуникација становништва са обе стране границе. Пруга која је водила источно од Боке ка Чакову пресецала је границу и није више коришћена. Друмски путеви су такође пресечени, као и Тамиш. Најближи гранични прелаз био је Јаша Томић, севернije од Боке. То је, у стварном животу, значило да је Бока са својим атаром доспела на саму периферију нове државе, без директне повезаности са суседном Румунијом. Та се ситуација није мењала деценијама, заправо читав век и дуже. За време тзв. хладног рата граница је ту била посебно непроходна, а ни све до данас се ситуација није много променила. У времену настанка овог текста, Румунија је постала део Шенгенске зоне слободног путовања у Европи, а граница недалеко ње и тзв. Шенгенском границом. То је додатно оснажило иначе строг режим на овој граници и допринело одсецању овог дела Баната од источних, румунских области. Реални статус периферне области имао је последица по Боку. Развој комуникација је текао ка западу и северу или југу, привреда је преоријентисана на нова тржишта унутар државе, а за становништво су нове прилике значиле и неприлике.

Да су општински челници били свесни могућих последица услед нове ситуације, сведочи и њихова молба комисији за разграничење са Румунијом из 1920. године. Због још увек недефинисаних граница, али већ активне „демаркационе линије", која је постала непроходна, бокински прваци су молили комисију да свакако тражи да се Краљевини СХС припоје сва места Модошког (данас Јаша Томић), Пардањског и Ченејског среза, у којима већински живе Срби, те да се избегне да граница постане старо загађено корито Тамиша јер би то Боку у потпуности одсекло од остатка државе.[42]

Коначно решење границе је, у начелу, осигурало Боки какву-такву повезаност са околином, као и опстанак пруге између Сечња и Модоша

40 *Српска православна Митрополија...*, 701.

41 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 27–33.

42 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 207.

(Јаше Томића) и није померило насеље на саму границу. Граница се, међутим, ипак протезала источно од насеља и онемогућила нормалан саобраћај са областима бивше Тамишке жупаније, која је дефакто припала Румунији.

Да је општина ушла у својеврстан период стагнације, сведоче и демографски подаци. До Другог светског рата број житеља се није нарочито променио. На попису 1921. године избројано је 2.797, а десет година касније 2.939 становника.[43]

Бока је припала новоформираној Дунавској бановини и срезу Алибунар. Осим стагнације броја становника, ни верска структура се није значајније променила. На попису 1931. године је међу 2.939 становника било 1.413 православних (48,08%), 1.483 римокатоличка (50,46%), 30 протестанстских (1,02%) и 10 становника осталих вероисповести (0,34%), као и три житеља без конфесије (0,10%).[44]

Упркос лошијим условима за развој, живот у насељу није замро, напротив. Мештани су у периоду до Другог светског рата показали већу заинтересованост за културне и спортске активности него раније. Основан је први фудбалски клуб 1923. године, у којем нису играли Срби. Други фудбалски клуб, касније назван Црвена звезда, формиран је 1931. године и он се чак надметао у нижим лигама. Основано је и шаховско друштво, као и нека друга, неформална друштва. Скоро одмах после завршетка Првог светског рата основано је и Соколско друштво, које је неговало како физичку културу, тако и развој неких интелектуалних врлина.[45]

У ово време су радиле и две читаонице: српска и хрватска. Хрватска је неформално постојала још од 1912. године, а српска још и раније и налазила се углавном у школи. Нису то биле сасвим формализоване читаонице, већ места за окупљање и читање. Срби су у неколико наврата покушали да је званично оснују, али је брзо пропадала због мањка интересовања. Мађари су своју читаоницу правно основали 1939. године.[46]

Биоскоп званично није постојао, али су пуштане филмске пројекције у разним просторијама, попут кафане или у парохијском дому.[47]

Школске прилике су се у овом периоду доста промениле. Зграда старе католичке школе, мађарске, продата је зарад ратног зајма, те је државна школа морала једно време да плаћа закуп приватном власнику за потребне просторије. Стара хрватска школа је била комунална од раније, те је остала у власништву државе. Православна општина је 1920. године одлучила да своју школу преда држави. Задржала је, међутим, зграду и наплаћивала кирију од школе, која је остала у њој. Тиме је у Боки дошло до обједињавања школства у једно – државно. Тако су српски и хрватски ђаци почели да иду у исту школу након више од века одвојеног школовања. Саме зграде су често остајале у власништву приватника или црквене општине, но школе као правна лица, заједно са програмом наставе, постали су државни. Број учитеља у Боки је 1930. године износио чак пет.[48]

Православни верници у Боки нису били претерано верски активни у овом периоду, како сведоче малобројни записи у Летопису цркве. Новина је било зидање потпуно нове капеле на водици, данас у Улици Димитрија Туцовића, током 1936. године, која и дан-данас постоји (фот. бр. 6). Две године касније почело је реновирање парохијског дома.[49]

Општина је покушавала да реши стамбено питање сиромашнијих грађана новом политиком станоградње. Свим заинтересованим лицима је 1932. године омогућено да добију бесплатно плац, с ограничењем да бар 10 година не могу продавати земљиште или куће.[50]

Током Другог светског рата Бока је окупирана немачким трупама и постала је део посебне области Баната, формално припадајуће Србији, која је такође била под окупацијом. Власт у Банату, међутим, вршиле су искључиво немачке трупе и локално немачко становништво. У летопису римокатоличке цркве остало је записано да су већ 7. априла 1941. године из Боке побегли општински, поштански и железнички службеници, а истог дана је погођен и мост код Сечња. У наредних неколико дана фронт је био близу и кроз Боку су пролазили српски војници, жандари, као и избеглице. На Велики петак, 11. априла, 1941. године немачке трупе су се појавиле код Боке, а дан касније на већини

43 П. Томић и др., *Општина Сечањ...*, 183.

44 *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 marta 1931 godine. Knj. 2, Prisutno stanovništvo po veroispovesti*, Beograd 1938, 46.

45 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 238–239, 245–246.

46 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 257–258.

47 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 287.

48 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 317–328.

49 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 130–131; *Летопис...*, (Летопис) 11.

50 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 208.

кућа су истакнуте беле заставе, док су поједини бокински Немци ставили и заставе Трећег рајха. Наредних дана је било спорадичне пуцњаве док Немци нису организовано ушли у село 15. априла. Један део становништва, пре свега Немци и Хрвати, с великом је радошћу прихватио нови поредак и већ 20. априла у селу је свечано прослављен рођендан Адолфа Хитлера.[51]

Немци у Боки заиста су доживљавали немачку окупацију као ослобођење. Такво политичко виђење и оријентација неговани су одранније, између осталог и преко немачких националних удружења попут „Културбунда", који је имао седиште у бокинској кафани „Код Урмана". Врло сличну организацију имали су и Мађари.[52]

Православно српско становништво није дочекало Немце с одушевљењем, те је спорадично пружало и отпор. Већ на почетку окупације Немци су дали стрељати неколико мештана, а затим су уследила и хапшења. Немци су, наиме, на Велики петак одвели у Сечањ троје Бокинаца, чија су имена позната (Бранислав Субић, Владислав Бауер и Цветко Обркнежев), и још двојицу непознатих особа пред војни суд, који их је одмах осудио на смрт. Стрељани су на путу од Сечња ка Боки ближе Тамишу. Касније хапшена лица су, такође, углавном осуђена на смрт и стрељана. Летопис православне цркве само веома штуро наводи основне податке о овом тешком раздобљу, што говори само по себи о сложености ситуације. Срби су, ипак, прагматично прихватили да учествују и у новој администрацији. Осим председника општине, који је био Немац, те полицајаца, који су били Мађари, остали Срби на општинским службама су задржали своја места.[53]

Срби који су били припадници разних врста југословенских оружаних снага и доспели у немачко заробљеништво, најчешће су завршавали по немачким логорима. Мађаре и Хрвате, међутим, Немци су најчешће пуштали кућама. Логора је било чак и у Боки. Уз насеље је била формирана филијала Петровградског логора, која је служила за интернацију мање опасних политичких затвореника.[54]

Школа у Боки је током окупације функционисала релативно нормално, с тиме што је уведен и обавезан немачки језик као предмет и што су хрватска деца издвојена у посебно одељење.[55]

Бока је ослобођена 28. септембра 1944. године, и то од стране совјетске Црвене армије. Нешто касније су у насеље ушле и јединице Југословенске армије и формирале нову општинску власт. Из Боке је тада у партизане на Сремски фронт кренуло око 83 лица.[56]

Бокинци су се одужили херојима рата спомеником палим борцима и жртвама фашистичког терора подигнутим 1955. године. Споменик се налази у Улици Иве Лоле Рибара испред Дома културе и Месне заједнице. Сачињен је и списак свих учесника Народноослободилачке борбе, као и жртава.[57]

Крај Другог светског рата донео је не само ослобођење већ и потпуно нове политичке и друштвене прилике. Преузимањем власти комунисти су постепено уводили у праксу и начин управљања који је одговарао њиховом идеолошком усмерењу. Није било довољно само преузети полуге политичке власти већ је у плану била свеобухватна преобразба државе и друштва. У замишљеној идеалној држави није било много места ни за политичке противнике ни за индивидуалне пољопривреднике или привреднике уопште, а најмање је било места за цркву, која је идеолошки била на потпуно супротном полу. Формално је испрва формиран Месни народноослободилачки одбор као орган власти и он је управљао Боком све до новембра 1945. године. Организовани су и избори, познати по томе што се гласало одвојено по кутијама за представнике већ устоличене власти и за евентуалне опоненте, и то куглицом која је одзвањала уколико се гласало у кутију за имагинарну опозицију. Исход избора је био јасан и нове власти су наставиле зацртаним курсом све до поновног увођења вишестраначја током деведесетих година 20. века.[58]

Привредни опоравак Боке био је у знаку нових аграрних реформи социјалистичке власти, као и развоја потпуно нове гране индустрије на овим просторима.

Управа народних пољопривредних добара формирана је 1945. године и она је одмах дала на управљање земљишта одсељених Немаца,

51 Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, Clark – New Jersey 2005, 8, 251–252, 602–605; *Летопис...*, (Historia Domus) 95–98.

52 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 34–35.

53 *Летопис...*, (Летопис) 12; Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 35–36.

54 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 35, 37.

55 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 330–332.

56 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 62–67.

57 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 58–62, 136.

58 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 77.

као и велепоседника којима су одузета. Касније је претворена у задругу, као што је то процес колективизације и захтевао. Нове власти су, наиме, намеравале да све индивидуалне пољопривреднике удруже у задруге и тако остваре боље резултате производње и униште приватну иницијативу. У Боки су у периоду 1945–1949. године формиране три сељачке радне задруге: „Нови живот", „Жарко Зрењанин" и „Братство и јединство". Стварању задруга, односно добровољном приступању, требало је да потпомогне и прво одређивање земљишног максимума 1946. године. Тада је одређено да појединац не може да има више од 20 ха земље. Битан је био моменат попуштања стега око задруга 1953. године, када су оне у Боки заправо пропале и већина је домаћинстава из њих изашла. Тада су, истина, почела да раде и посебна пољопривредна предузећа у власништву државе, док је индивидуалним пољопривредницима било ограничено власништво над земљом на свега 10 ха. Током 1956. године основано је посебно привредно друштво „Победа Бока", које се специјализовало за биљну производњу у ратарству.[59]

Осим пољопривреде, Бока је постепено постајала и мало индустријско средиште, што је било директно повезано са нафтом која је пронађена на атару. Тражење нафте започето је 1954. године. Први већи помаци су учињени две године касније. У село су почели да долазе и радници са стране, те се осећала несташица стамбеног простора. Већ је 1957. године због тога започета изградња нових станова, што је створило и нову, „нафташку" колонију у месту. Нафта је, осим радника, донела и просперитет. Новац је био расположив, те су мештани почели да уводе струју у сва домаћинства, као и да набављају тада ретке и скупе радио и телевизијске апарате. У село су почели да продиру и производи масовне потрошње, као и одећа по најновијој моди. Православни свештеник се жалио да су мештани давали приоритет естетском доживљају пред комфором и рационалном приступу. Тако су, наиме, жене носиле све чешће ципеле на штиклу, које су биле крајње непрактичне по банатским блатњавим или цигластим путевима.[60]

Експлоатација нафте почела је 1959. године и означила је нову еру у индустријализацији Боке. „Нафтагас", који је био задужен за црпљење нафте, изградио је сва нужна постројења, па тако и велику електричну централу, а помагао је и у увођењу струје у станове својих радника. Својевремено је „Нафтагас" изградио и посебну управну зграду, парк испред ње и помоћне зграде. Због постепеног нестанка нафте број радника се почео смањивати, а „Нафтагас" је напустио управну зграду. Осим великих бенефита по Боку, у виду пореза, инвестиција, нових технологија и комуникација које је нафта довела у ово насеље, постојали су и негативни утицаји. Нафтне бушотине су често уништавале плодна поља, загађивале су подземне воде, а било је и несрећних случајева. Погинуло је пет радника током обављања дела посла важног за експлоатацију нафте у Боки.[61]

Привредни опоравак је био једно време праћен и позитивним демографским развојем. После завршетка Другог светског рата један део Немаца се иселио у Немачку у склопу међународних договора око решења њиховог питања. У Боку су, међутим, почели да долазе и неки колонисти из других делова Југославије, добрим делом из Херцеговине. Број Мађара се непрестано увећавао, а Хрвата смањивао. Разлог је био лош наталитет Хрвата и досељавање околних Мађара, који су куповали од Хрвата куће и земљу. Од 1955/56. године, због проналаска нафте и све већег броја бушотина „Нафтагаса" у атару Боке, у насеље почињу да долазе радници са стране. Било је већ око 200 нових радника 1956. године, што је утицало и на демографски развој насеља.[62]

Године	Укупно становника
1948.	2.912
1953.	2.819
1961.	3.260
1971.	2.673
1981.	2.246
1991.	1.992

Табела 4. Број становника Боке 1948–1991. године. Извор: подаци преузети из П. Томић и др.,*Општина Сечањ...*, 183.

Демографски развој је био позитиван све до позних шездесетих година 20. века, када популација почиње нагло да опада. На попису 1991. године Бока није имала ни 2.000 становника.

59 *Летопис...*, (Летопис) 16; Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 72–77, 625–628.

60 *Летопис...*, (Летопис) 18–22.

61 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 621–625.

62 *Летопис...*, (Летопис) 17–19.

Главни разлог треба тражити у све нижем наталитету и вишем морталитету од седамдесетих година. Популација Боке је старила, а није се обнављала, што је доводило до наглог пада броја становника.[63]

Као што је већ било поменуто, променила се била и етничка структура. Већ 1953. године ситуација је била таква да је у Боки било 1.726 Срба (61,23%), 815 Мађара (28,91%), 335 Хрвата (11,28%). На попису 1991. године број и удео Срба били су нижи, али и даље натполовични: 1.073 Срба (53,87%), 590 Мађара (29,62%), 103 Хрвата (5,17%), 106 Југословена (5,32%).[64]

Без обзира на нове прилике у време социјалистичке власти, ситуација по цркву на почетку није била толико лоша. Римокатоличка општина је 1947. године купила од прилога и поставила ново црквено звоно. Годину дана касније реновиран је и кров цркве, као и парохије. Исте године, међутим, забрањено је цркви да узима обавезне таксе од верника. Од тада је могла само добровољне прилоге да прихвата и постепено је гушен црквени живот. Последња свечана ускршња поворка одржана је 1949. године. Забрањен је рад на одржавању цркве све до 1954. године, због чега је зграда доста пропала. Тада су се први пут испољили и међуетнички спорови унутар католичке заједнице. Хрвата је тада било свега 335, а Мађара већ 815. Мађари су тражили да бар половина богослужења буде обављана на мађарском језику, уместо једног недељно, како је био обичај, и да се више питају поводом обнове, за коју су и нудили више него дупло од Хрвата. Бискупија је чак била просудила да су Мађари у праву са својим захтевом, али је у селу дошло до мале побуне Хрвата који нису хтели да дају „своју цркву". Сукоб је ескалирао 1957. године на божићној миси, када су Хрвати из протеста што Мађари певају на свом језику полупали прозоре и напали свештеника. Таква ситуација се наставила и током шездесетих година 20. века. Без обзира на ове трзавице око цркве и језика, верски живот је почео да замире. Све мање породица је уплаћивало прилоге. Црква је делимично обновљена 1973. године и до краја деценије је број активних верника остао релативно стабилан, али се сукоб између Хрвата и Мађара није могао никако трајно решити.[65]

Православна црква је, такође, испрва наставила како-тако нормалан живот. Формиран је нови црквени одбор, дошао је нови парох, а 1947. године реновиран је и парохијски дом. Следеће године је покренута иницијатива за оправку цркве, а број верника који је долазио на богослужења и давао прилоге био је импозантан. Црква је доживела озбиљну реконструкцију током 1949. године, а наредне године је поново освештена у присуству многобројног народа. Упркос проблемима са лошим жетвама и високим порезима, народ је био дарежљив и 1954. године, када су купљени нови прозори за цркву. По цркву повољна ситуација трајала је до 1959. године, када је национализован источни део црквене зграде, на шта се црквена општина и жалила. Занимљиво је да се свештеници у начелу нису жалили на црквени живот ни шездесетих ни седамдесетих година 20. века, али је по броју уписа у Летопису и њиховом карактеру уочљиво да је током седамдесетих година дошло до одређене стагнације. До првог великог оживљавања црквеног живота долази половином осамдесетих година, када се примећује и утицај дешавања на Косову и Метохији на осећања бокинских Срба. Протеривање Срба са Косова тема је записа и назива се спорадично и геноцидом. За 1987. годину остало је записано да је народ осећао неку стрепњу, био у ишчекивању и понашао се нервозно. Као разлог су наведени економска ситуација и инфлација, али је свакако и компликована политичка ситуација представљала један од битних чинилаца. Занимљиво је и да је примећено да Срби прибегавају црквеним обавезама доста формално, без правог духовног нагона. Причешћа је било све мање, а нико није приложио ни за изградњу Храма Св. Саве у Београду. Свештеник се жалио да је било потребно духовно обновити село и вернике. Лоша је била ситуација и у црквеном одбору. Међусобне свађе и мањак интересовања довели су до тога да 1988. године парохија остане упражњена читавих осам месеци.[66]

Нови пароси у Боки су од 1988. године писали исцрпне коментаре о актуелној ситуацији у парохији жалећи се на површан верски живот, али и на свеопшту друштвено-политичку ситуацију

63 П. Томић и др., *Општина Сечањ*..., 185.

64 *Летопис*..., (Летопис) 17; Љ. Вечански, *Бока у Банату*..., 721.

65 *Летопис*..., (Historia Domus) 100–108.

66 *Летопис*..., (Летопис) 13–15, 17, 22, 25–34; Љ. Вечански, *Бока у Банату*..., 93–95.

и нестабилност у држави. Занимљиво је да су у начелу оспорили раније тврдње пароха о успешном верском животу у насељу, имајући, очигледно, другачије и знатно више критеријуме. Пароси су се жалили да је демографска криза пред вратима, да ће се много православних домаћинстава угасити у наредним годинама, као и да има и „превише" мешовитих бракова. Упркос инфлацији и лошој привредној ситуацији, било је могуће с времена на време вршити и значајне поправке на цркви. У то време су у Боку, која је као парохија имала и надлежност над Сечњом, долазили више пута и банатски епископи, што је била посебна част и што није био обичај претходних деценија.[67]

После Другог светског рата изграђен је и Дом културе (фот. бр. 12) на национализованом земљишту Српске православне цркве. Изграђени су савремени старачки дом и здравствена амбуланта (фот. бр. 15, 16). Основан је нови фудбалски клуб, односно само је стари преименован у „Нафтагас" 1959. године.[68]

У историји Боке новијег времена посебно место заузима Велика поплава 1965. године. Према исказима сведока, дошла је доста изненада и мештани је нису очекивали. Сирене су узбуниле цело насеље, а затим су најпре сви мушкарци између 13 и 60 година послати на рад против поплаве, да би на други дан биле слате и жене. На крају је морала интервенисати и војска и минирати део бедема како поплава не би уништила и село.[69]

САВРЕМЕНА БОКА

После распада југословенске државе и пада „гвоздене завесе", положај насеља Бока није се одмах битно променио. Државна граница на истоку, данас Шенгенска граница, и даље је ограничавајући фактор за развој и повезаност овог простора, а изузетно лоше друштвено-политичке, као и привредне околности током деведесетих година 20. и с почетка 21. века, условили су не само стагнацију места већ и озбиљно назадовање по многим параметрима.

Депопулација насеља се, нажалост, наставила убрзаним интензитетом. Разлоге треба тражити у старењу становништва, ниском наталитету, емиграцији и веома слабој имиграцији.

Године	Укупно Становника
2002.	1.734
2011.	1.412
2022.	1.143

Табела 5. Становништво Боке 2002–2022. године. Извор: *Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002. Становништво: Национална или етничка припадност. Подаци по насељима 1*, Београд 2003, 28–29; Резултати пописа 2011. године на сајту РЗС: (https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/popis/popis-2011/popisni-podaci-eksel-tabele/) (приступљено 22. 6. 2025); Резултати пописа 2022. године на сајту РЗС: (https://popis2022.stat.gov.rs/sr-latn/popisni-podaci-eksel-tabele/) (приступљено 22. 6. 2025)

Према попису 2002. године, у Боки је живело 994 Срба (57,32%), 482 Мађара (27,79%) и свега 83 Хрвата (4,78%). Остало становништво припадало је мањим етничким заједницама.[70] Број становника је драстично опао у наредних двадесет година и врло вероватно се данас, у тренутку писања овог текста, креће око хиљаду. Тиме се Бока демографски вратила на ниво негде половине 18. века.

Својеврсни демографски суноврат праћен је и слабијом привредном активношћу. Према подацима пописа 1991. године, скоро половина радно активног становништва радила је у пољопривреди.[71] Изразито аграрни карактер насеља тако је опстао и током деведесетих година 20. века. Због смањеног обима експлоатације нафте у насељу се губи и индустријско обележје. Млин не ради већ дужи низ година, а других индустријских постројења нема. Пољопривреда и државне установе попут поште или школе остају главна занимања и послодавци. Железничка пруга, као ни станице нису више у употреби. Аутобуски превоз је изразито ограничен. Повезаност насеља са околином због тога је постала изразито лоша. Лични путнички аутомобили или нередовни линијски таксији постали су главне врсте превоза за мештане. Бока у суштини дели судбину многих банатских села која полако али сигурно изумиру. У насељу се множи број напуштених кућа, а инфраструктура се не обнавља нити се назире нека већа и значајнија инвестиција у привреду.

67 *Летопис...*, (Летопис) 35–62.

68 Љ. Вечански, *Бока у Банату...*, 139, 241.

69 *Летопис...*, (Летопис) 25–26.

70 *Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002. Становништво: Национална или етничка припадност. Подаци по насељима 1*, Београд 2003, 28–29.

71 Слободан Ђурђић, *Насеља Баната: географске карактеристике*, Нови Сад 2004, 131.

Делимичан изузетак о том питању представљају државне иницијативе и интервенције. Влада АП Војводине планира ревитализацију бунара у Боки и тиме решавање питања водоснабдевања.[72] Један од пројеката који може да подстакне све популарнију грану привреде – туризам – јесте план да се шира област уклопи у Предео изузетних одлика Потамишје. Према одлуци Владе Републике Србије из 2023. године, овај предео је категорисан као природно добро прве категорије, односно од међународног значаја. Заштита флоре и фауне на овом подручју није само од значаја за заштиту животне средине већ и за потенцијални развој туризма, риболова или класичног лова. Додатна регулација водотокова и евентуално укидање граничног режима у случају укључења Реубликe Србије у Шегненски систем, представљају додатне потенцијале, који нису занемариви за ову област.[73]

Бока је успела да опстане као насеље током пуних седам векова. Становништво се мењало, па и изглед насеља, али је простор увек привлачио нове колонисте који су ту видели потенцијал за будућност. Мочварно и плавно подручје, непогодно за интензивну земљорадњу, честе поплаве, епидемије, ратови и окупације нису спречили људе да на овом месту пронађу и негују свој дом и огњиште. Тек су „благодети" модерног живота, изобиље хране, регулација водотокова, нове технологије и комуникације, на крају, довели Боку на сам руб егзистенције. У тренутку објављивања ове књиге већ је увелико упитно да ли је домицилно становништво Боке уопште у стању да само себе регенерише како би место опстало и у наредним деценијама. Мишљење писца ових редака јесте да то без значајнијег прилива „свеже крви" са стране неће бити могуће. Утолико је битније сачувати помен и траг на прошла времена и на једну полако изумирућу културу. Фотографије можда не пружају увид у старине, пошто се односе ипак углавном на 20. век, али ни то данас више није савремено доба или блиска прошлост. Фотографије из времена педесетих или шездесетих година 20. века данас пружају увид у једно потпуно другачије друштво у односу на то на шта смо навикнути. Од начина одевања, стилизовања фризуре, браде и осталих естетских аспеката, па све до израза лица – све то припада историји друштва и тешко је ухватљиво и схватљиво у писаној форми. Многе од породица чији се припадници налазе на фотографијама у овој књизи, данас су већ изумрле или ће ускоро изумрети. Многих грађевина данас више нема, као што нема ни пруге и железнице. Питање је и колико ће опстати неке од грађевина за које данас неоправдано претпостављамо да су вечне, попут Дома културе или чак бокинских богомоља. Намера аутора ове књиге јесте да управо тај сегмент сачувају од потпуног заборава и неким будућим генерацијама оставе визуелни приказ једног насеља и његовог становништва у прошлости, једног друштва и културе времена, једног начина живота какав се неће поновити и који је увек тешко објаснити новим поколењима. Онако како је било и изгледало, без улепшавања или манипулација, без кићења и грђења, без одузимања или додавања, без измишљених чињеница и легенди. Надамо се да Бока ипак неће делити тужну судбину неких насеобина и потпуно нестати, већ да ће и за сто година од данас неко у једној од бокинских кућа листати у овој књизи и трагати за прошлошћу свога завичаја и својих предака.

72 https://www.rtv.rs/sr_ci/vojvodina/banat/vise-od-115-miliona-dinara-za-unapredjenje-zivotne-sredine-i-vodosnabdevanje-u-opstini-secanj_1648860.html (приступљено 15.8.2025)

73 https://www.ekologija.gov.rs/lat/saopstenja/vesti/srbija-dobila-novo-zasticeno-prirodno-dobro---predeo-izuzetnih-odlika-%E2%80%9Epotamisje%E2%80%9D (приступљено 15.8.2025)

КОРИШЋЕНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архив Српске православне цркве у Сремским Карловцима (АСПЦК; раније Архив Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима – АСАНУК).

– Митрополијско-патријаршијски архив „А" (МПА „А")

Архива парохије Српске православне цркве у Боки

Magyar Nemzeti Levéltár (MNL), Országos Levéltára (OL), N. 26. Regnicolaris Levéltár, Archivum Palatinale, Conscriptio Regnicolaris 1828, W-21-6-N-26-Torontál vármegye, № 13. Доступно на интернету: https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/az-1828-evi-orszagos-osszeiras/hierarchia. (приступљено 24.6.2025).

A Magyar Korona orszagainak 1910. evi nepszamlalas 1, A nepesseg fibb adatai kozsegek es nepesebb pusztak, telepek szerint, Budapest 1912.

Драгана Амедоски, Александар Крстић, „У границама Краљевине Угарске и Османског Царства: Бока у писаним изворима од 14. до 17. века", *Банатска Бока: седам векова (Зборник радова)*, необјављен рукопис.

Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai, Sebõk, L. (Ossz.), Budapest 2005.

Samu Borovszky, *Magyarország vármegyéi és városai*, *Torontál Vármegye*, Budapest 1911.

Љубиша Вечански, *Бока у Банату*, Панчево 2003.

Нино Делић, „Становништво Војне крајине 1831. године. Верска структура, наталитет, морталитет, нупцијалитет", *Зборник Матице српске за историју* 90 (2014), 55–69.

Нино Делић, „Сумарни пописи војних комунитета Панчево и Бела Црква за 1812. и 1813. годину", *Мешовита грађа* 37 (2016), 67–84.

Нино Делић, „Популациони развој војног комунитета/града Панчева 1795–1910", *150 година од укидања банатске војне границе*, Панчево 2024, 49–67.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 marta 1931 godine. Knj. 2, Prisutno stanovništvo po veroispovesti, Beograd 1938.

Јован Ердељановић, *Срби у Банату, насеља и становништво*, Нови Сад 1992.

Историјски институт 1947–2017. године, ур. Срђан Рудић, Радомир Ј. Поповић, Ана Столић, Београд 2018.

Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress,* Clark – New Jersey 2005.

Летопис Српске православне цркве у Боки, Historia domus Rimokatoličke crkve u Boki, Милан Јакшић ур., Панчево 2007.

Јелена Илић Мандић, *Банатска Војна крајина (1764–1800)*, Београд 2020.

Ferdinand Mayer, *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 39*, Wien 1875.

Петар Момировић, *Стари српски записи и натписи из Војводине, том 3*, Нови Сад 1996.

Ludovico [Ludovicus] Nagy, *Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum, I,* Budae 1828.

Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002. Становништво: Национална или етничка припадност. Подаци по насељима 1, Београд 2003.

Душан Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, Београд 1955.

Исидора Точанац Радовић, Нино Делић, *Карловачка митрополија крајем 18. и почетком 19. века: демографске прилике*, Београд 2024.

Социјалистички покрет у Војводини (1890–1919): документи, Нови Сад 1953.

Српска православна Митрополија карловачка по подацима од 1905. године, ур. Мита Косовац, Сремски Карловци 1910.

Павле Томић, Јован Ромелић, Душан Јарић, Јован Плавша, Слободан Марковић, *Општина Сечањ*, Нови Сад 1995.

Слободан Ћурћић, *Насеља Баната: географске карактеристике*, Нови Сад 2004.

Universalis schematismus ecclesiasticus venerabilis, cleri orientalis ecclesiae graeci non uniti ritus I. Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum nec non magni principatus Transilvaniae item literarius seu nomina eorum qui rem literariam et fundationalem scholarem ejusdem ritus procurant sub benigno-gratiosa protection excelsi consilii regii locumtenentialis hungarici per Aloysium Reesch de Lewald excelsi consilii R. Locumtenentialis hung. Concilistam et I. Comitatus Strigoniensis tab. Jud. Assessorem, Budae 1843/44.

Universalis schematismus ecclesiasticus venerabilis, cleri orientalis ecclesiae graeci non uniti ritus I. Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum nec non magni principatus Transilvaniae item literarius seu nomina eorum qui rem literariam et fundationalem scholarem ejusdem ritus procurant sub benigno-gratiosa protection excelsi consilii regii locumtenentialis hungarici per Aloysium Reesch de Lewald excelsi consilii R. Locumtenentialis hung. Concilistam et I. Comitatus Strigoniensis tab. Jud. Assessorem, Budae 1846/47.

Уредба о уређењу црквених, школских и фундационалних дела грчкоисточне српске митрополије, одобрена превишњим краљевским рескриптом од 10. августа 1868, прир. Мита Клицин, Сремски Карловци 1909.

Dragutin Furunović, *Enciklopedija štamparstva, Том 2*, Beograd 1996.

Antal Hegediš, Katarina Čobanović, *Demografska i agrarna statistika Vojvodine 1767–1867*, Novi Sad 1991.

Vladimir Čavrak, „Predijalci Topuske opatije u Banatu", *Godišnjak za znanstvena istraživanja* br. 7 (2015), 53–73.

Kalman Čehak, „Izgradnja komunikacija u Banatu u poslednjoj deceniji XIX i prvoj deceniji XX veka", *Istraživanja* 9 (1980), 95–124.

Топографска карта 1:25000 „Алибунар 380-2-3" Војногеографског института у Београду (1995. година)

Карта Баната из тзв. Јозефинског премера (око 1769–1772. године). https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Banat_Josephinische_Landaufnahme_pg088.jpg (приступљено 12.7.2025)

Карта Торонталске жупаније из 1896. године: Torontál vármegye térképe, Antal Friedlinger – Szmazsenka Ernő, Budapest: Magyar Földrajzi intézet, 1896.

https://www.rtv.rs/sr_ci/vojvodina/banat/vise-od-115-miliona-dinara-za-unapredjenje-zivotne-sredine-i-vodosnabdevanje-u-opstini-secanj_1648860.html (приступљено 15.8.2025)

https://www.ekologija.gov.rs/lat/saopstenja/vesti/srbija-dobila-novo-zasticeno-prirodno-dobro---predeo-izuzetnih-odlika-%E2%80%9Epotamisje%E2%80%9D (приступљено 15.8.2025)

Резултати пописа 2011. године на сајту РЗС: (https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/popis/popis-2011/popisni-podaci-eksel-tabele/) (приступљено 22.6.2025)

Резултати пописа 2022. године на сајту РЗС: (https://popis2022.stat.gov.rs/sr-latn/popisni-podaci-eksel-tabele/) (приступљено 22.6.2025)

ЗДАЊА

Прво поглавље књиге посвећено је фотографијама најзначајнијих грађевина у Боки. Као што је у уводном делу већ било наглашено, место упркос својој величини никада није служило као управни центар, било на општинском или среском нивоу, у модерном смислу речи. Данас је Бока део општине Сечањ, док је раније углавном била део Модошке (Јаша Томић) управне области, где су се и налазиле главне репрезентативне грађевине институција. Бока због тога нема велелепне зграде државних органа, па ни централни трг који би служио као главно место окупљања. Уместо тога, у Боки су деценијама, па и вековима, главна сабирна места била здања храмова, око којих се одигравао не само верски већ и политички живот места. Православна и католичка црква биле су симболи и центри две Боке – српске и хрватске. Нажалост, изглед старе православне цркве која је изгорела у револуцији 1848. године познат нам је само из фрагмената наративних извора, али је зато новосаграђени храм (грађен 1852–1856. године), посвећен Преносу моштију Св. оца Николаја, опстао до данас и налази се у Улици Соње Маринковић број 13. Ова велика грађевина од скоро 30 метара дужине, заједно са новим парохијским домом, који се налази тик уз њу, представља својеврсни центар друштвеног живота у насељу. Сличну функцију, мада у мањем обиму, има и католичка црква посвећена Навјештењу Господиновом, која се налази у главној улици места, у Маршала Тита број 74. Храм је освештен 1840. године и служио је као центар друштвених збивања све мање присутних бокинских Хрвата и Мађара. Испред православне цркве се налази и једна од највећих бокинских знаменитости, споменик посвећен поплави из 1895. године, са пригодним текстом и украсима, на каквом би могла да позавиде и много већа насеља.

Осим две главне сакралне грађевине, својеврсних центара друштвеног живота Боке, које постоје и данас, на фотографијама су забележене и данас непостојеће или оронуле зграде бивше железничке станице или млина. Централну улогу у животу Бокинаца и дан-данас има Дом културе, као и здравствена амбуланта. У месту су, такође, сачувани и примери старе банатске архитектуре са кућама од блата и крововима од трске, којих је из дана у дан све мање у ширем региону и већ представљају реткост коју треба заштитити, како од заборава, тако и од потпуног нестајања.

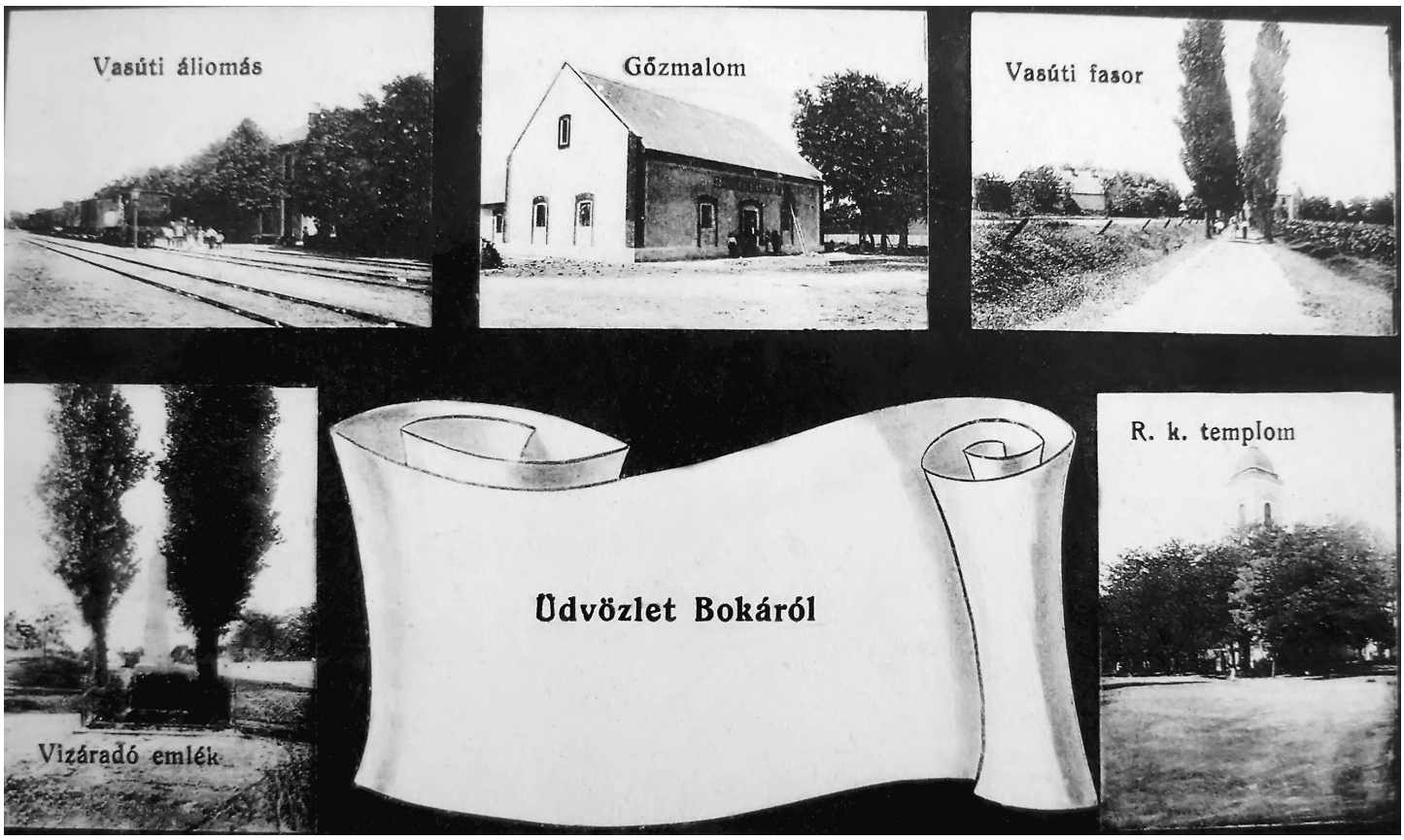

1. Стара разгледница Боке пред Први светски рат

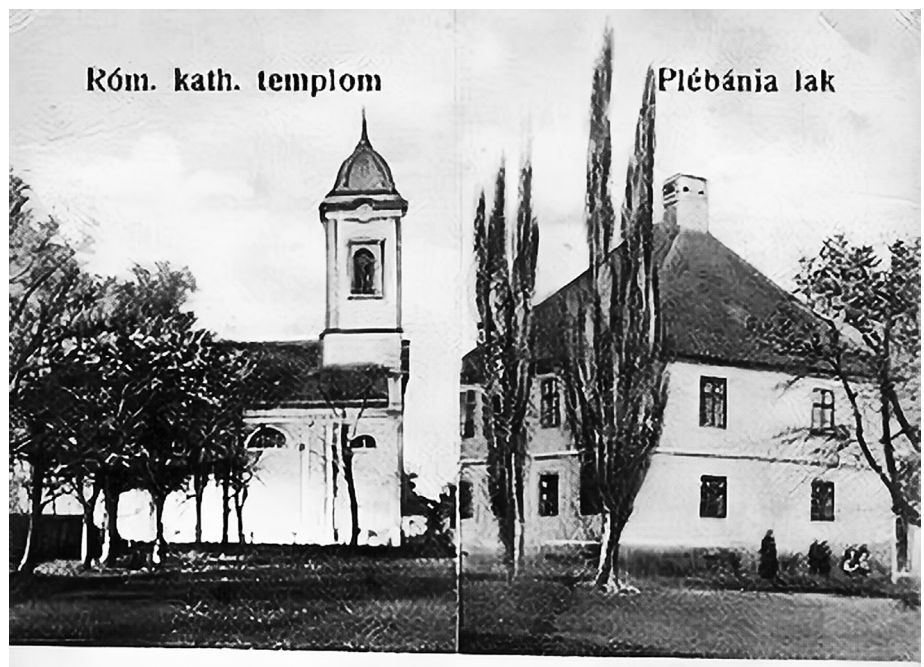

2. Стара разгледница Боке 1910. године

3. Стара разгледница Боке (1915)

4. Православна црква (2024)

6.
Капела
на водици
(2020)

5. Католичка црква (2024)

7.
Жупни
двор
(2024)

8.
Православна
црква и
споменик
поплаве
(2020)

9. Споменик поплаве (2020)

10. Рељеф на споменику поплаве (2020)

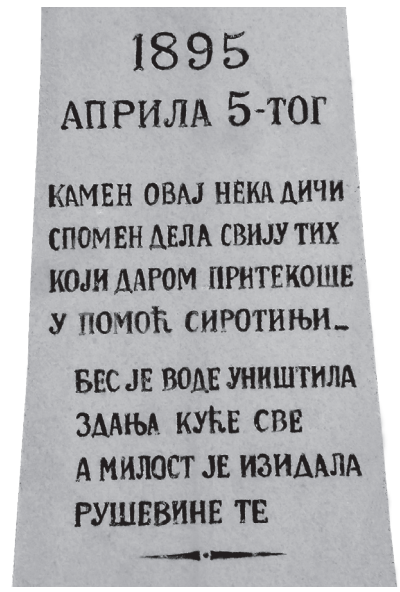

11. Текст на споменику поплаве (2020)

12. Дом културе (2020)

13. Железничка станица Бока (2020)

14. Млин (2020)

15. Старачки дом (2020)

16. Здравствена амбуланта (2020)

17. Основна школа (2020)

18. Кућа Отилије Тилке Жунац (2020)

19. Кућа покривена трском (2020)

20. Ромска кућа (2020)

21. Ђерам (2020)

22. Канцеларија надзорника пруге (2020)

23. Магацин на железничкој станици (2020)

24. Фудбалско игралиште (2020)

25. Камени крст на углу улица Иве Лоле Рибара и Светозара Марковића (2020)

ПРВИ КОРАЦИ (ДЕЧЈЕ)

Друго поглавље ове књиге посвећено је првим дечјим (човековим) корацима и годинама живота. Фотографије, за које се није могло увек установити из које тачно године потичу, представљају сведочанство о томе како је овај период човековог живота перцепиран од стране људи. Успомене на детињство потомака људима су увек биле један од приоритета, као и престижа. У времену када није било фото-апарата у сваком насељу и када су фотографије биле веома скупе, фотографије деце су биле ипак резервисане за богатији слој друштва. Та се раслојеност види и на самим фотографијама, са децом из имућнијих породица, попут Матановића, која редовно позирају у грађанском оделу у намештеним, неприродним ситуацијама, без локалног крајолика и које евоцирају савршеност, уређеност, на неки начин супериорност у односу на остатак друштва. Фотографије деце са крајоликом који одговара бокинском сеоском миљеу откривају сасвим другачију димензију живота у овом насељу. Деца нису била обучена у испеглана грађанска одела, већ у обичну одећу, без неприродних озбиљних израза лица или поза. Моду је могуће лако испратити на фотографијама и отприлике проценити чак и годину настанка у случају да она није експлицитно наведена на њима. Док су у прво време народна ношња и грађанско одело били најфреквентнији начини одевања приликом фотографисања, касније су дошли на ред комбиновани, са модерним деловима одеће али сачуваним старим детаљима попут шубара. Занимљиво је да су деца углавном фотографисана напољу, ван куће и са веома мало играчака.

26. Мама и син 1915.

27. Са девојчицама 1916.

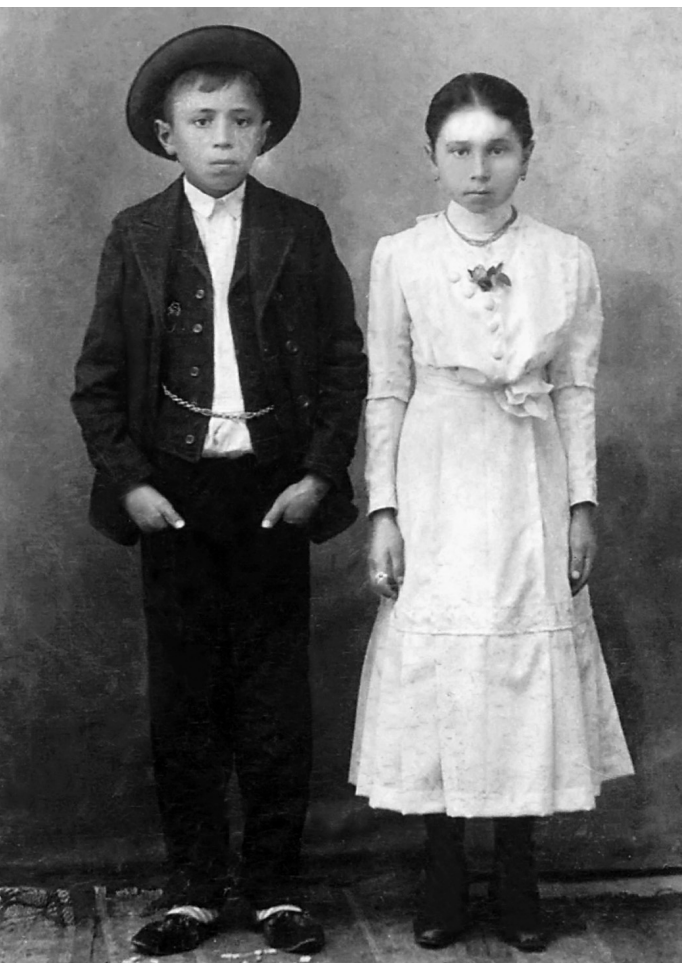

28. У свечаној ношњи 1918.

29. Девојчице са луткама 1919.

30. Заборски са унуцима око 1945. године

31. Матија и Луцика, деца Ивана и Хилде Жужић, и Томислав, син Мишина и Маре Жужић 1945.

32. Розика Матановић 1930.

33. Катушка Матановић 1931.

34. Маре Лукинић 1931. године

35. Гајо Матановић 1933.

36. Ђура Зевеђи с унуцима 1954. године

37. Породица Мештровић *Валек* 1960.

38. Цвета *Пекмез* Николић (10 година) и брат му Светислав Николић *Полицајтов* (од 4 године). Фотографисано 28. 10. 1927.

39. Ходи Ференц (стари), Викторија Ковач (девојчица) и Петерка Ковач (беба) 1974.

40. Породица Матановић 1928.

41. Анка Лукинић *Ђура*, млађа ћерка Стеве и Лене Лукинић 1934. године

42. Јоца Вечански 1931.

43. Гаја Матановић, Катушка Матановић, Томислав Жужић, испред Гаје Ђура Лукинић Мато 1948. године

44. Душко Вечански јаше овна, поред њега сестре 1938.

46. Душко Вечански са сестрама 1938. године

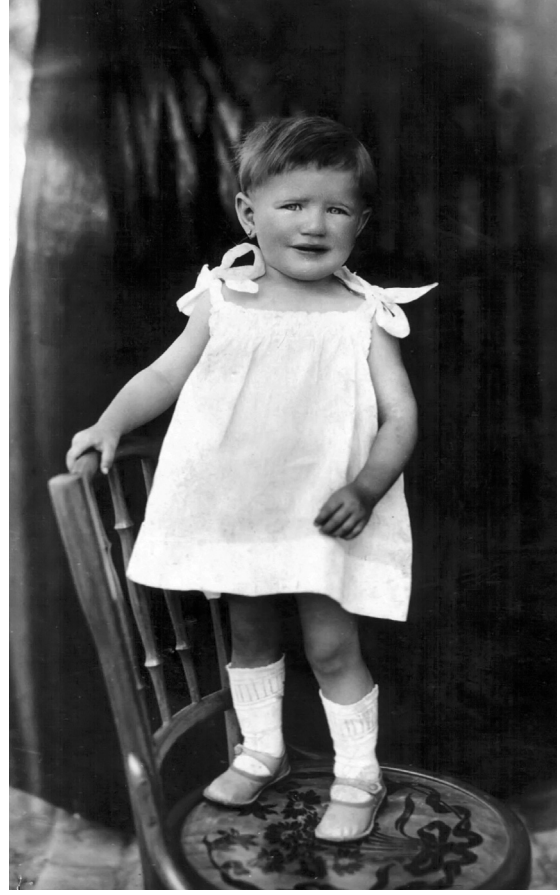

45. Розика ћерка Аугустина Илијевића 1933.

47. У дворишту породице Пере и Раде Вечански 1940. године

48.
Косо Адам
са супругом
Агнеш и унук
Кароль 1959.

49. Дечаци са шубарама на глави 1929. године

50. Славна Обркнежев *Пичидор* (прва здесна) 1957.

51.
Имбро
Лукинић
1955.

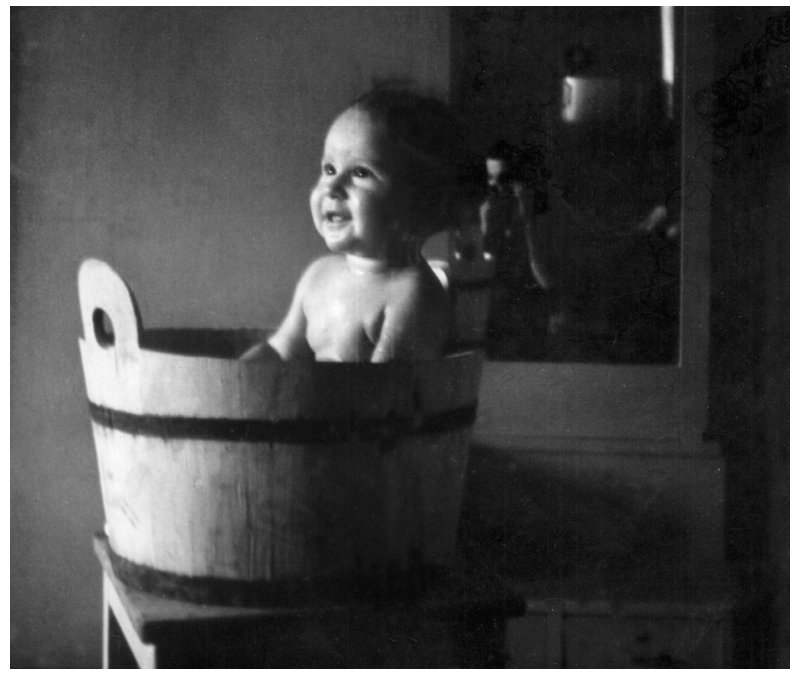

52.
Ја волем
да се купам
(1956.
година)

53.
Породица
Миладинов
1944. године

54. Душица Обркнежев, Љубиша Вечански, Софија Стајић, Станислава Грубанов 1966. године

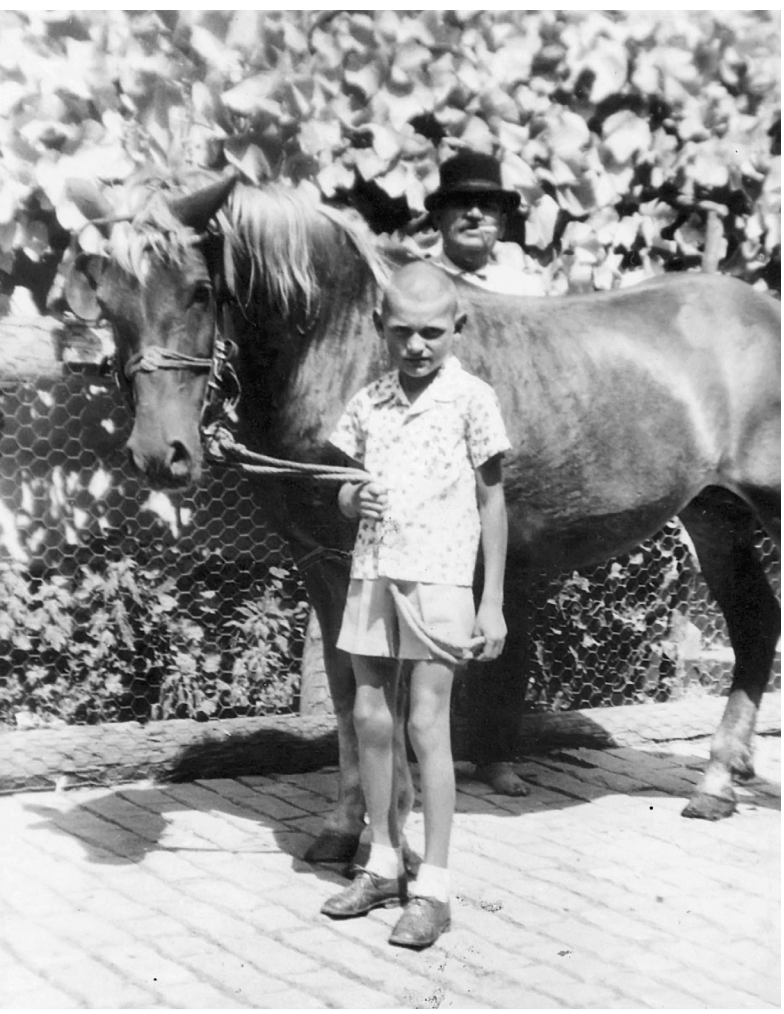

55. Миленко Вечански *Корнет* 1958. године

56.
На свадби код
Отилије Лукинић
1957. године

57. Породица Матановић Имбра 1933. године

58. Илона Варга држи Шандора око 1960.

59. Девојчице испред новогодишње јелке око 1960. године

60. Бранислав и Љуба Арађански 1968.

61. Жива Петров *Муса Лажов* око 1960. године

64. Жељко Буква, Срђан Живковић, Веса Станчић око 1972. године

62. Цвета Бугарски *Маслин* са другарима 1957. године

63. Цвета Бугарски *Маслин* (прва здесна) са друговима 1957.

65. Цвета Урошев *Поздер* 1952. године

66. Жива Петров *Лажов* с унуком 1958. године

67. Цвета Бугарски *Вемица* у дворишту са децом око 1972. године

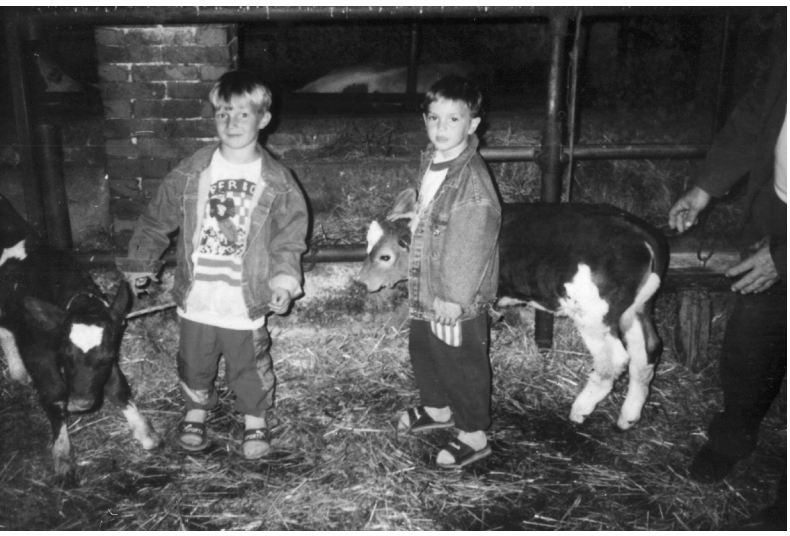

68. Деца у штали Јожефа Варга 1975. године

70. Магда Варга, Шандор Варга,
Ицука Варга, Ибоја Варга 1973.

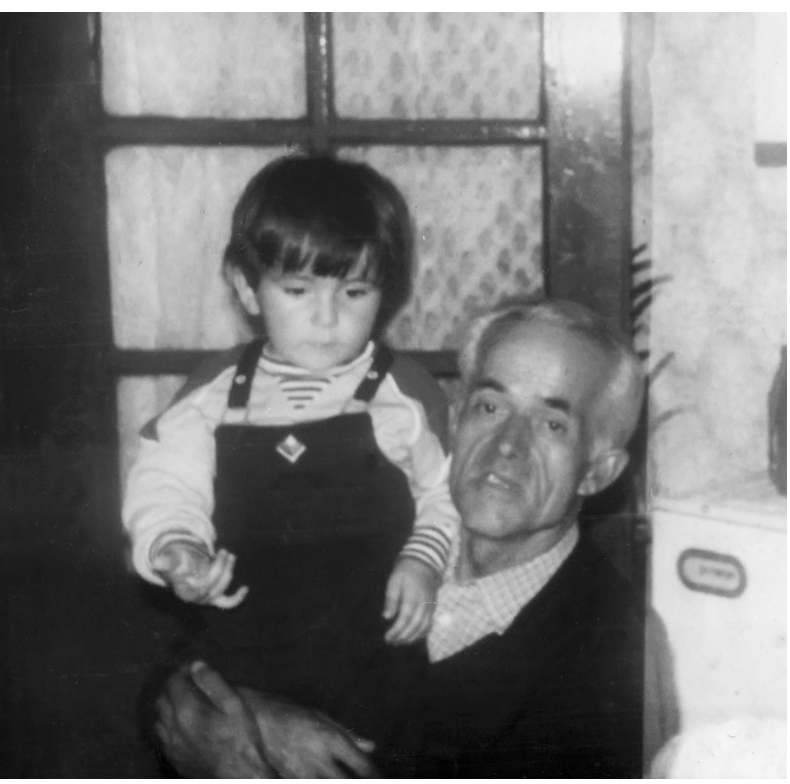

71. Марко Мирковић *Босанац* са унуком 1984.

69. Љуба Арађански 1968.

72. Злата Ђурић *Мундук* на вашару 1967. године

73.
Мештровић
1985. године

74. Ускрс код Мештровића 1984. године

75. Анка Ђурић *Мундук*
са унуцима 1983. године

76. Викторија и Петер Ковач 1974.

77. Ксенија и Лидија Жунац 1998.

78. Миши Жужић са унуком Тихомиром 1966.

79. Лидија Жунац, Љубинка Жунац, Ксенија Жунац 2003.

80. Јулка Вечански и Ксенија Жунац 2007. године

81. Матија, Ема, Томислав и Луција Жужић око 1950. године

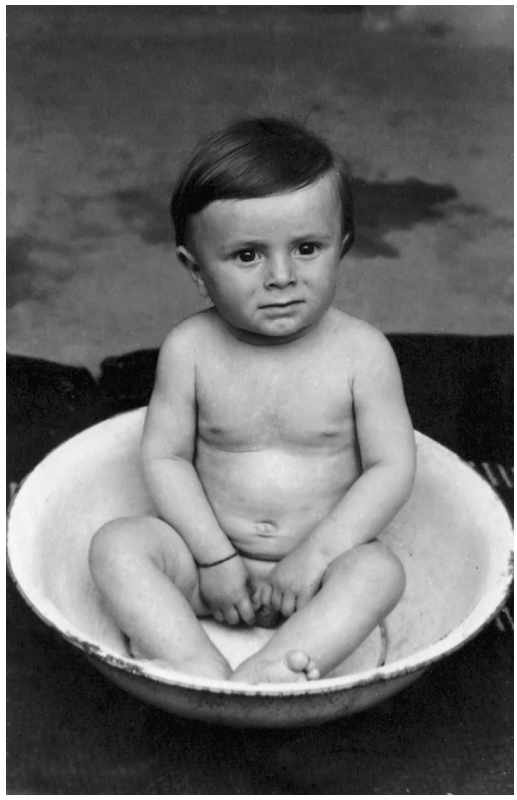

82. Светислав Урошев *Поздер* 1946.

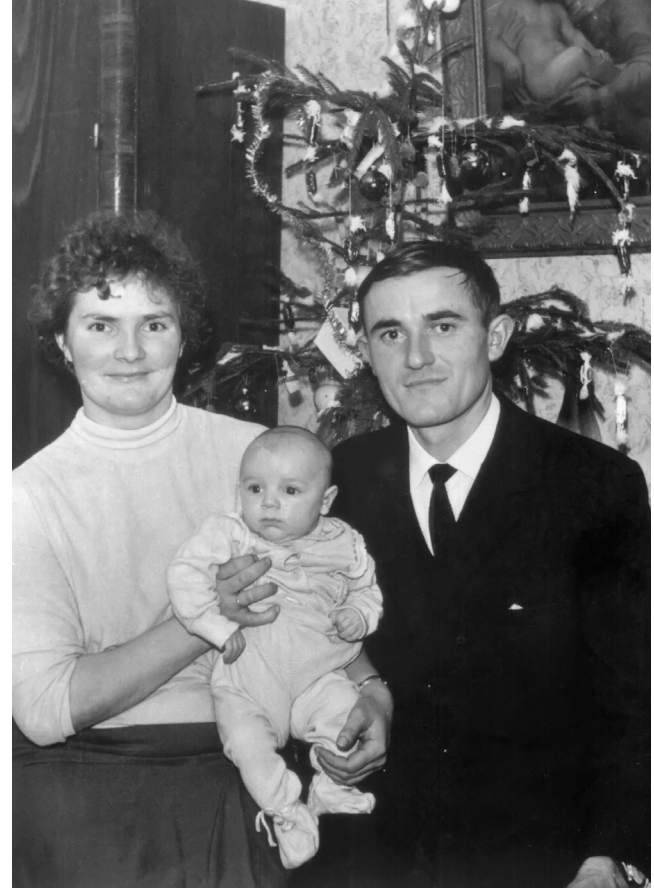

83. Бежика и Ђуси Сукач, дете Тибор око 1960.

84. Хермина Драгичевић (рођена Банчак) са унуком Павлом 1966. године

85. Мештровић око 1934. године

86. Вечански *Корнет* 1958. године

87. Иван и Ивана Мештровић на Ускрс 1983. године

88. Породица Мештровић око 1956.

89. Данче и Јелица Васов са унуком 1988.

90. Заборска са унуцима око 1983. године

91. Лукинић 1941. године

92. Ана Лукинић *Фујцек* 1922. године

93. Матановић – *Урман* 1953. године

94. Матановић – *Урман* 1954.

96. Матановић – *Урман* око 1930. године

95. Матановић – *Урман* око 1930. године

97. Породица Матановић *Урман* око 1930. године

НАЈЛЕПШЕ ЈЕ ЂАЧКО ДОБА

Ово поглавље приказује фотографије бокинске школске младежи. На већем броју класичних разредних фотографија од почетка тридесетих све до седамдесетих година 20. века, могуће је видети како су деца и учитељи тога времена били одевени и какав је био однос према институцији школе. Приметно је већ на најранијим фотографијама да скоро сва деца носе свечанија, грађанска одела и хаљине, несумњиво пригодно одабрана од стране родитеља управо за фотографисање. Исто вреди и за наставни кадар, који је веома уредно срећен и даје утисак озбиљности и формалности. Мода се није нарочито променила ни непосредно након Другог светског рата. Веће промене су уочљиве тек од краја педесетих и почетка шездесетих година, када одећа, нарочито мушка, постаје нешто мање формална, лежернија. Изрази лица такође постају веселији и немају ону озбиљност карактеристичну за ранији период. Исто запажање вреди и за наставни кадар.

Слике разреда, као и школских весеља и приредби говоре нам о многобројности бокинске школске младежи у прошлости. Развој друштва допринео је да школа од чисто образовне институције постане и центар културе и забаве. Деца су учествовала у приредбама, прославама, те такође у организацијама друштвено-политичког карактера, попут пионира, што открива и другу димензију школског система у социјалистичкој Југославији.

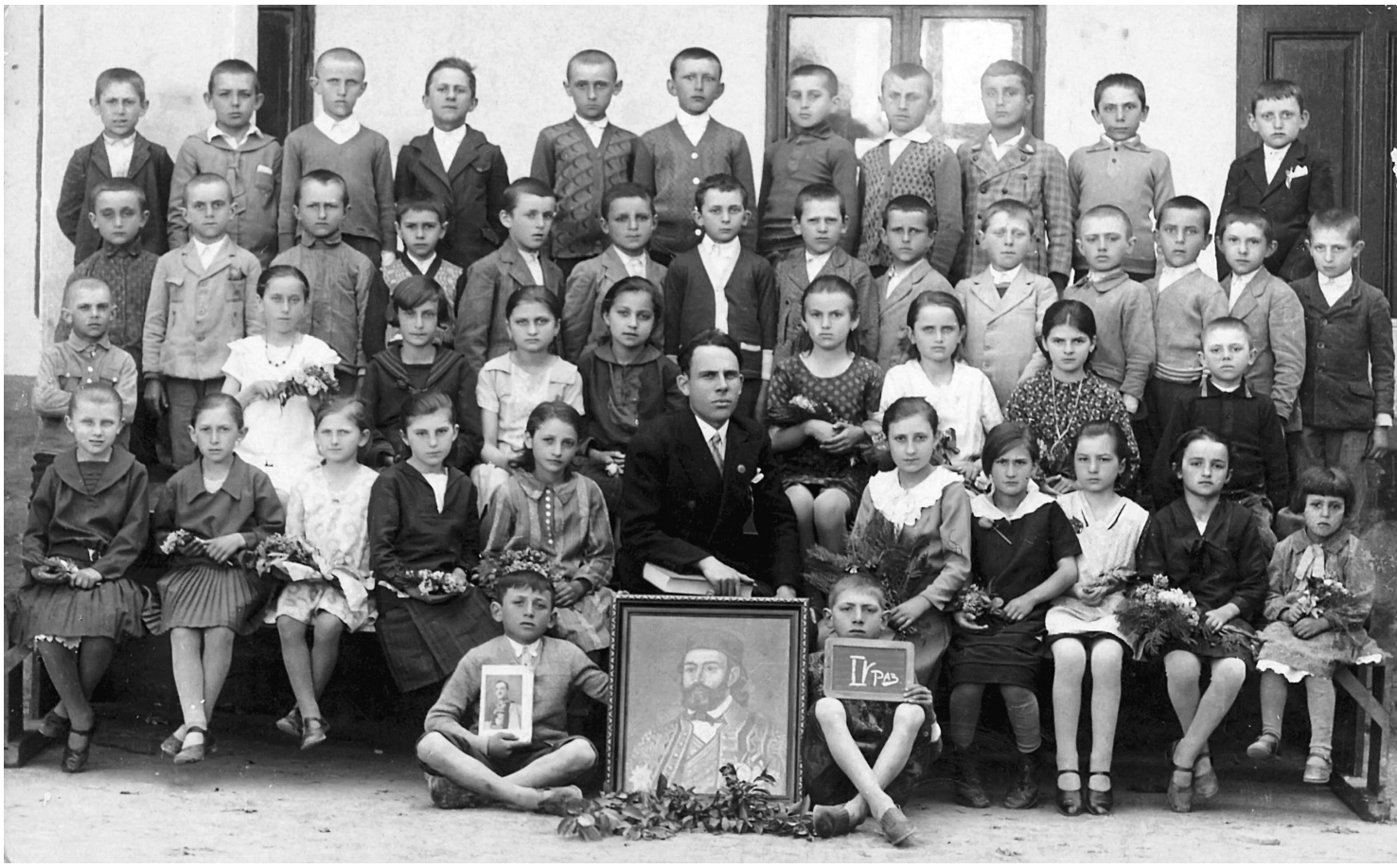

98. Крста Вечански *Корнет* држи таблицу са својим разредом (1929. година)

99. Учитељ Благоје Јанковић (III разред, 1929/1930. година)

100. Између два светска рата

101. Хрватска школа 1929. године

102. Учитељица Вукосава Јанковић 1929/1930. године

103. Крста Вечански *Корнет* 1930. године

104. Године 1930.

105. Учитељи Светозар Ђонин, Гина и Дора са ђацима 1, 2. и 3. разреда основне школе 1931/1932. године

106. Година 1931.

107. Учитељица са ђацима 1931. године

108. Године 1932.

109. Учитељи Светозар Ђонин, Гина и Дора с ђацима 1, 2. и 3. разреда основне школе 1931/1932. године

110. Учитељица са ђацима 1933. године

111. Учитељице Круна Марковић и *Форинта* 1933. године

112. Учитељица Теодора Поповић са ђацима 1933. године

113. Учитељица Круна Марковић 1934. године

114. Деца основне школе 1938. године

115. Ђаци основне школе са учитељицом 1938. године

116. Учитељ Владимир Јовановић *Лала* школске 1939/40. године

117. Учитељица Маргита Вереб 1941. године

118. Школска деца око 1939. године

119. Учитељица Еуфимија *Бeба* Јовановић (2. разред, 1950/1951. године)

120. Учитељица Еуфимија *Бєба* Јовановић (3. разред, 1951/1952. године)

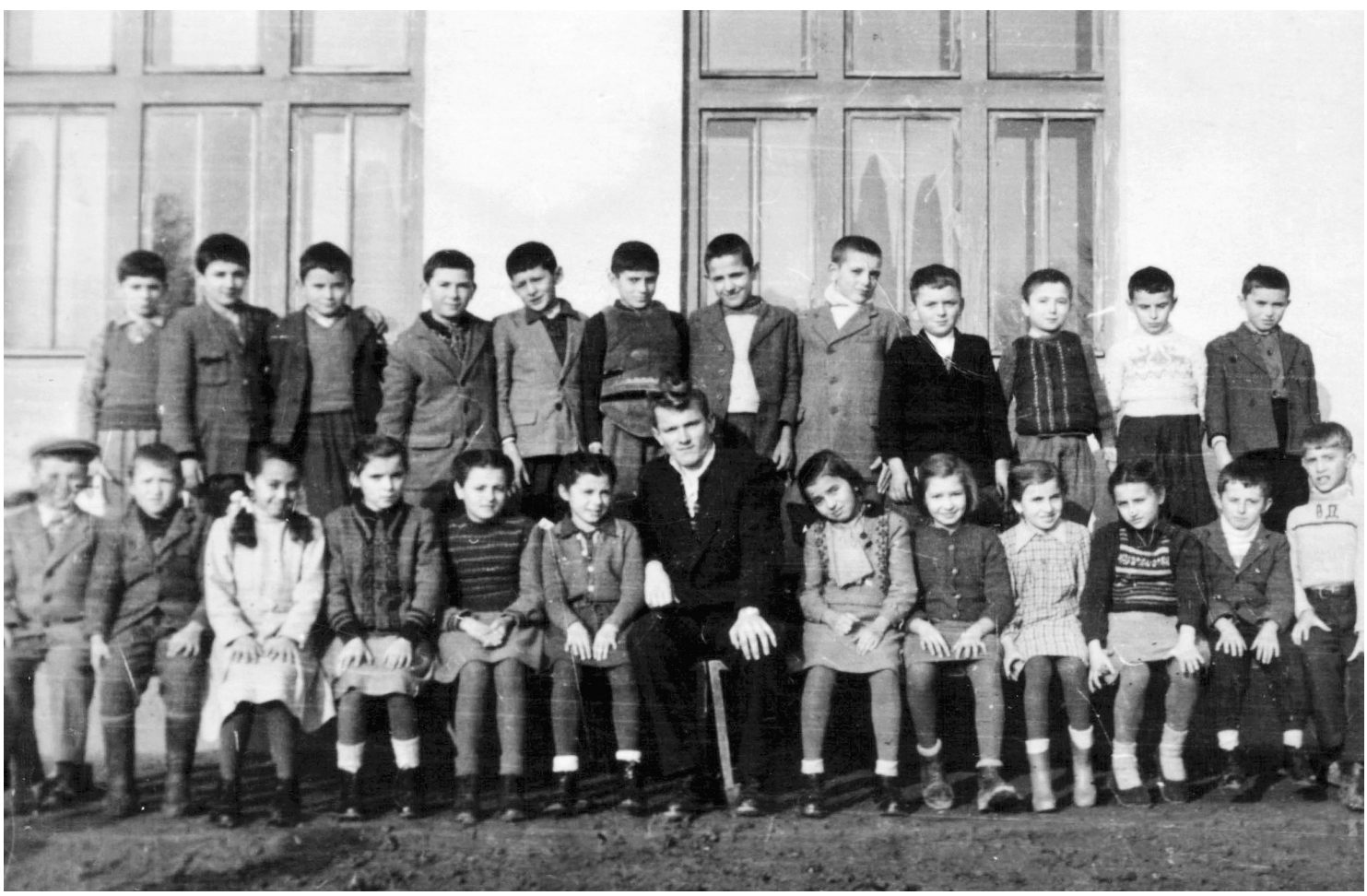

121. Учитељ Никола Драгић са ученицима 4. разреда (1952/1953. године)

122. Школска 1953/1954. година

123. Година 1954.

124.
Учитељице:
Отилија Јањић,
Милка Драгић,
Ружица Сладојевић,
Анка Николин,
Тереза Жунац;
чуче Ана Ковач и
Јелица Васов,
1971. године

125. Школска 1955/1956. година

126. Учитељица Јелица Васов 1957. године

127. Наставница Љубица Никотић 1957. године

128. Учитељица Дара Стојић 1959. године

129. Учитељ Драгомир Стојић 1959. године

130. Учитељица Ружица Сладојевић 1958. године

131. Колектив школе 1958. године: Мира Драгић, Никола Драгић, Даринка Стојић, Драгомир Стојић, Ружица Сладојевић, Александар Жунац, чучи Марија Вукомановић и Маргита Фејеш

132. Прва генерација осмогодишње школе 1958. године

133. Године 1960. разредни старешина Даница Лазић (VI разред)

134. Учитељица Јелица Васов 1959. године

135. Године 1960. учитељица Мила (VI разред)

136. Учитељица Тереза *Терика* Жунац 1960. године

137. Учитељица Сладојевић Ружица *Рушка* (VII разред) 1963. године

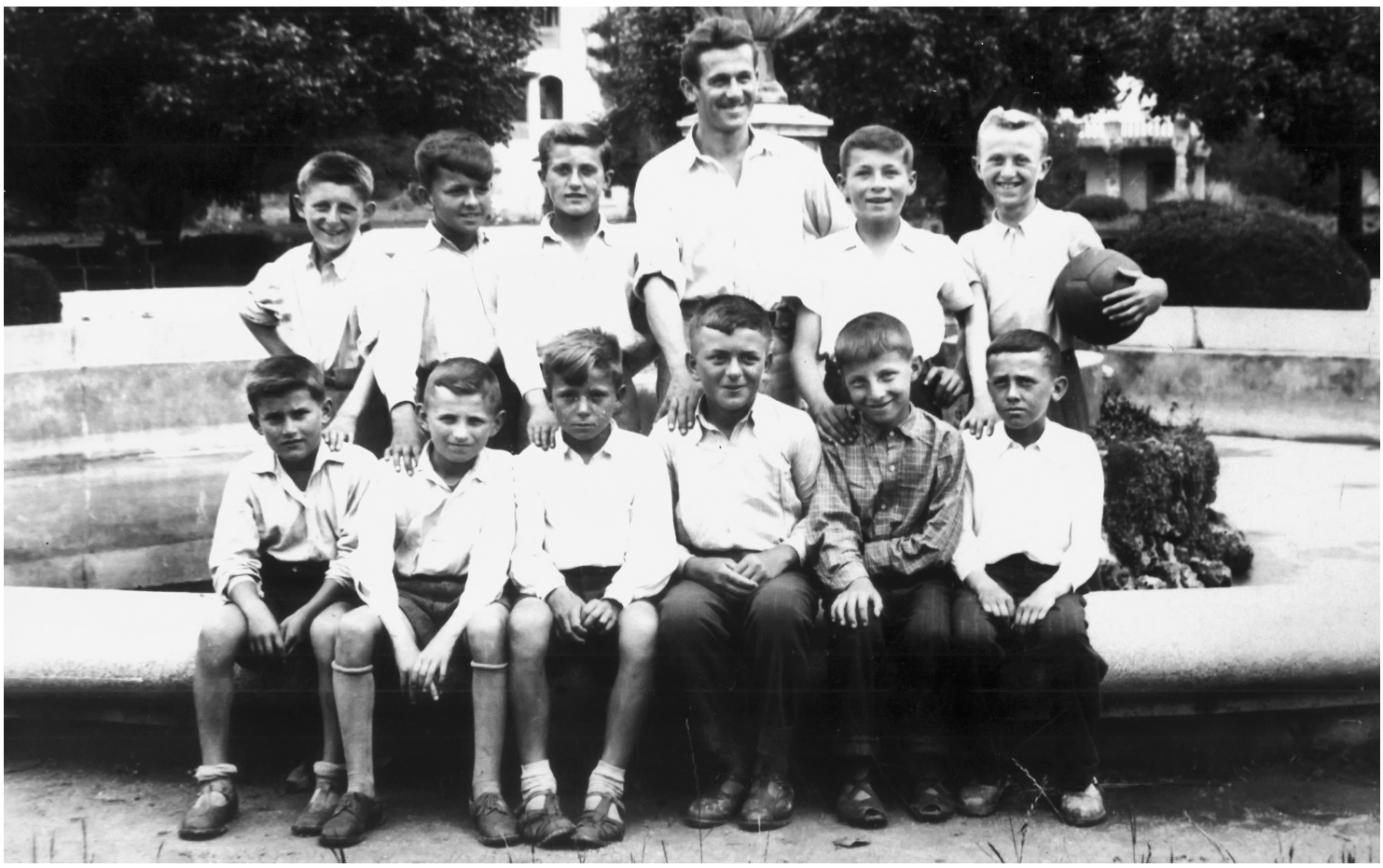

138. Александар Жунац са фудбалском секцијом 1962. године

139. Учитељица Марија *Мара* Вукомановић (III разред,1963)

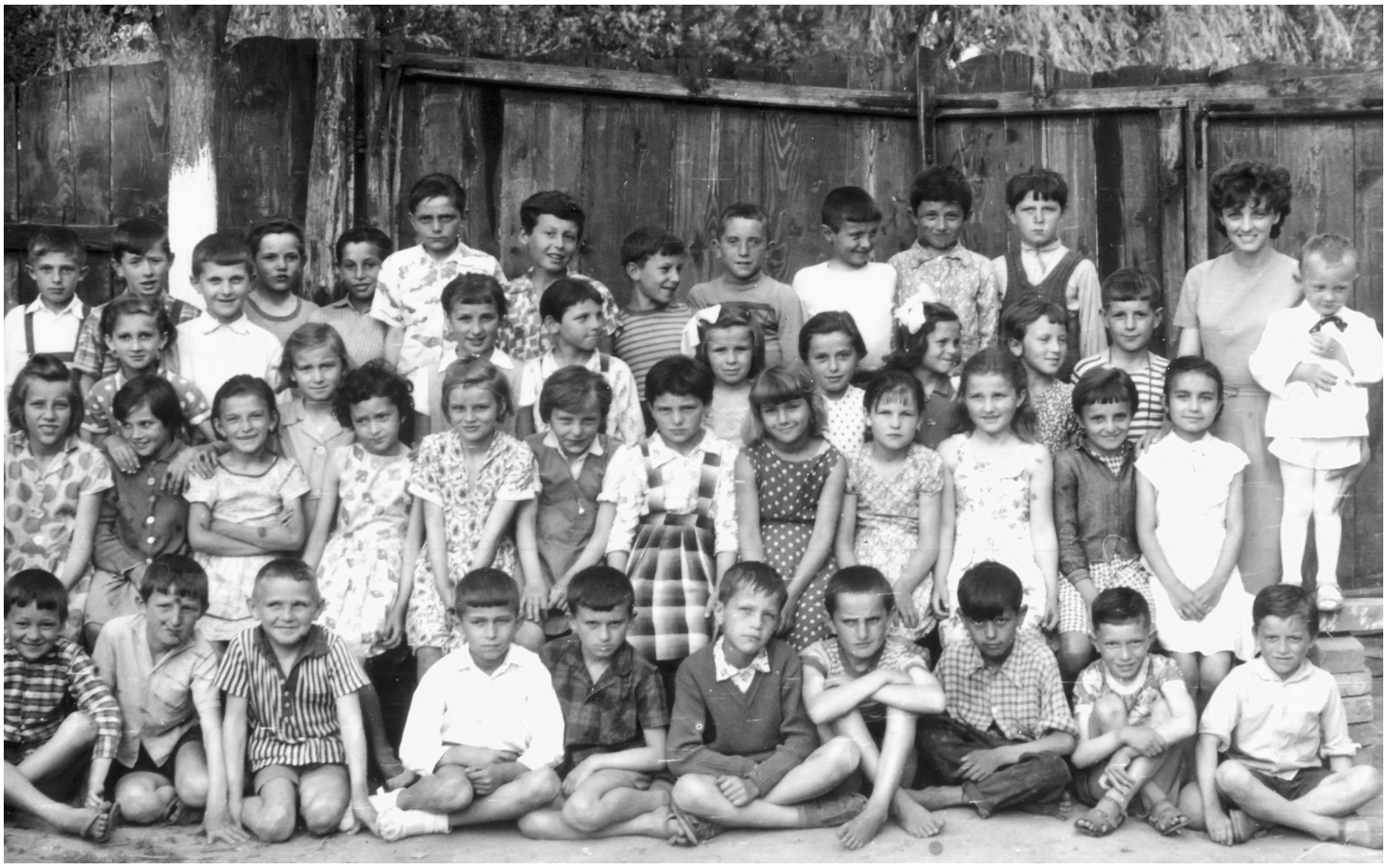

140. Учитељица Тереза *Терика* Жунац 1964. године

141. Године 1964. Иса Бугарски

142. Васпитачица Милка Орлић (око 1970)

143. Учитељица Ружица *Рушка* Сладојевић 1971. године

144. Александар Жунац са осмим разредом 1960. године

145. Мађарска школа око 1937. године

146. Учитељица Тереза *Терика* Жунац 1968. година

147. Учитељи Тереза и Александар Жунац (1964)

148. Учитељица Јелица Васов 1967. година

149. Школска 1971/1972. година

150. Наставници Бранислав Стојадиновић и Ђура Жигић 1975. године

151. Такмичење у ходању у џаковима 1972. године

152. Генерација 1966–1974. године

153. Наставник Александар Жунац са ученицима припрема слет шесдесетих година

154. Учитељица Отилија *Тилка* Јањић око 1972. године

155. Наставник Драгомир *Драīа* Стојић 1976. година

156. Пријем у пионирску организацију 26. 11. 1978. Директор Јова Угрчић, учиљица Анкица Николин, учитељица Вера Марјановић

157. Наставник Шандор Ковач 1972. године

158. Наставница Мира Сипановић, наставник Ђура Жигић, наставник Шандор Ковач 1973. године

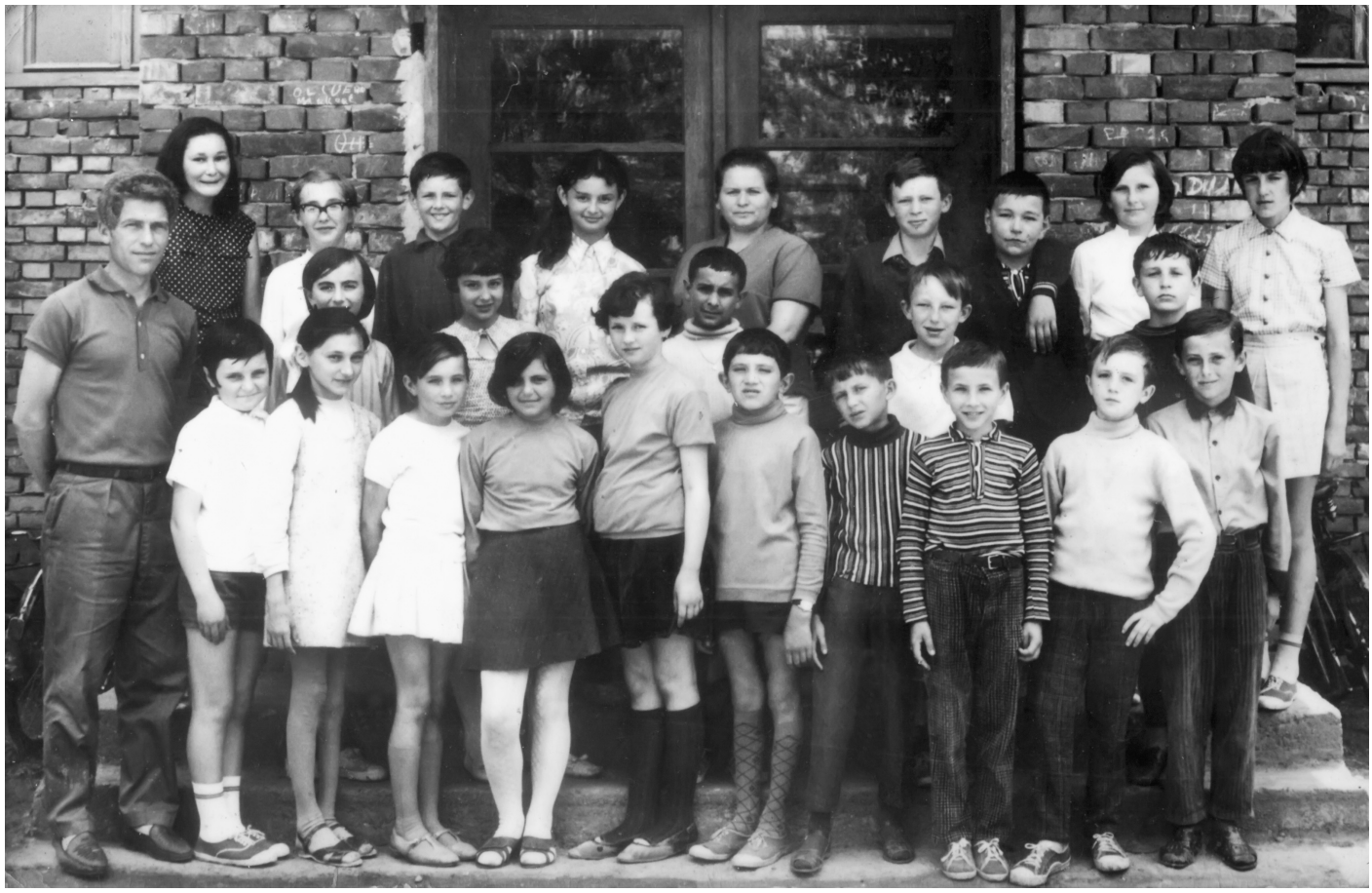

159. Наставник Јова Угрчић и наставница Милка Драгић 1973. године

160. Наставница Љубица Никотић (седи) 1971. године

161. Дочек нове 1977. године, васпитачица Милка Орлић

162. Учитељица Ружица Сладојевић 1970. године

163. Учитељица Мара Вукомановић око 1971. године

164. Бојана Обркнежев (новогодишња приредба) око 1985. године

165. Наставница Милка Драгић око 1977. године

166. Наставница Мира Стипановић око 1976. године

167. Учитељица Анкица Николин око 1977. године

168. Ибоја Варга (25. мај 1980. године)

169. Испред школе око 1950. године

170. Дечја недеља 1987. године

171. Шандор Варга 1987.

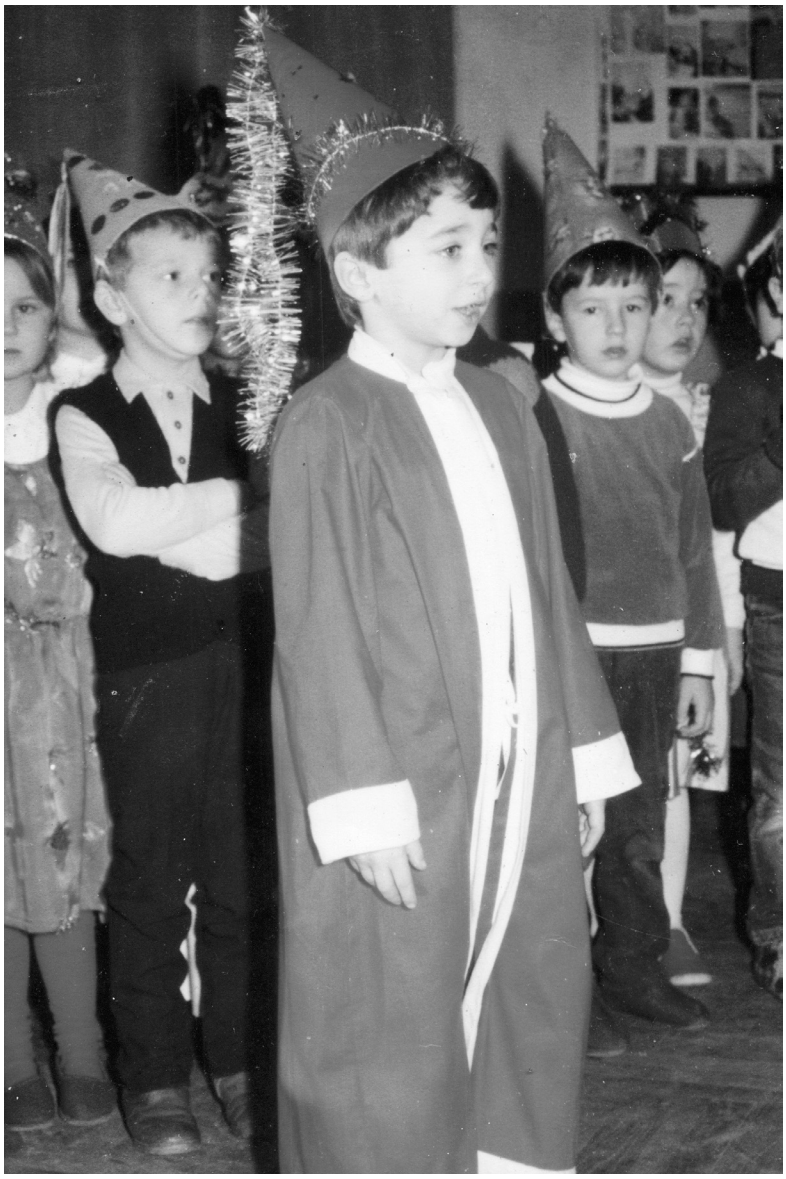

172. Иван Мештровић 1988. године

173. Ивана Мештровић 1988.

174. Школска приредба 1989. године

175. Смотра хорова 1975. године

176. Пријем пионира 29. 11. 1975. године

ВЕНЧАЊА И СВАДБЕ

После завршеног школовања по традицији следи запослење или, поготово у прошлости, проналажење животног партнера. С обзиром на то да су најстарије фотографије у овом поглављу још с почетка 20. века, може се слободно тврдити да је улазак у брачне воде претходио потпуној етаблираности и осамостаљењу партнера. Фотографије откривају не само најновију свадбарску моду већ и чињеницу да се радило о догађају од прворазредног значаја, на којем се није штедело. Било је битно добро и срећено деловати на успоменама, што је подразумевало и најбоље одело, скупе венчанице, као и веће гозбе. Посебно је занимљиво што су на фотографијама већих свадби приметна деца у великом броју. Деце је било тада много и њихово присуство на свадби се тада подразумевало. Фотографије младенаца откривају још једну карактеристику тога доба – погрешан утисак о њиховој старости. Све до времена после Другог светског рата већина младенаца била је млада, највише до 30 година, док на фотографијама они делују знатно старије. Посебно мушкарци на фотографијама из двадесетих, тридесетих или четрдесетих година 20. века, срећени и утегнути, због озбиљних израза лица делују као старија господа у одмаклим тридесетим или четрдесетим годинама. У овом сегменту се такође може приметити различит социјални статус породица, пре свега на темељу одеће, али и општег утиска свадбарске гозбе и позваних гостију. Мода се с временом, додуше, није претерано мењала. Бела венчаница је била и остала стандард, а грађанско одело, уз, понекад, неки детаљ народне ношње, опстало је код мушкараца као основа. Промена моде је видљивија код гостију, што подразумева другачије кројеве одела, пре свега сакоа, као и нове типове свечаних хаљина за жене, које од седамдесетих година редовно носе и кратке сукње. За разлику од претежно тамних нијанси свечане одеће из периода пре Другог светског рата, касније се појављују све више и светлији комади. Промена је уочљива и код самог чина склапања брака, који у модерно доба прелази у надлежност матичара, што уједно и „секуларизује" саму свадбу. То је видљиво на фотографијама свеже венчаних из периода после Другог светског рата, које немају никаква верска обележја или верски обојени амбијент. Ову колекцију допуњују и ретке фотографије тзв. златне свадбе, односно годишњице брака која се прославља након 50 година заједничког живота.

177. Стоје слева надесно: Јосип *Јоскић* Банчак, Марија *Маре* Позојевић из Кларије, Петар *Перић* Банчак. Седе: Отилија Жунац (супруга Мате Банчака), Мато Банчак *Горњик*, Барбара Позојевић мајка невесте, испред које је непознато женско дете 1908. године

178. Мара Жужић (1894–1921) и Александар Филковић 1919. године

179. Чедомир Вечански *Корнет* и Живана (рођена Ђурић) 1919.

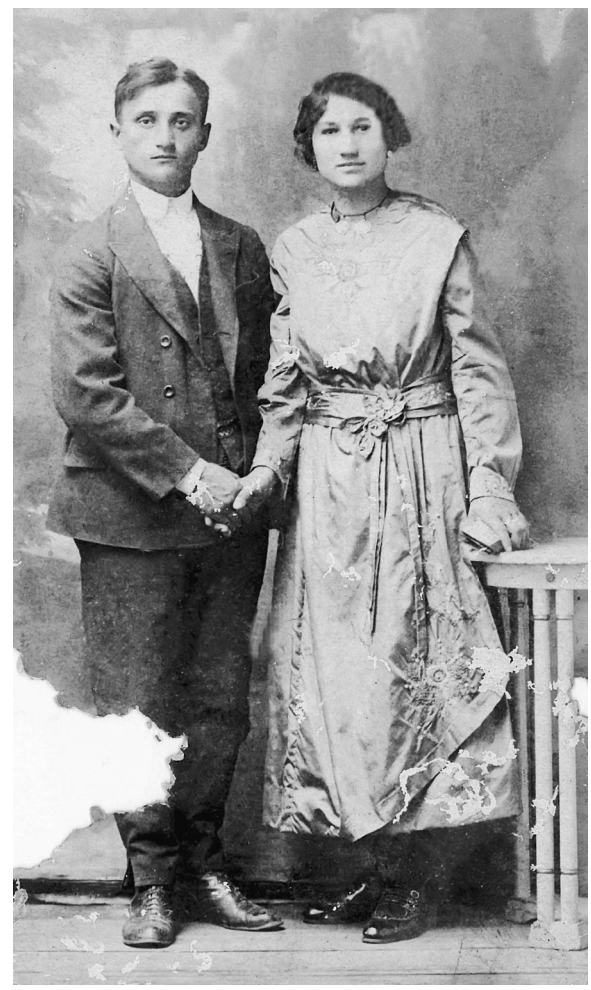

180. Влада Ђурић *Мундук* и Ката (рођена Вечански) *Корнет* 1923. године

181. Аугустин Илијевић и Катица Лукинић 1927.

182. Ката и Имбро Матановић 1928.

183. Венчање 1927. године: Аугустин Илијевић и Катица Лукинић, Стеван Лукинић и Отилија Матановић, Фрањо Берковић и Ирма Берковић, Бола Жунац и Катица Жунац, сви Хрвати из Боке

184. Анушка Банчак *Горњикова*, удала се за Алојза Крањца 1930. године

185. Свадба: Аранка Матановић и Стева Лукинић, кумови Анушка Банчак *Горњикова* и Алојз Крањц 1928.

186. Ленка и Дежо Матановић 1941.

187. Венчање Олге Завишић са др. Карлом 1938. године

188. Хилда и Иван Жужић 1938. године

189. Драга Урошев *Поздер* и Крста Вечански *Корнет* 1941. године

190. Свадба 1939. године

191. Стева Матановић и Марија Илијевић, венчани 1940. године

192. Јозефина Лукинић и Стево Каурић 1949. године

193.
Фрања Жунац
и Отилија
Филковић,
венчани
3. 1. 1953.

194.
Сватови
Фрања Жунца
иду за снајку
(јануар 1953.
године)

195. Чеда Еремић *Шкорца* 1949. године

196. Варга 1958. године

197. Сватови Славко и Сека Ђурић *Пршини* 1938. године

198. Илона и Јанош Варга 1959.

199. Сенте Шандор и Хуска Јола 1960. године, кумови Фрања и Тилка Жунац

200. Венчање Сенте Ђуси и Розика, кумови Озрен и Катица из Боке (19. април 1959. године)

201. Куварице у сватовима Ане Лукинић и Ивана Комљеновића (Бока 1960. године)

202. На свадби Ивана Комљеновића и Ане Лукинићм свира оркестар Милоша Новаковића *Шприцера* 1960. године

203. У сватовима око 1960. године

204. Сватови око 1960. године

205. Фери и Пирошка Варга 1962. године

206. Позивају у сватове 1949. године

207. Марика и Петер Ковач 1966. године

208. Милорад Артуков *Лала* чита и Брана Чолић, матичар 1966. године

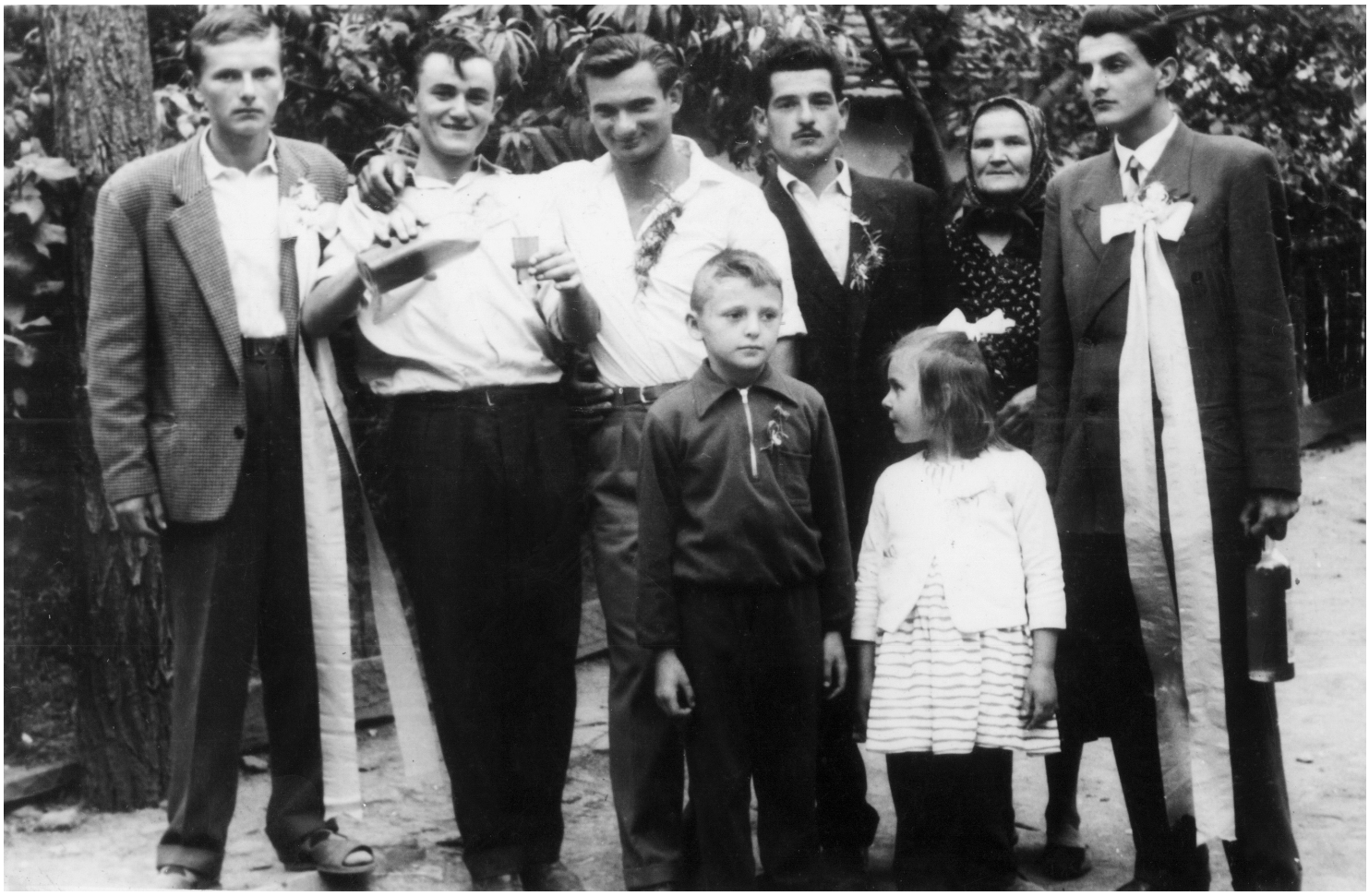

209. Други слева Ђуси Сукач, Јожеф Варга око 1965. године

210. Јожеф и Марија Варга 1965. године

211.
Кароль и Верона Косо
1966. године

212.
Тилка Лукинић
и Драгољуб
Браћа Попов
1965. године

213. Љуба Обркнежев *Пичидор*, Славна Обркнежев, Јулиана Балаш, Лина 1965.

214. Мелка и Илија Обркнежев са невестом Јулијаном 1965. године

215. Марика Косо (друга слева) 1965. године

216. Анти Ковач 1966. године

217. Марица Илијевић с родитељима 1966. године

219.
Бежика Сукач, Ђуси Сукач,
торту држи Јожеф Варга 1969.

218. Петер и Марика Ковач 1969.

220. Венчање Катарине Филковић и Степана Коца 1970. године

221. Фифери – Јожеф Варга 1970. године

222. Сватови 1970. године

223. Свадба Фери и Пирошка Варга око 1964. године

224. Мара и Илија Секулић 1974.

225. Боса Михајлов *Ненадов* 1970. године

226. Кумови Фрања и Тилка Жунац 1978. године

227. Бранка Словић, Танасије Обркнежев, Славна Обркнежев 1976. године

228. Славица и Милан Обркнежев 1976. године

229. Венчање: слева Мића Обркнежев, Младенка Обркнежев, здесна Винцан Ђерђ, Крста Кел 1976.

230. Кароль Косо игра са снајком 1977. године

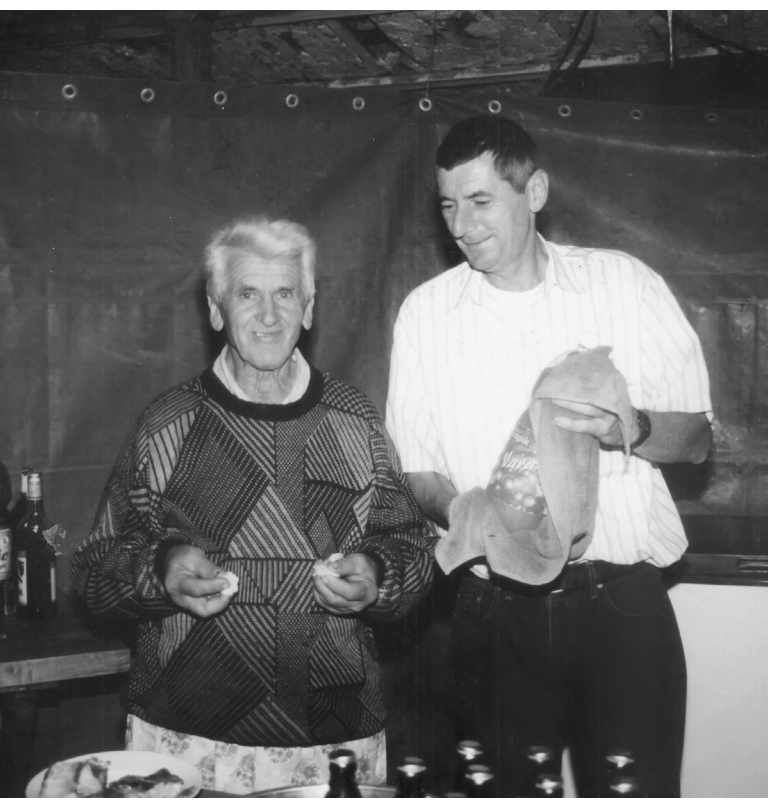

231. Станислав Михајлов *Ненадов* и Тибор Јухас *Бузīа* 1977.

232. Славица Јерковић и Бога Ферков *Шојка* са кумовима 1975. године

233. Станислав Михајлов *Ненадов*, Љубица Михајлов *Ненадов*, супруг Љубице, Боса Михајлов *Ненадов* 1983.

234. Свадбена поворка 1964. године

235.
Марика Тот
и Мика
Ћурчин *Зука*
око 1981.

236. Илонка Винцан и Ибоја Станчић играју око 1979.

237. Крста Кел, Винцан Ђерђ 1974.

238.
Гаја Мештровић
Валек и Злата
Ђурић *Мундук*
1979. године

239.
Данаил Васов,
Драгослава,
Ивица Васов,
Јелица Васов
1985. године

240. Веса Станчић и Ибоја Варга око 1988. године

241. Ибоја Варга Станчић и Магда Чабрило око 1988.

242. Фифери 1987. године

243. Марика и Петер Ковач (држи флашу) 1984. године

244. Јелена и Немања Рацић, Јанко Пилеп *Пајта* око 1986. године

245. Златна свадба Луције и Николе Лукинић *Фујцек* око 1934. године

246. Златна свадба Бежике и Адама Ковач око 1976. године

247. Златна свадба Бежике и Адама Ковача (седе), Петер Ковач, Евика Ходи (рођена Ковач), Ђури Ковач, Анти Ковач (стоје) око 1976. године

248. Златна свадба Бежике и Адама Ковача са фамилијом око 1976. године

249. Станислав Михајлов *Ненадов* и Боса – златна свадба 2004. године

ПОЉОПРИВРЕДА

Бокинци су увек били претежно пољопривредници, земљорадници и сточари, те не чуди да је тој главној делатности, која је обезбеђивала свакодневни хлеб за столом, посвећено и подуже поглавље. Прва фотографија, снимљена 1930. године (бр. 293), представља праву реткост, не само за простор Боке. На фотографији је парна вршалица у погону заједно са већим бројем мештана, међу којима је и много деце, приликом традиционалне вршидбе жита. Парне вршалице представљају у суштини прве озбиљне примерке механизације и увод у потоњу модернизацију, дефакто индустријализацију пољопривреде на подручју Баната. На ове просторе су први пут увезене крајем 19. века и биле су веома скупе. У односу на коње и волове биле су знатно брже и ефикасније. Механизација, међутим, није продирала брзо у бокински атар нити је свако могао себи да приушти скупе стројеве. Како фотографије веродостојно сведоче, коњи и волови су остали неопходни извори вучне снаге све до дубоко у педесете или чак шездесете године 20. века. Тек постепено, сељаци набављају прве тракторе, па затим и тежу механизацију. Комбајни се појављују крајем шездесетих година, чиме настаје ново доба. Значај домаћих животиња за свакодневни живот Бокинаца врло јасно се огледа на снимљеним фотографијама. Животињама, коњима, воловима или кравама није била одређена само споредна улога већ се често налазе у центру снимка, изложени погледу као својеврсни понос домаћина. Слично се касније може видети на класичним фотографијама људи са својим аутомобилом, скупоценим поносом власника. Домаће животиње су често биле као део породице, од рођења па до смрти у власништву једне фамилије. Коњи и волови су били веома скупе животиње, неопходне за тежак физички рад на пољима, те није ни зачуђујуће што су се домаћини трудили да они буду у најбољем стању и здрављу, те су их толико ценили да су желели да их овековече на фотографијама. Мануелни рад није ишчезао ни седамдесетих година, посебно у баштама или виноградима, мада су модерни стројеви ипак сменили људе на пољским радовима. Снимци сведоче и о модернизацијским процесима и карактеристикама југословенске социјалистичке пољопривреде. Наглих технолошких скокова није било, већ постепеног увођења нових стројева и паралелног коришћења старих и новијих метода. Механизација се није подразумевала све до седамдесетих година 20. века, што говори о слабом темпу модернизације. Представљене фотографије су сведочанство о једном другачијем времену, у којем је пољопривреда била синоним за тежак мануелни и колективни рад, често праћен и многим ритуалима, што је саставни део фолклора и локалне културе. Механизација и модернизација уништили су колективно учешће у радовима, па тако и добар део поменуте културе, обичаја и посебних ритуала везаних за поједине радње. Дружења уз косидбу, прављење окрепљења за вршиоце, упознавање током резидбе и сличних пољопривредних активности данас су скоро ишчезли. Један од „преживелих" облика колективног окупљања везаних за производњу хране јесте свињокољ, коме је посвећено неколико фотографија.

250. Парна вршалица Боге Вечанског у дворишту Јоце Урошевог 1930. године

251. Волови у дворишту породице Вечански за време Другог светског рата

252. Возидба жита код Палчике Матановић 23. 7. 1944. године

253.
Возидба жита
код Палчике
Матановић
1946. године

254.
Благоје
Субић
Пувара
1998.

255.
Вршидба
у дворишту
Раде
Вечанског
1948.

256.
Катица
и Бола
Жунац са
радницима
копају
кукуруз
1952.
године

257.
Бола Жунац
иде на рад
у задругу
1954. године

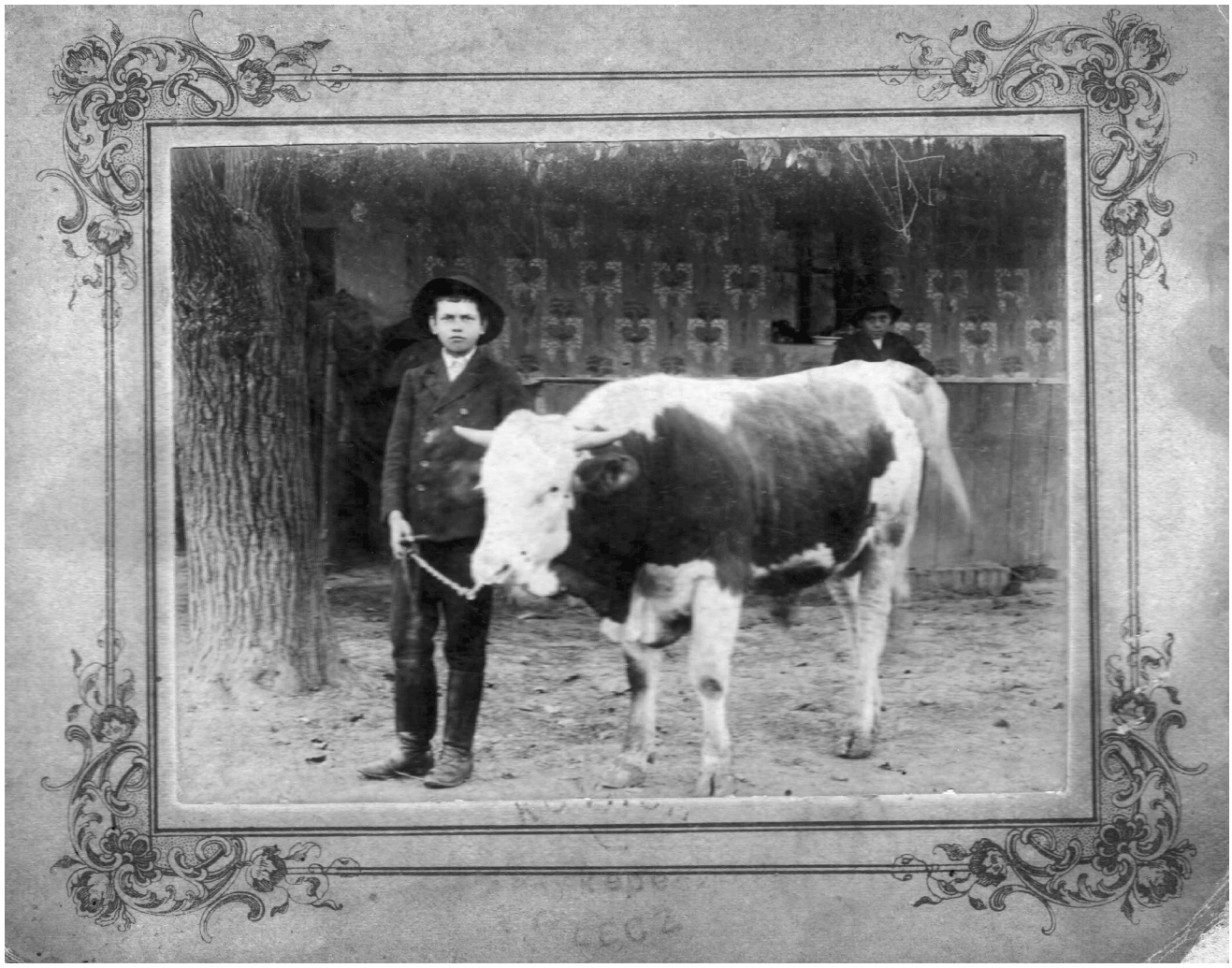

258. Са биком 1940. године

259. Берба винограда 1961. године

260. Први трактор Павла и Илонке Лукинић 1959. године

261. Бола и Катица Жунац у дворишту са коњима 1958. године

262. У винограду (здесна налево) Мита Михајлов *Полицајтов*, Цвета Николић *Пекмез* (држи корпицу), Светислав Николић *Полицајтов* 1962. године

263. Милан Обркнежев *Пичидор* 1972. године

264. Берба винограда код Катице Филковић 1960. године

265.
Агата и Иштван
Винцан
окопавају
дуван 1968.
године

266.
Године
1965.

267. Комбајн 1969. године

268. Сечење дрва 1962. године

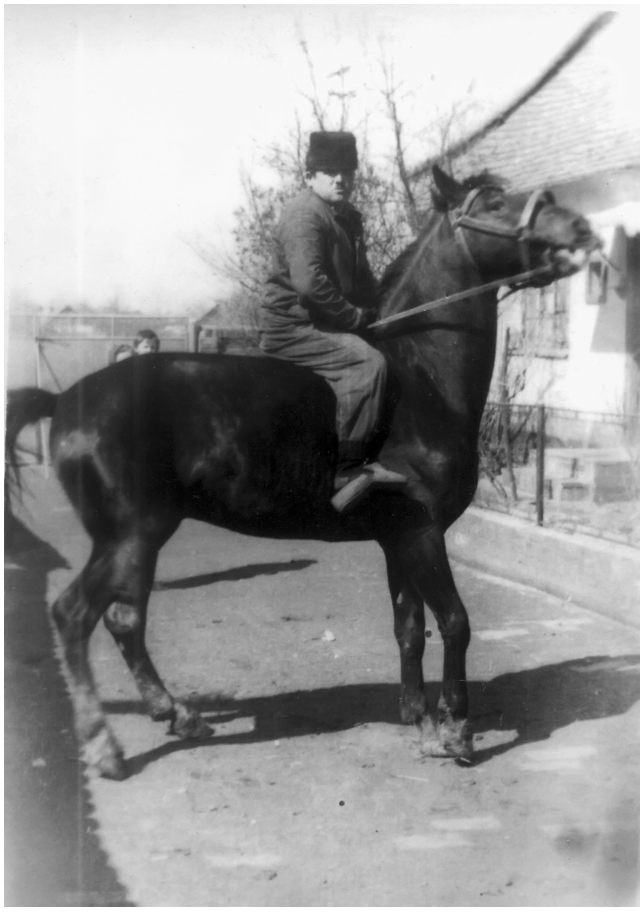

269. Златомир Миладинов 1970. године

270. Берба винограда код Раде Вечанског 1967. године

271. Врши вршалица 1955. године

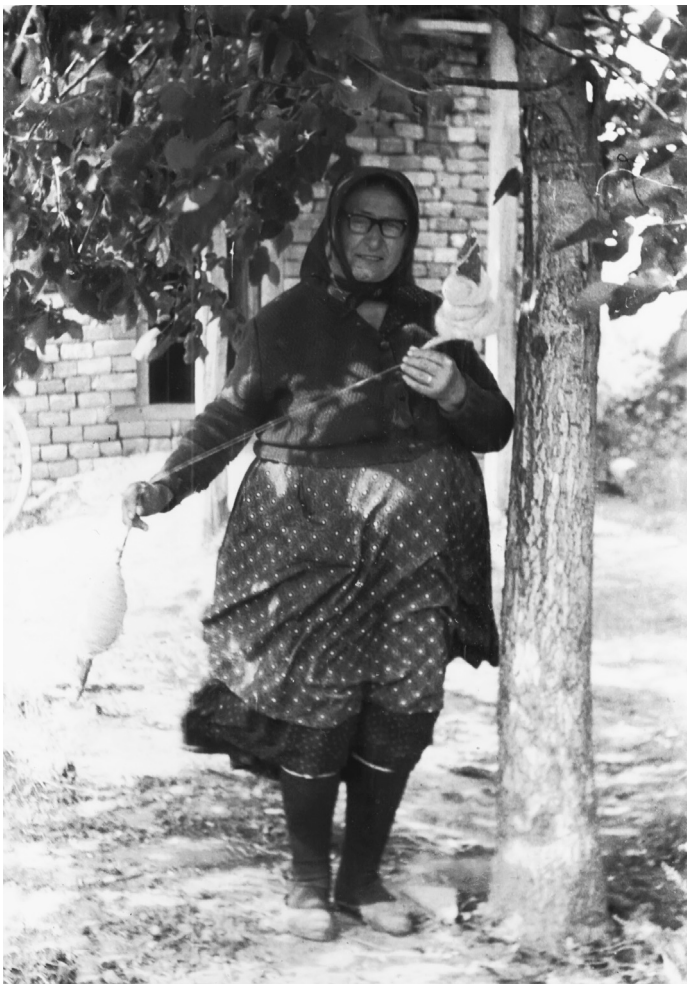

272. Мештровић 1975. године

273. У винограду Стева Ђуричин *Гола*, Н. Н., Јагода Ђуричин *Гола*, Мико Лукинић *Гужварац* 1980.

274. Мита Михајлов *Полицајтов* (на трактору), (поред) Воја Бугарски *Маслин*, Светислав Николић *Полицајтов*, Славко Ђурић *Прша*, Обрад Обркнежев *Шепак* око 1968. године

275. Купопродаја: Драга Стојић и Јантол Лукинић *Гужвараџ* 1962.

276. Лукинић у дворишту 1956. године

277. Софија Вечански у дворишту пребројава живину 1980. године

278. Пера Вечански 1980. године

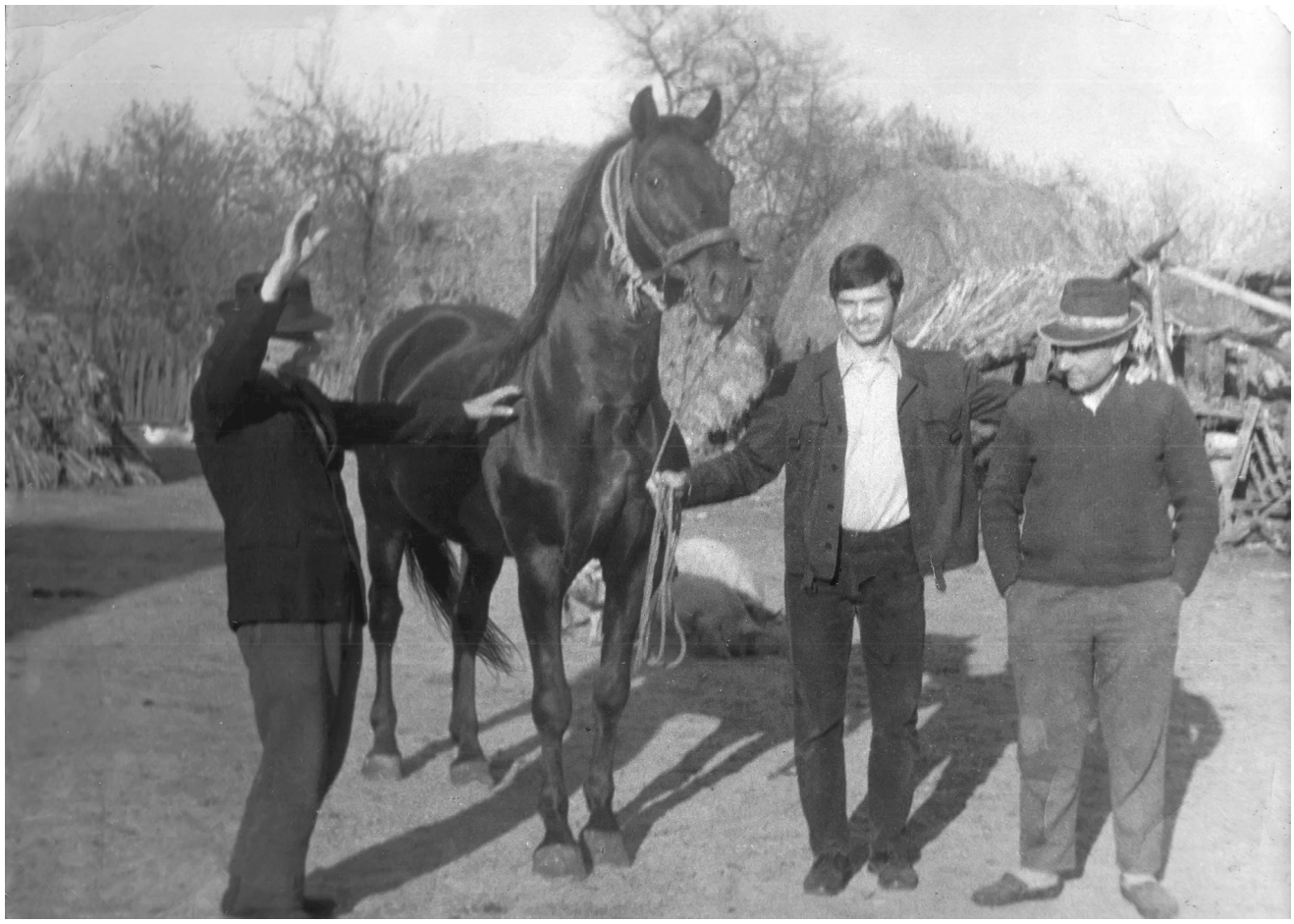

279. Гаја Мештровић са пастувом Мишком 1970. године

280. Крава Ференц Ходи отелила четири телета 1976. године

281.
Светислав
Николић
Полицајтов
1966. године

282.
Јожеф Варга
са коњима
1982. године

283. Воја Бугарски *Маслин* 1969. године

284. Мики Жолнаи 2000. године

285. Пера Бугарски *Маслин* 2000. године

286. Вађење кромпира (породица Миладинов) 1972. године

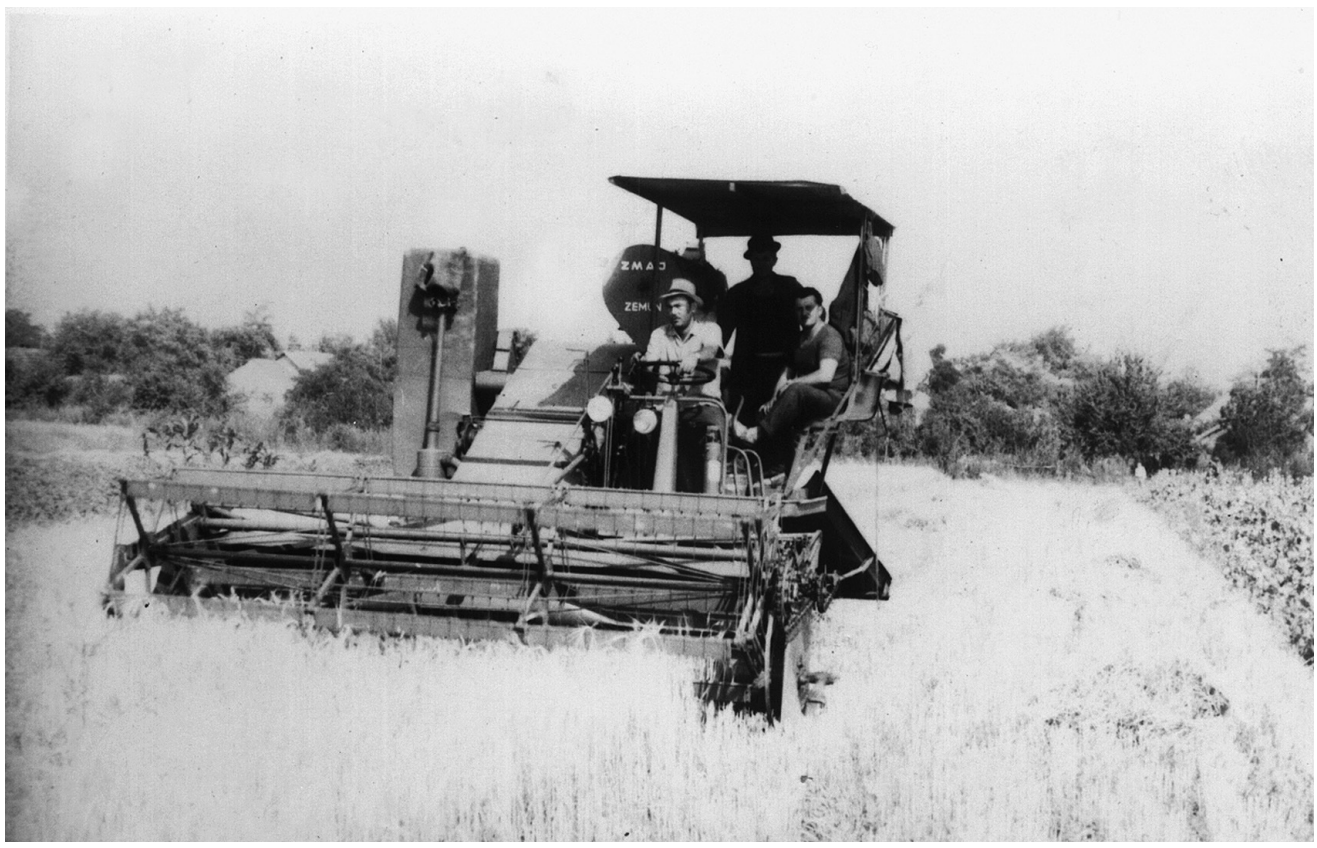

287. Комбајн у раду 1973. године

288. Вађење шећерне репе код Воје Бугарског 1989. године

289. Свиње у дворишту Заборског 1967. године

290. Превоз паприке 1971. године

291. Дете јаше теле 1974. године

292. Мико Лукинић и Јантол *Гужвараџ* праве вино 1977.

293. Луцика Матановић плете бели лук 1990.

294. Мирјана Бугарски *Маслин* сакупља детелину 1972.

295. Милица и Ђура Миладинов са ждребетом 1972. године

296.
Бола
Жунац
1958.

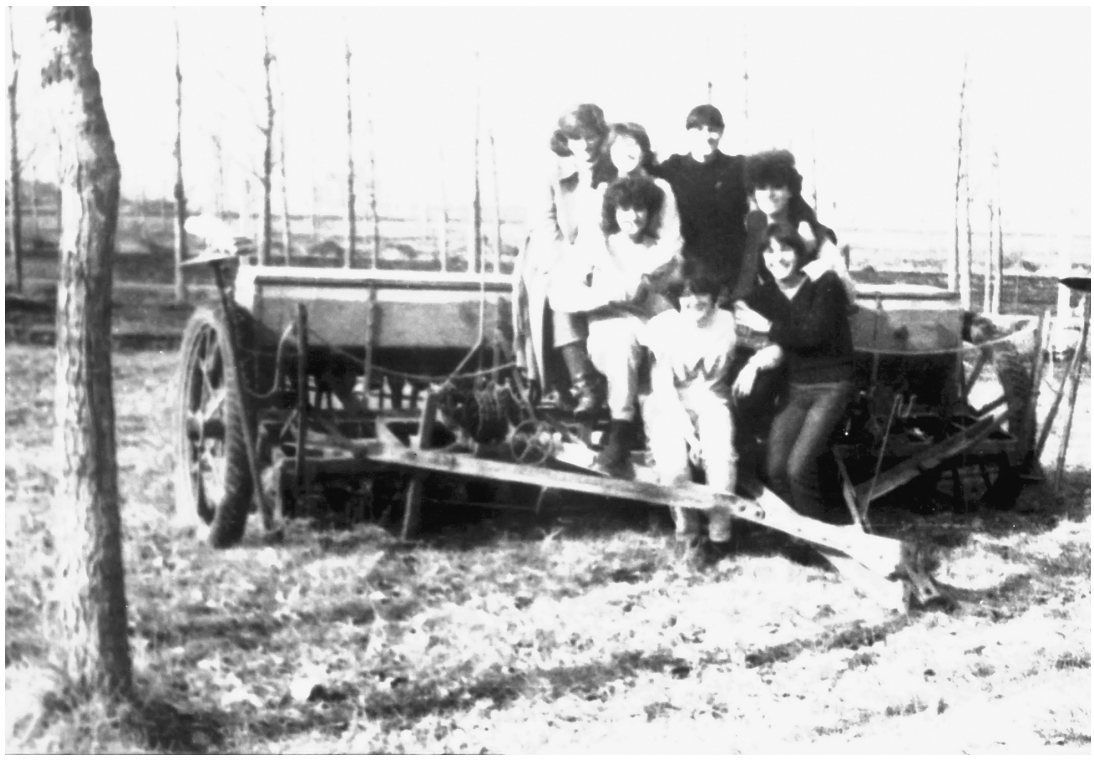

297.
Сејачица
1968.

298.
У дворишту
Воје
Бугарског
Маслина
1964.

299.
Сетва
1969.

300.
Волови
1938.

301.
Крмача са
прасићима
у дворишту
Јожефа Варге
1975. године

302. Вршалица код Јожефа Варге 1962. године

303. Вршидба код Станислава Михајловог 1961. године

304. Гуске на улици 1963. године

305. Гуске с гушчићима 1968. године

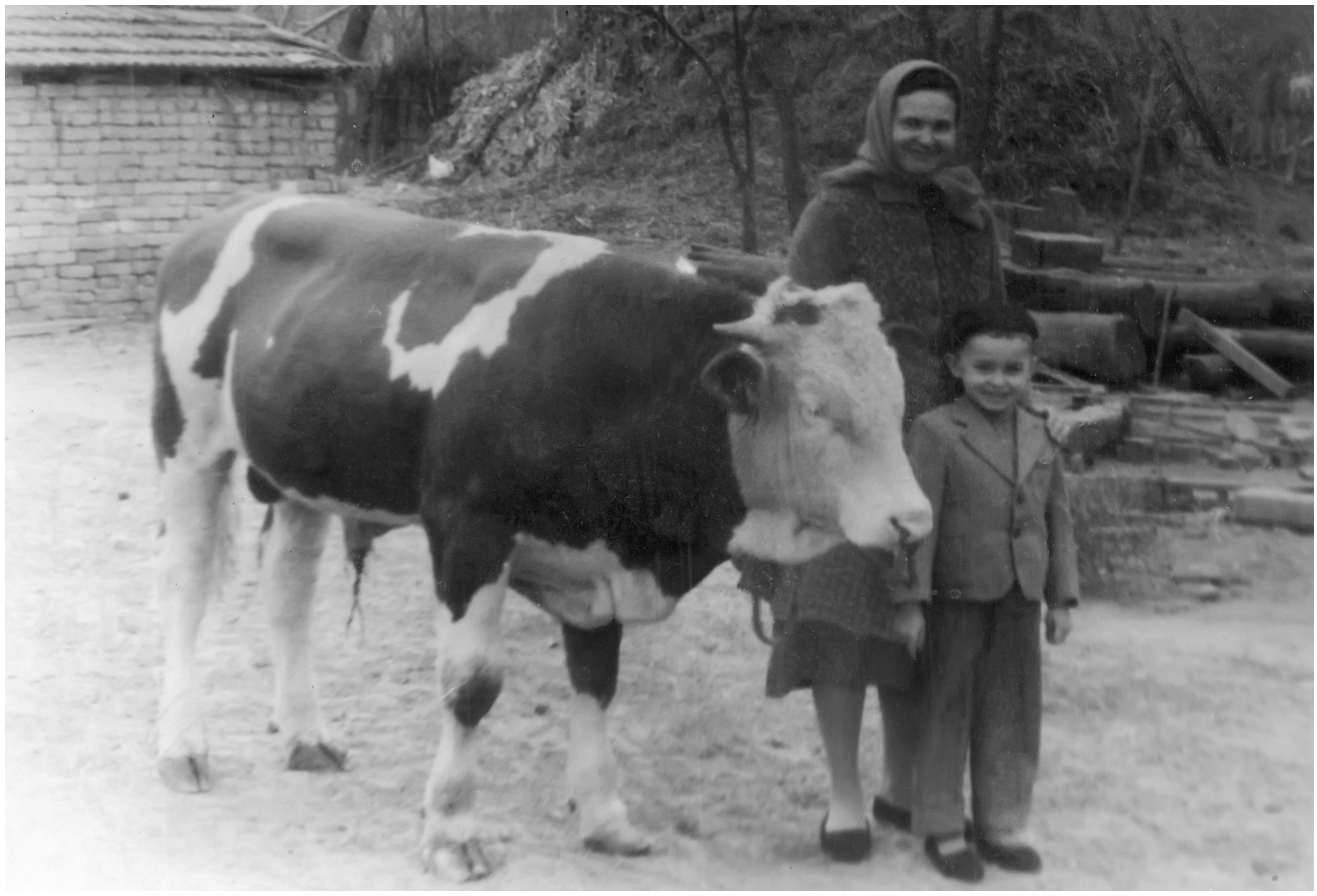

306. Године 1961.

307. Јани Бенак, Фрањо Жунац *Бибица* и Жунац Терушка 1967. године

308.
Аћа
Обркнежев
Пичидор
1960.

309.
Запрежна
кола
1961.

310. Бранко и Иса Бугарски *Вемица* у дворишту 15. августа 1978. године

311. Чобанска колиба у дворишту 1957.

312. У дворишту Фрање Жунца *Бибице* – спремни за полазак на вашар (1957. година)

313. Код Воје Бугарског *Маслина* 1967. године

314.
Воја
Бугарски
Маслин
1960.

315.
Цвета
Бугарски
Маслин
1958.

316. Косидба жита – Славна Обркнежев (прва слева) 1962. године

317. Светислав Николић *Полицајтов* (први слева) 1969.

318. Припрема за косидбу – Светислав Николић *Полицајтов* (први слева) 1968. године

319. Крмача са прасићима 1971. године

320.
Клање
1977.

321. Клање свиња 1976. године

322. Приколица 1973. године

323. Јанко Пилип *Пајта* у паприци 1980.

324. У башти 1980.

325. Козе Јанка Пилепа *Пајте* 1981.

326. Фрања Жунац *Бибица* 1964. године

327. Бранко и Перса Попов *Попстанов*, н. н., Драгољуб *Браћа* и Тилка Попов *Попстанов* 1972. године

328. Вршалица 1962.

329. Сејачица 1973. године

330. Добра Бугарски *Маслин* 1966. године

331. Миле Бугарски *Маслин* 1974. године

332. Вршалица 1971. године

333. Каменко Урошев *Поздер* 1998. године

334. На вршалици 1968. године

ЗАНАТСТВО

Занатлија у Боки није било претерано много, али су зато били веома познати и поштовани у друштву. У периоду између два светска рата, услед продора нових технологија, појединии сегменти старих заната постају саставни део рада чланова обичних домаћинстава, напосе жена. На првој фотографији у овом поглављу представљен је један такав моменат – професионални курс шивења на шиваћим машинама, чувеним сингерицама. Полазници курса су, у складу са нормама времена, биле жене. Шивење је сматрано женским послом и то се није променило ни након Другог светског рата, како сведочи и снимак састанка Антифашистичког фронта жена у Боки. Са друге стране, данас потпуно заборављен занат ледарџија, односно произвођач и продавац леда, био је резервисан за мушкарце. Снимци продаје леда су сведочанство о једном времену када се електрична струја и фрижидери никако нису подразумевали као уобичајени за просечно домаћинство. У класичном селу нису могли да недостају месар, ковач, али ни дуђанџија или берберин. Бока је, као и свако право насеље, имала и једну установу од непроцењиве важности за социјализацију, ширење новости и културе, одржавање друштвеног живота – кафану.

335. Бесплатни течај Сингер између два светска рата

336. Ковиљка Вечански (шнајдерка) 1940. године

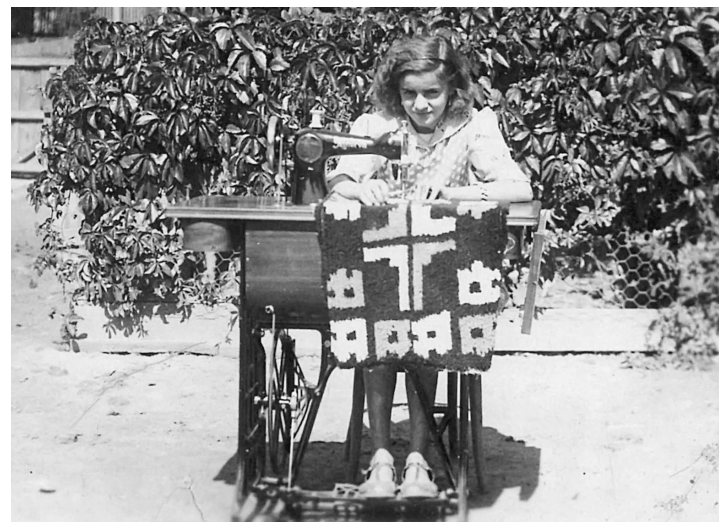

337. Агница Ђуричин (удата Николић) 1938. године

338. Полазнице курса шивења у организацији АФЖ-а 1947. године

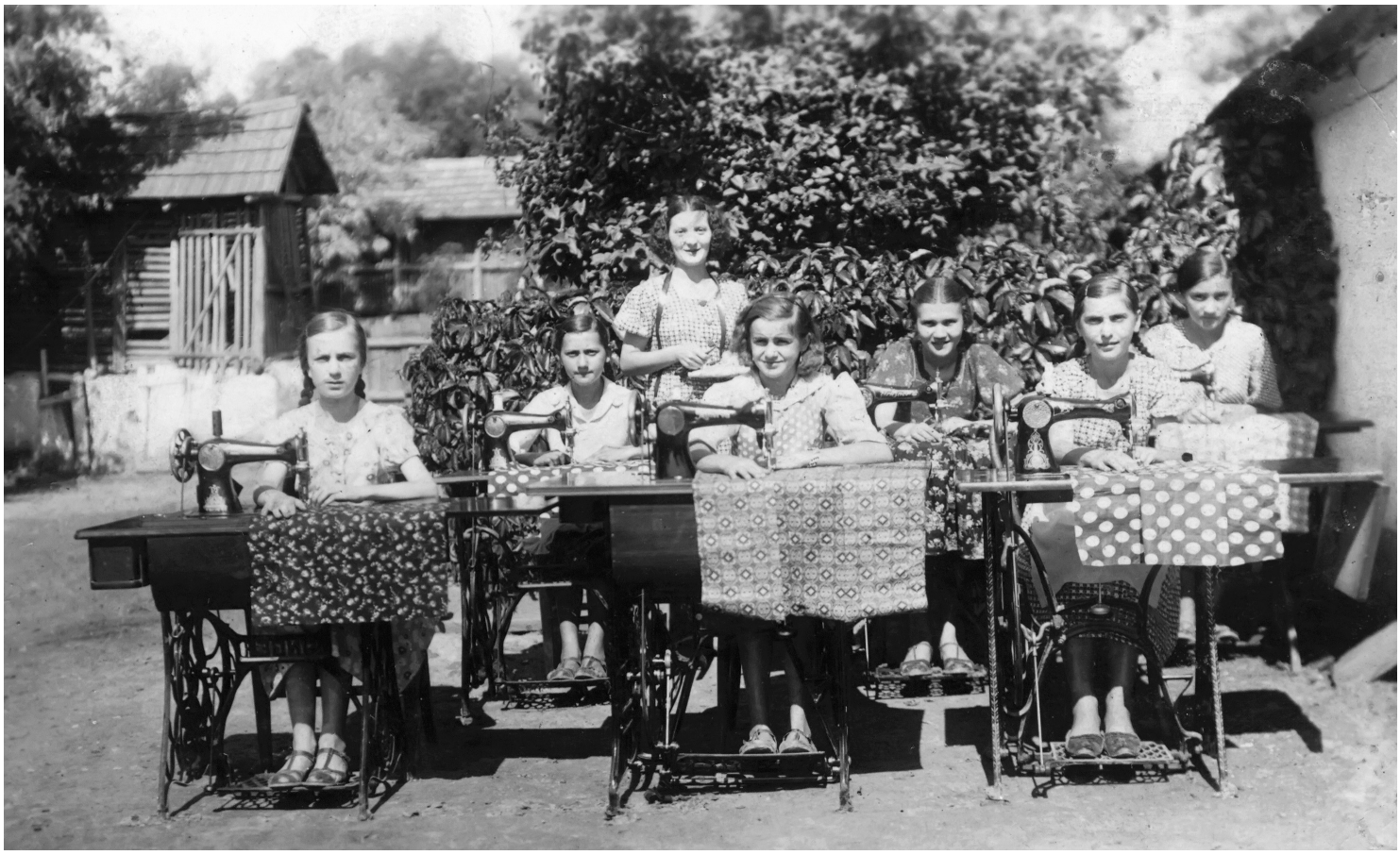

339. Кројачка школа: учитељица Велинка Стојшић, ученице седе слева надесно Ковиљка Вечански, Споменка Обркнежев, Агница Ђуричин, Ковиљка Паркајић, Богданка Вечански и Бисерка Субић 1938. године

340. Спремање леда за ледару код Мишина Жужића, касапина, 1956. године

341. Јантол Матановић *Паци* са санкама и коњима у друштву вуче лед са Тамиша у леденицу месара Мишина Жужића 1956. године

342. Спремање леда за ледару код месара Мишина Жужића 1956. године

343. Јоксим Мишелић 1958. године пред продавницом „Нада" (пословођа)

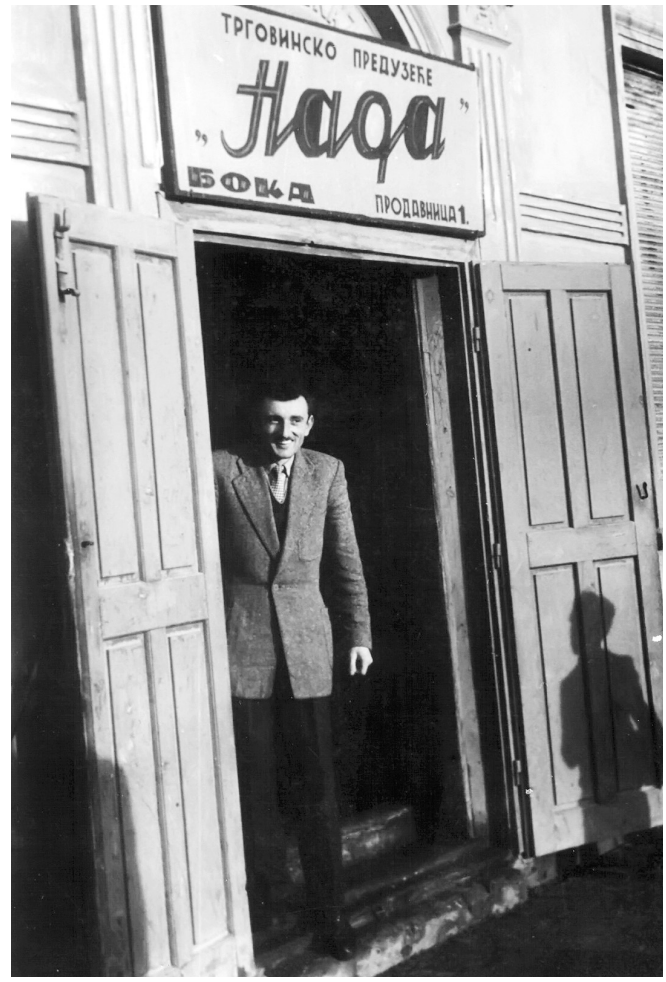

344. Фрања Жунац пред продавницом 1958. године

345. Месари из Боке у кафани „Нафтагаса" 1960. године Миши Жужић, Шањи, Јожи и Бола Фодор

346. Млинари пред млином 1962. године

347.
Испред млина 1962. године:
Иван Ч., Јанко, Карољ Косо,
Дори Ф., Ј. Вечански,
Ј. Матановић, Ј. Пилип,
Ђ. Ситаш, дете је
Карољ Косо Млађи

348. Ковач Фрања Лукинић поткива коње

349. Ковач Фрања Лукинић испред своје куће и радње око 1970. године

350. Испред ковачнице Фрање Лукинића око 1970. године

351. Ковач Фрања Лукинић око 1970.

352. Месар Миши Жужић испред своје радње и куће 1967. године

353. У месари Мишина Жужића: Миши Жужић, Фрањо Жунац Бибица, Маре Жужић, Ема Радуловић (рођена Жужић), Радоје Радуловић 1967. године

354. У месари Шандора Фодора Шањина: Шањи Фодор, супруга Бежика, ћерка Естика Фодор, Миши Жужић, син Томислав Жужић, ћерка Ема Жужић 1957. године

355. Драгомир Ферков Беба испред своје кафане 1965. године

356. Ручни рад: Ђурђевка Благојев (рођена Субић) (прва здесна) 1954. године

357.
Берберин
Цвета Михајлов
испред своје
радње 1960.

358.
Добровољно
ватрогасно
друштво
1962. године

КУЛТУРНО-ЗАБАВНИ ЖИВОТ

Друштвени живот у једном насељу одређује прави квалитет свакодневице, не само данас већ и у прошлости. Социјализација, дружење, упознавање, ћаскање, размена мишљења, разонода или културно уздизање нису били резервисани само за цркву или кафану. Мештани Боке су, како фотографије показују, умели да се организују на различите начине и различитим поводом. Кућне забаве, разна весеља, прославе, приредбе, заједничке спортске активности организовали су се и одигравали често. Бока није била место довољно велико за самостално позориште, али су зато мештани умели да се договоре и сами изведу различите приредбе, разуме се на аматерском нивоу. Културно-уметничко друштво је на професионалнији начин изводило фолклорне представе, као и месни музичари, свирајући од гитаре до виолине.

Мода је продирала и у сферу забаве. Тако је педесетих година 20. века у Боки организован доста посећен курс есперанта, локални момци су стварали сопствене музичке ансамбле, организоване су класичне игранке по узору на градове, а прослава Нове године је потискивала раније слављени Божић. Новине су представљале и колективне прославе разних меморијалних догађаја, често државно-политичког карактера, попут обележавања Првог маја, Двадесет деветог новембра или Осмог марта. На свим слављима, као што фотографије сведоче, није смео да недостаје алкохол, као типична црта европских модерних светковина.

359. Стева Матановић седи прекрштених ногу 1925. године

360. Хрватски тамбурашки оркестар 1960. године

361. Сцена из позоришног комада „Дубоки су корени" 1949. године

362. У дворишту Гаје Матановића, генерација 1926/28. године (фотографисано 1940. године)

363. Другари код Гаје Матановића са хармоником, генерација 1926/28. године (фотографисано 1940)

364. Лето 1949. године Нови Тамиш код шлајза

365. Јожеф Варга 1956. године

366. Прослава Првог маја 1950. године накрај села близу Старог Тамиша

367. Есперанто у Боки 1956. године код Зелене звезде

368. Есперантисти Боке 1956. године

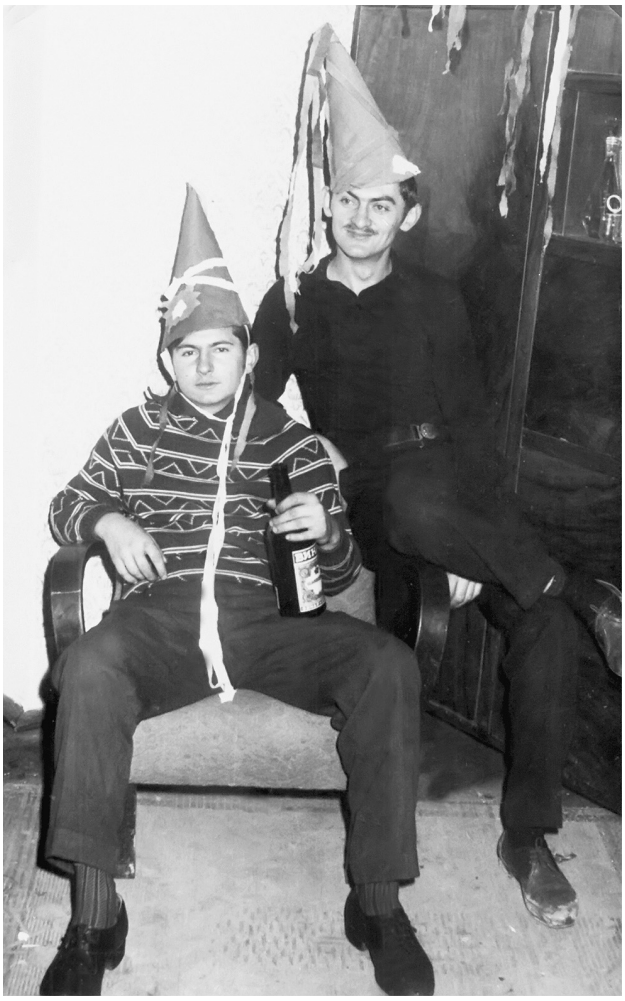

369. Љуба и Благоје Обркнежев 1955.

370. Жунац Фрања Бибица и Др. Саша Михајлов са супругама 1965. године

371. Мађарско аматерско позориште око 1960. године

372. Први мај 1961. године Бокински тамбураши допратили весело друштво, др Саша Михајлов са бегешом. Фрањо Жунац *Бибица* и Милан Михић

373. На игранци 18. марта 1962. године слева надесно Евица, Томислав Жужић, Слоба Бугарски, Ђура Лукинић, Љиља, Јантол Лукинић, Иванка, Бога Чолић, Илонка и Мики Норижан

374. Матановић Гајо хармоника, Илијевић Шандор, Славин Шанде са шеширом, Илијевић Фрањо *Бебо* у шубари позади, Новаковић Тома – *Сенко Циīанин*, Илијевић Јантол *Беловача* са качкетом 1962. година

375. Дочек Нове године (1962)

376. Млади оркестар 1963. године

377. Позоришна представа „Стара и нова година“ у Дому културе 1964. године

378. Миша Новаковић, Имре Кекењи *Ујка*, Балинт Кекењи, Милош Новаковић *Шприцер* 1965. године

379. Кућна прослава 1970. године

380. Џевад Бектеши зубар, горе је његова супруга, Никола Драгић *Црни*, н. н.,
Фрања Жунац *Бибица*, Миши Жужић и доле Мијо Жунац 1962. године

381. Божа и Љубица Никотић 1965. године

382.
Дочек Нове године (1966) Фрањо Жунац *Бибица*, Ката и Ђура Николић и Тилка Жунац, Нафтагас Бока

383.
Прослава осмог марта 1968.године у малој сали задружног дома

384. Гаја Матановић са хармоником 1965. године

385. Божа Никотић, Бранка Николић, Љубица Никотић рођена Николић, Анђа Николић 1968. године

386.
Игранка за
Двадесет девети
новембар
1970. године
Тилка Жунац
и Аца Жунац
учитељ

387. Драгомир Ферков и Деја Михајлов око 1970. године

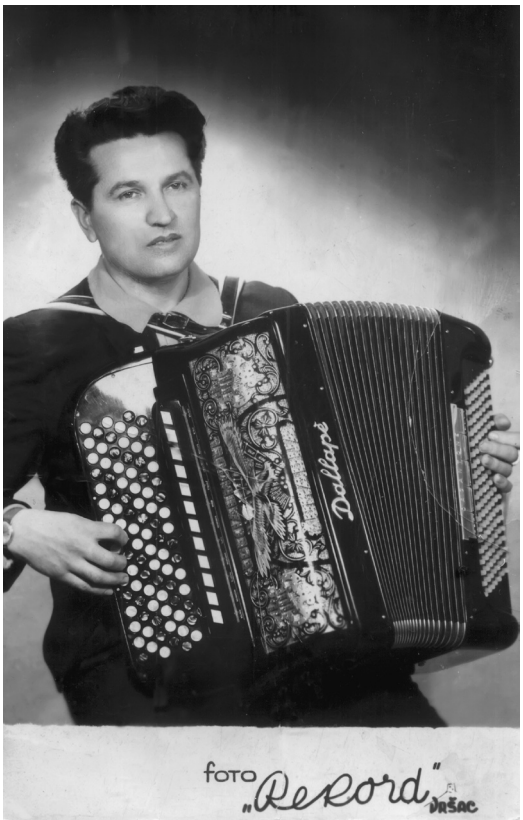

388. Драгомир Ферков *Беба* око 1970.

389. Дочек Нове године (1970)

390. Културно-уметничко друштво 1972. године

391. Фолклор 1972. године

392. КУД 1975. године

393. Воја, Балинт Кекењи, Пера,
Данијел Кекењи 1980. године

394. Јани Глигор, Фери Габона око 1980. године

395. Викторија Ковач, Споменка Попов 1978.

396. Деја Михајлов *Егедуш*, Драгомир Ферков *Беба* 1978. године

397. Имре Кекењи, Балинт Кекењи, Франци, Бошко Тимеа 1979. године

398. Школска фолклорна група на дочеку штафете младости 1975. године

399. Винцан Ђерђ и Розика на прослави 1977. године

400. Игра мечка 1970. године

401. Стаменов Нестор и Душко Вечански 1985. године

402. Винцан Ђерђ (десно) свира виолину 1978. године

403. На капији Аћа Субић *Пувара* десно од њега Стева Обркнежев *Клипер*, за столом Љубиша Обркнежев *Клипер* сипа пиће, десно од њега у оделу Драга Вечански *Геџа* 1970. године

404. Винцан Ђерђ свира виолину 1978. године

405. Деја Михајлов, Светислав Николић, Брана Јакшић,Мата Новаковић, Стева Артуков 1978. године

406. На Тамишу 1970. године

407. На фијакеру око 1970. године

408. Фијакер око 1970. године

409. Ковач Шандор свира хармонику, Винцан Ђерђ свира виолину, Габона свира гитару 1975. године

410. Другари у нафташкој мензи 1977. године

411. Позоришна представа КУД „Жарко Зрењанин“ 1988. године

412.
Воја Васић
Шакара
други с лева
1946. године

413.
Купање
на Тамишу
1963. године

414.
У чезама Мата
Мештровић
и Воја Васић
1947. године

ПОЛИТИЧКИ ЖИВОТ

Без обзира на одсутство значајнијих државних и локалних институција власти, Бока није могла да остане имуна на опште друштвено-политичке токове. Као што је у уводном поглављу било напоменуто, у Боки је већ крајем 19. века постојао живи политички живот. Осим традиционалне поделе на етничко-верској основи, тада почињу да се политизују и социјална питања, те настају и нови покрети, у које се укључују и поједини Бокинци. Тај период, међутим, није забележен на фотографијама. У међуратном периоду су се већ искристалисали одређени сегменти класичног партијско-политичког живота међу мештанима, што је везано и за рад општинске управе. Тешко је не приметити очигледну разлику између представника власти с краја тридесетих година и оних после Другог светског рата, као и општег амбијента. Општинари су 1937. године позирали у грађанским оделима, срећени, са лентама и било их је мало. Општински главари из педесетих година, представници „народне власти", одевени су знатно скромније и одржавали су седнице на отвореном. Политички живот је затим био у знаку рада како партијске организације Комунистичке партије Југославије / Савеза комуниста Југославије, тако и других државно-политичких организација, попут Савеза бораца.

415. Испред општине 1937. године

416. Општинари 1937. године

417. Ужи одбор Бока и Конак 1957/1958. године

418. Заједничка седница у Конаку са председником Куликом
када су се спојиле општине Бока и Конак 1957/1958. године

419. Чланови Савеза бораца са малим Бранославом Субићем 1958. године

420. Дочек штафете младости 1968. године

421. Чланови СКЈ Бока на седници 1968. године

422. Додела дипломе 1973. године

423. Полагање венаца 1968. године

ЛОВЦИ

Лов представља посебност бокинског атара, те су о тој делатности, делимично и привредној а више разонодној, сачувани и многи снимци. Могуће да је управо близина румунске границе, деценијама веома непроходне, сачувала овај део Баната за дивље животиње, а људе одвукла даље ка унутрашњости. Бокински, али и други миљеници дивљине, посебно дивљачи и специјалитета од ње, добили су тако прилику да скоро свакодневно практикују свој хоби. Како се види на фотографијама, ловаца није било мало, као ни дивљачи. На ловачку трпезу су углавном доспевали зечеви, којих је у околини и данас много, али није било неуобичајено да се улови и који дивљи вепар или срна. Нажалост, снажна активност ловачких удружења није резултовала отварањем посебног објекта, ресторана за припремање и сервирање дивљачи. То је било резервисано за постојеће објекте, као што је била менза „Нафтагаса“.

424. Зечеви за ловачку вечеру октобар (1952. година)

425. Штефо Банчак (1938. година)

426. Ловци стигли из лова (1956. година)

427. На румунској граници (1958. година)

428. Ловци око 1960. године

429. Стоји први слева Илија Обркнежев *Пичидор*, трећи слева Мила Обркнежев *Пичидор* око 1962. године

430. Иван Ђуле Лукинић у лову 1962. године

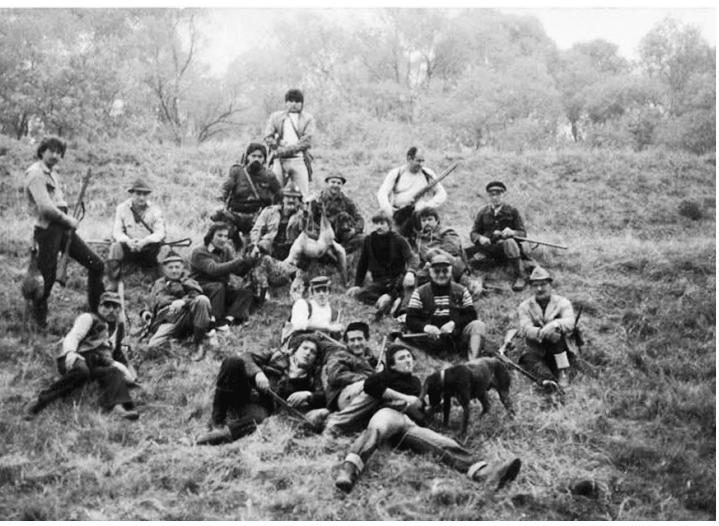

431. У лову 1965. године

432. Ловци хране дивљач, трактор вози Светислав Николић *Полицајтов*, на приколици Илија и Љуба Обркнежев *Пичидор* и Бранко Ђуричин, поред трактора наставник Драга Стојић 1968.године

433. Милосав Вечански *Батушка* (стоји други слева), Рада Бугарски *Суба* (доле први слева), Богољуб Мартинов *Комарац* (трећи слева) 1980. године

434. Спасавање ланета од поплаве 1966. године

435. Милосав Вечански *Батушка*, Душко Пантић, Рада Бугарски *Суба* 1980. године

436. Душко Пантић, н. н., Милосав *Батушка* Вечански 1980. године

437. Милосав *Батушка* Вечански, н. н., Душко Пантић 1980. године

438. Рибља вечера одржана 20 фебруара 1982. године у ресторану „Нафтагас"

УНИФОРМЕ И РАТОВИ

Прегледом огромног броја прикупљених фотографија из Боке, примећено је да добар део припада једном посебном сегменту живота, пре свега мушкараца – војсци и ратовима. Војна обавеза, негована деценијама за мушкарце како у Аустроугарској, тако и потоњој Југославији, представљала је посебан, за неке славан, а неке трауматичан, део живота и одрастања. Испраћај у војску, данас помало заборављени културолошки феномен, био је један од најбитнијих прослава у животу младих мушкараца. Фотографисање на испраћају било је скоро обавезно, као и прављење снимака за успомену са „класићима", односно полазницима исте класе регрута. Војска је, такође, за своје потребе правила фотографије (легитимације, споменаре, досијее итд.). Тако је скоро свака кућа од краја 19. века већ имала по који снимак-успомену на „славне" дане у војсци.

Посебан сегмент представљају фотографије из времена рата. Веома је занимљиво да су многи војници, не само Бокинци, осећали снажну потребу да овековече себе и своје ратне другове бар једним снимком, као по правилу с краја рата, о чему сведоче невероватно богате колекције фотографија војника из Првог светског рата широм Европе и света. Аутору ових редака се бар чини да је била у питању специфична врста носталгије, страх од заборава на један свакако трауматичан и тежак период живота, на другове који су потицали из потпуно других делова земље и који су се после рата тамо и враћали. Специјалитет о том питању чине и фотографије из заробљеништва, доста честе на нашим просторима.

Бокинци су се у потпуности уклапали у претходно описани шаблон. Истина, снимака у аустроугарским униформама, у којима су Бокинци свакако ратовали све до 1918. године, има сразмерно мало. Да ли је то последица тога што су такви снимци уништавани, можда из претераног страха и предострожности власника, или мештани ипак нису радо давали баш такве снимке на располагање истраживачима, питање је које заврећује посебну студију и историографску обраду. У сваком случају, нема сумње да су Бокинци у Првом светском рату, бар већина, били у саставу аустроугарских трупа, служећи својој отаџбини у којој су живели вековима и којој су положили заклетву на верност. Бокинци су верно служили и новој отаџбини Југославији. Из међуратног периода је сачувано доста фотографија са разних места у бившој држави, где су регрути слати на одслужење обавезе. Промена униформи и идеолошких знакова на њима открива и промену власти на крају Другог светског рата.

Веома је занимљива фотографија из немачког заробљеништва Петра Вечанског за време Другог светског рата (бр. 505). На снимку се не види логор класичног типа, већ више већи двор и заробљеници који се слободно шетају. Тема југословенских заробљеника у Немачкој за време Другог светског рата неисцрпна је и још увек пуна контроверзи. У колекцију смо уврстили и снимак са војницима Југословенске народне армије који су у близини Боке деценијама чували границу (бр. 520). Такви снимци су ређи, пошто се радило о војницима на служби, тј. стражи. Занимљивост представљају и посебни снимци из седамдесетих година 20. века, наменски прављени као успомена на војни рок у ЈНА у разним фото-студијима у Југославији (бр. 536 и 537). Такви снимци су сведочанство о развоју моде и у сегменту фотографије, односно о развоју естетског доживљаја, да не кажемо помало и комерцијалног кича.

439.
Совра Васић *Шакара* (први слева) у руском заробљеништву 1916.

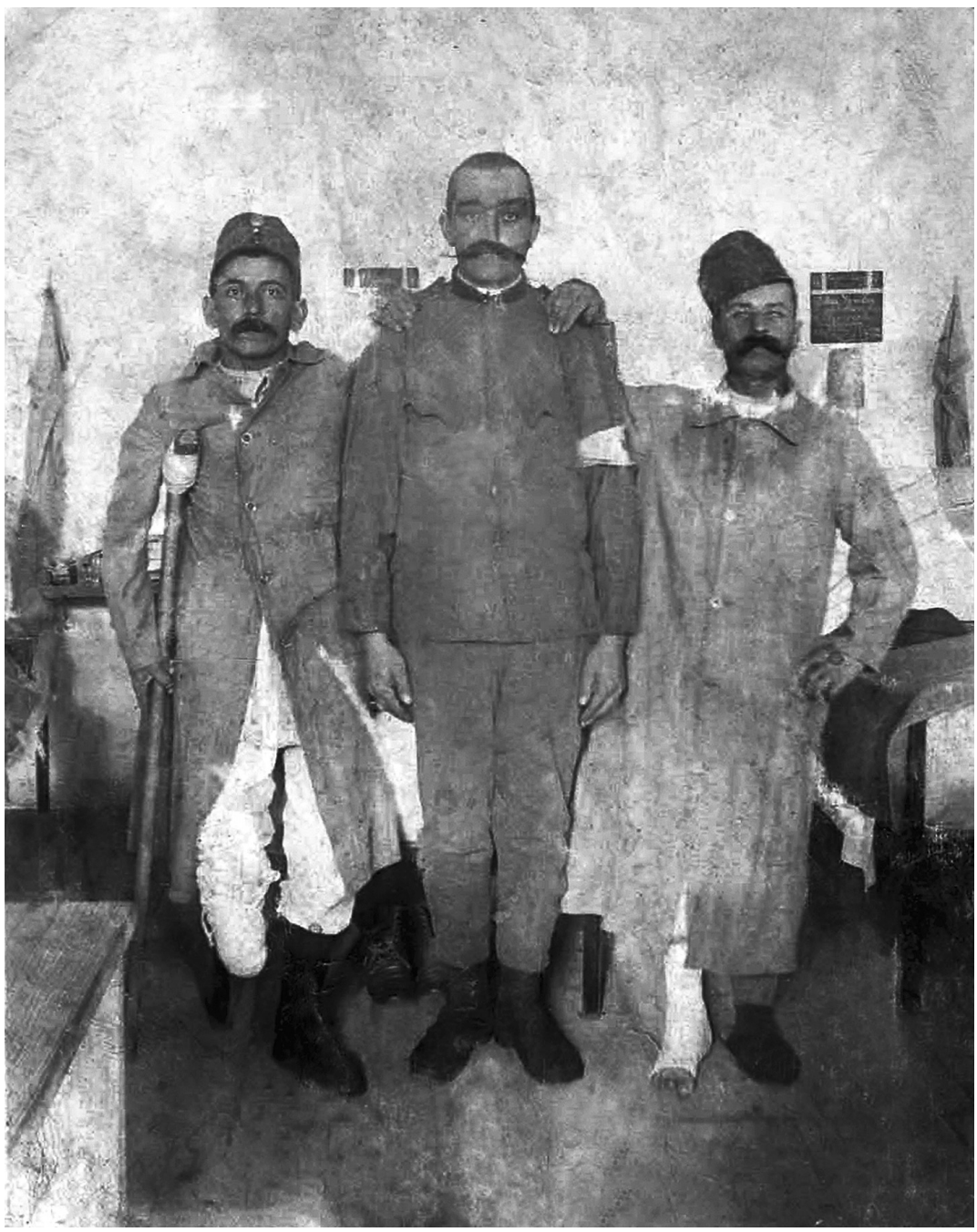

440.
У Првом светском рату породица Жунац *Бибица*

441. Стева Матановић и Никола Матановић (*Микич бан*) у војсци 1919. године

442. Шандор Филковић *Вава* 1918. Године

443. Матановић 1916.

444. Михајлов *Ненадов* око 1928.

446. Двојица 1917. године

445. Фодор Винце 1925.

447
Шандор Ходи
око 1926.

448. Одслужење војног рока 1926–1927. године Бола Жунац

449. Пера Вечански (нишани) у војсци у Нишу 1930. године

450. Пера Вечански на одслужењу војног рока у Нишу 1930. године

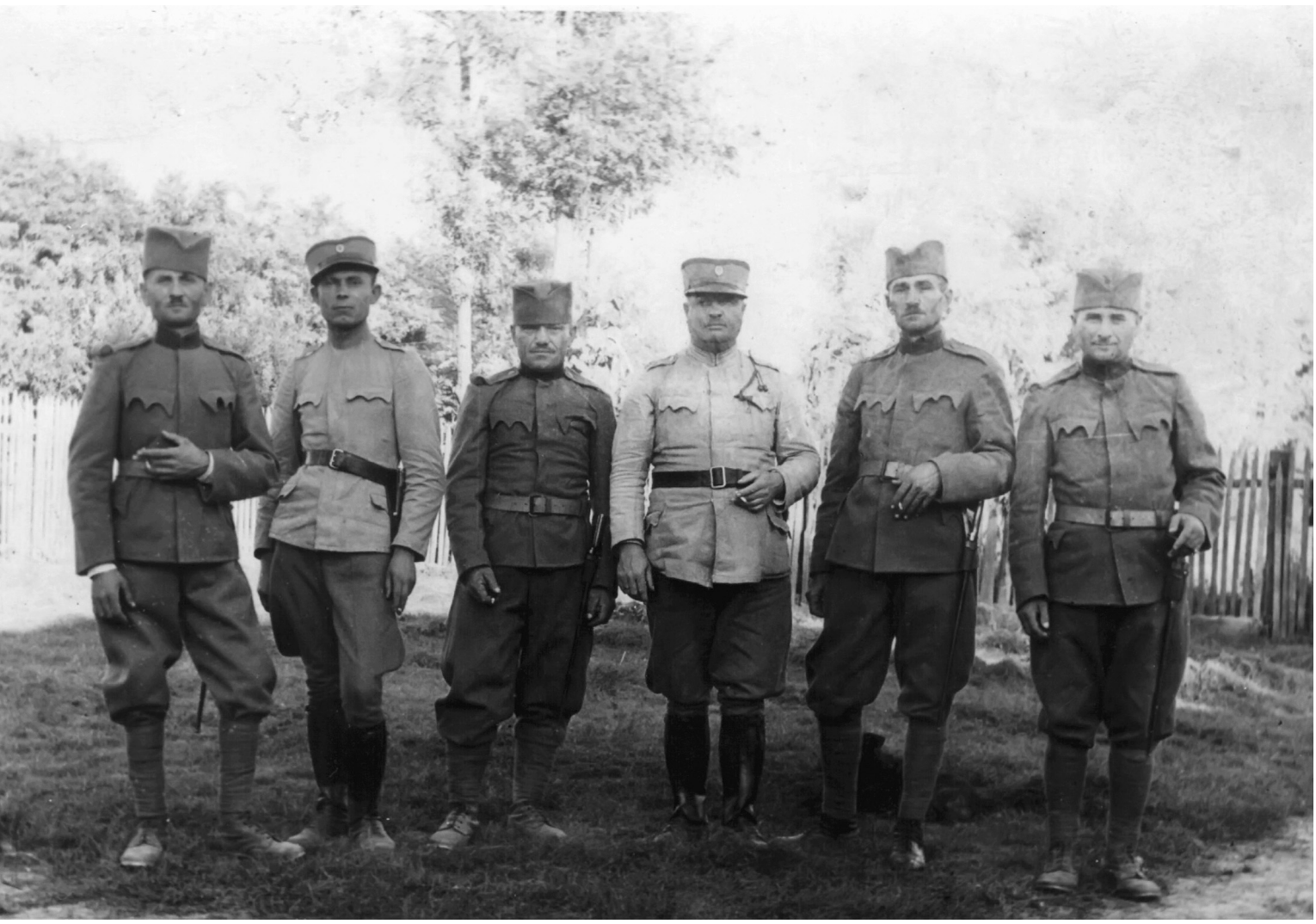

451. Совра Васић *Шакара* (други здесна) 1930. године

452.
Ковач
1930.

453. Цветко Николић *Пекмез*
1939. године

454.
За успомену
течи и тетки
1939. године

455. Логораши око 1941. године

456. Петар Вечански у немачком заробљеништву 1942. године

457. Године 1940.

458. Ковиљка и Светислав Цвета Михајлов *Британ* 1944.

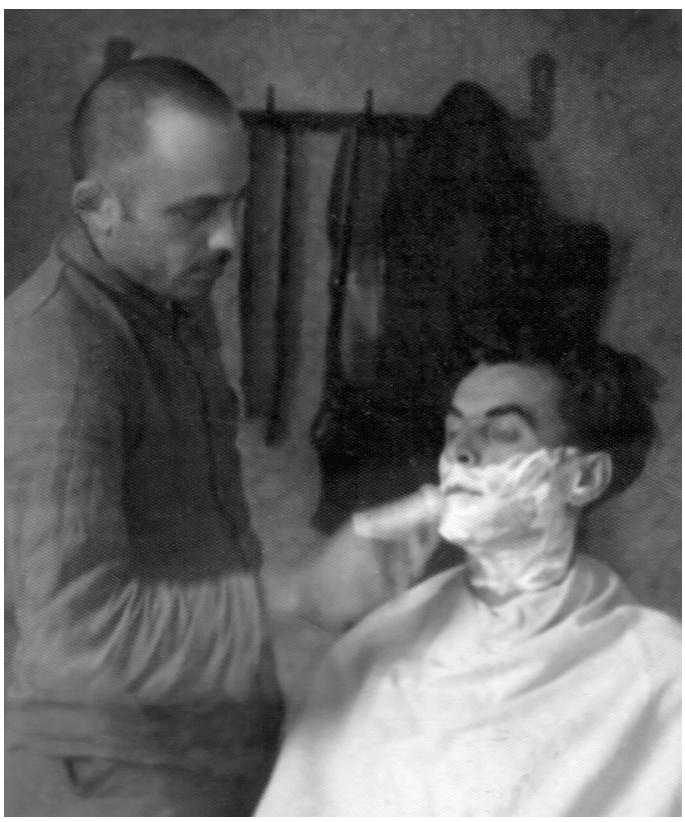

459. Цвета Михајлов берберин у партизанима 1944. године

460. Каменко Урошев *Поздер*, Милорад Артуков – Лала Мартинов (седи), н.н. у партизанима 1944.

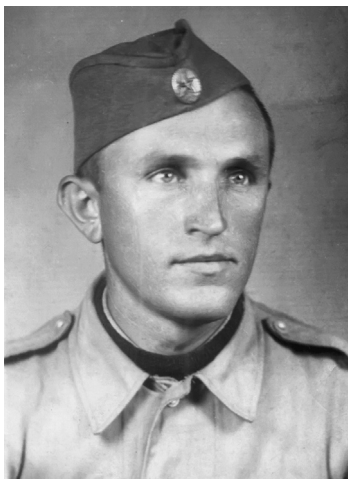

461. Бугарски *Маслин* око 1937.

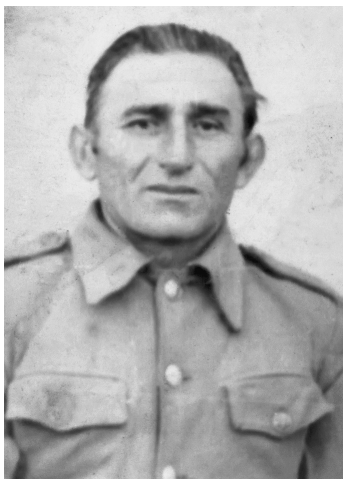

462. Благојев Бранислав око 1936.

463. У шуми Бока војници 1946/47. године

464. Стева Лукинић 1953.

465. Душко и Мица Вечански 1952.

466. Воја Бугарски *Маслин* (први здесна) око 1946.

468. Партизани 1944. године

467. Бугарски *Маслин* 1949. године

469. Војска 1944. године

470. Посета војницима на караули Шурјан 1956. године

471. Светислав Николић *Полицајтов* 1946.

472. Аћа Обркнежев *Пичидор* 1946.

474. Станислав Михајлов *Ненадов* (први здесна) око 1953.

473. Варга Фери са другом Петером 1959. године

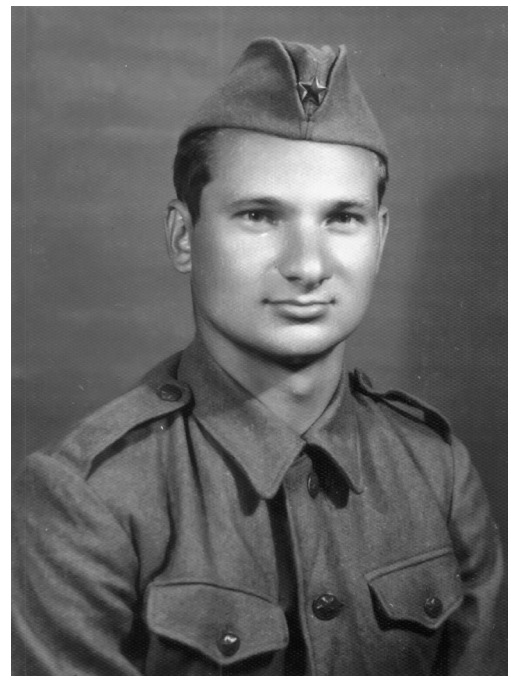

475. Варга Јожеф око 1960.

478. Благоје Обркнежев *Пичидор*
око 1964. године

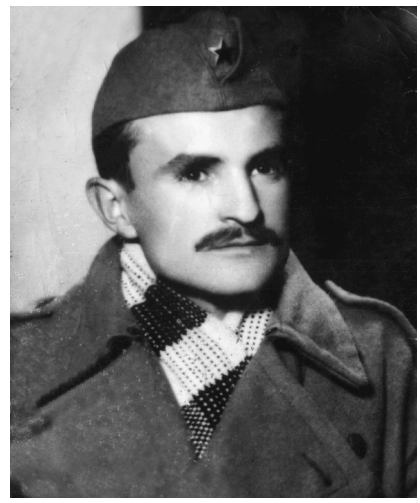

476. Цветко Бугарски *Вемица*
1959. године

477. Лаза Ђорђевић 1969.

479. Војници око 1967.

480. Лукинић Ђура *Бекон* 1965.

481.
Ковач Петер
(први слева)
око 1963

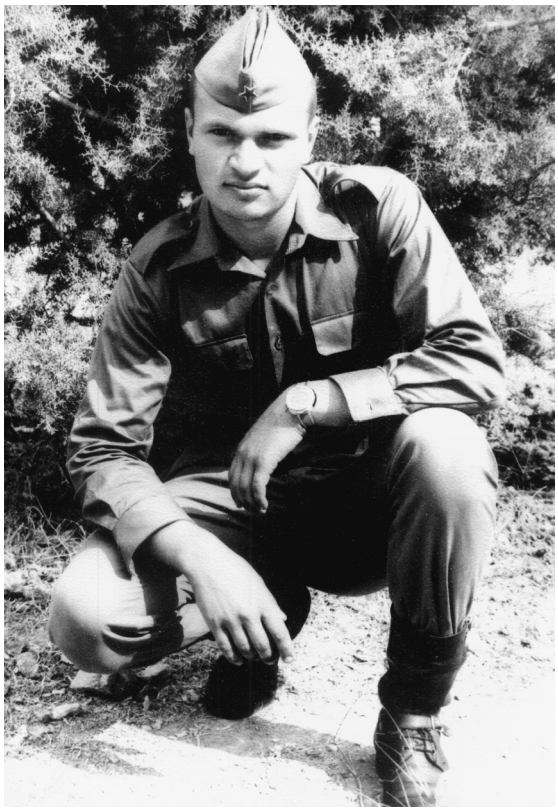

482. Варга Шандор око 1964.

483. Драгољуб Попов *Браћа*, Краљево 1965.

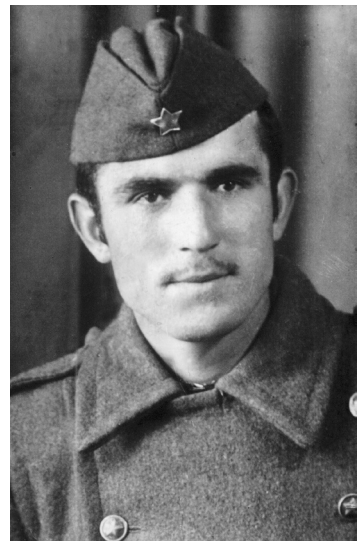

484. Субић Сава око 1968.

485. Васа Ђурић *Мундук*
Куманово 1976. Године

486. Ђурица Благојев *Баџа* Битољ
1970. године

487.
Кароль Косо
око 1972.

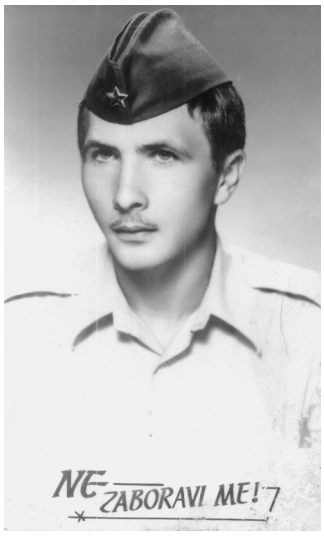

488. Божидар Михајлов *Ненадов* око 1978

489. Љуба Арађански око 1985.

490. Сава Арађански, Бранислав Арађански, Љуба Арађански Призрен 1983. године

491. Сукач Тибор, Варга Ибоја, Бисак Имре, Драгана Николић око 1988

492. Друштво из улице Жарка Зрењанина са војницима на одсуству око 1988. године

493. Деже 1976. година

ПОПЛАВЕ

У уводном поглављу напоменуто је да је цео бокински атар у прошлости био полумочваран, често натопљен водом из Тамиша и других река. Поплаве су, упркос регулацијама водотокова још од 18. века, па све до данашњих времена, биле редовна појава и велика потешкоћа за мештане. Највећа поплава, на коју и данас подсећа споменик у центру Боке крај православне цркве, десила се 1895. године. Нажалост, фотографије те поплаве у Боки нису сачуване. Занимљивост је заправо то што, генерално гледано, нема претерано много фотографија ове појаве, која је умногоме утицала на животе мештана. Тек за поплаву 1965. године има нешто бољих фотографија, али се ни ту не виде мештани како се припремају за поплаву, како граде додатне насипе или селе стоку. Чини се, бар делује логично, да је у тренуцима непосредне опасности, Бокинцима фотографија ипак била далеко од неког приоритета. Овековечити поплаву снимком, изгледа, није многима било много битно.

494. Поплава 1940. године (Тамиш)

495. Поплава 1940. године

496. Бола Жунац 1940. године

497. Поплава 1965. године

498. Поплављена црпна станица 1965. године

499. Поплављена железничка пруга 1965. године

ЦРКВА И ОКО ЊЕ

Здања храмова представљена су већ у првом поглављу, али сам црквени, односно верски живот чини сегмент сам за себе и заслужује посебан преглед. Црква је вековима била средиште друштвеног живота у насељу и пратила је сваког човека од рођења, па све до смрти. Крштења, венчања и сахране били су као сакраменти ексклузивно у надлежности цркве. Поменута три догађаја, која су чак и по обавези била евидентирана у сталне регистре – црквене матичне књиге – још од 18. века, представљали су, а и данас за многе представљају, најзначајније моменте у животу, које је неопходно овековечити фотографијом. Стога не чуди велики број сакупљених снимака са крштења и венчања, али и са сахрана. У ово поглавље смо уврстили оне снимке који се односе на крштења пошто су свадбе и сахране обрађене на другом месту. Осим крштења, на којем се, како се види, увек свечано облачило и прослављало, посебан догађај је било и причешће, нарочито прва света причест у Римокатоличкој цркви. Осим светих тајни, Бокинци су велику пажњу посвећивали и разним црквеним празницима, попут Цвети или крсних слава. Веома је занимљиво да се на фотографијама јасно види како су мештани без неких проблема, у свечаним оделима и уз осмех, прослављали чисто верске догађаје и током педесетих и шездесетих година 20. века, у времену већ стабилизоване власти Комунистичке партије. Мада фотографије не могу да представљају једини извор о том питању, ипак се стиче утисак да у Боки није било неких посебних притисака власти на црквене организације или вернике да одустану од вековних традиција. То, између осталог, потврђују и записи у црквеним летописима. Православни и римокатолички свештеници су у пуној одори и пред мноштвом мештана држали мисе, славске свечаности и друге верске обреде. На темељу снимака није могуће одредити промене интензитета верског живота у Боки, али он свакако никада није замро и увек је био веома битан сегмент у животима становника.

500. Пред вратима католичке цркве поносни прадеда Александар Лукинић на дан крштења Тихомира Жужића 1968.

501. Крштење породица – Бугарски *Вемица* 1977. године

502. Петер Ковач, Петерка Ковач, Марика Ковач, седи Бежика Ковач 1979. године

503. Крштење – Стева Деспотов држи дете Момира Станчића, свештеник Новак Петровић, Ибоја Станчић 1999. године

504. Викторија Ковач, Марика Ковач, Петер Ковач, Петерка Ковач 1978.

505. Ђури Ковач, Адам Ковач држи дете, Анти Ковач 1980. године

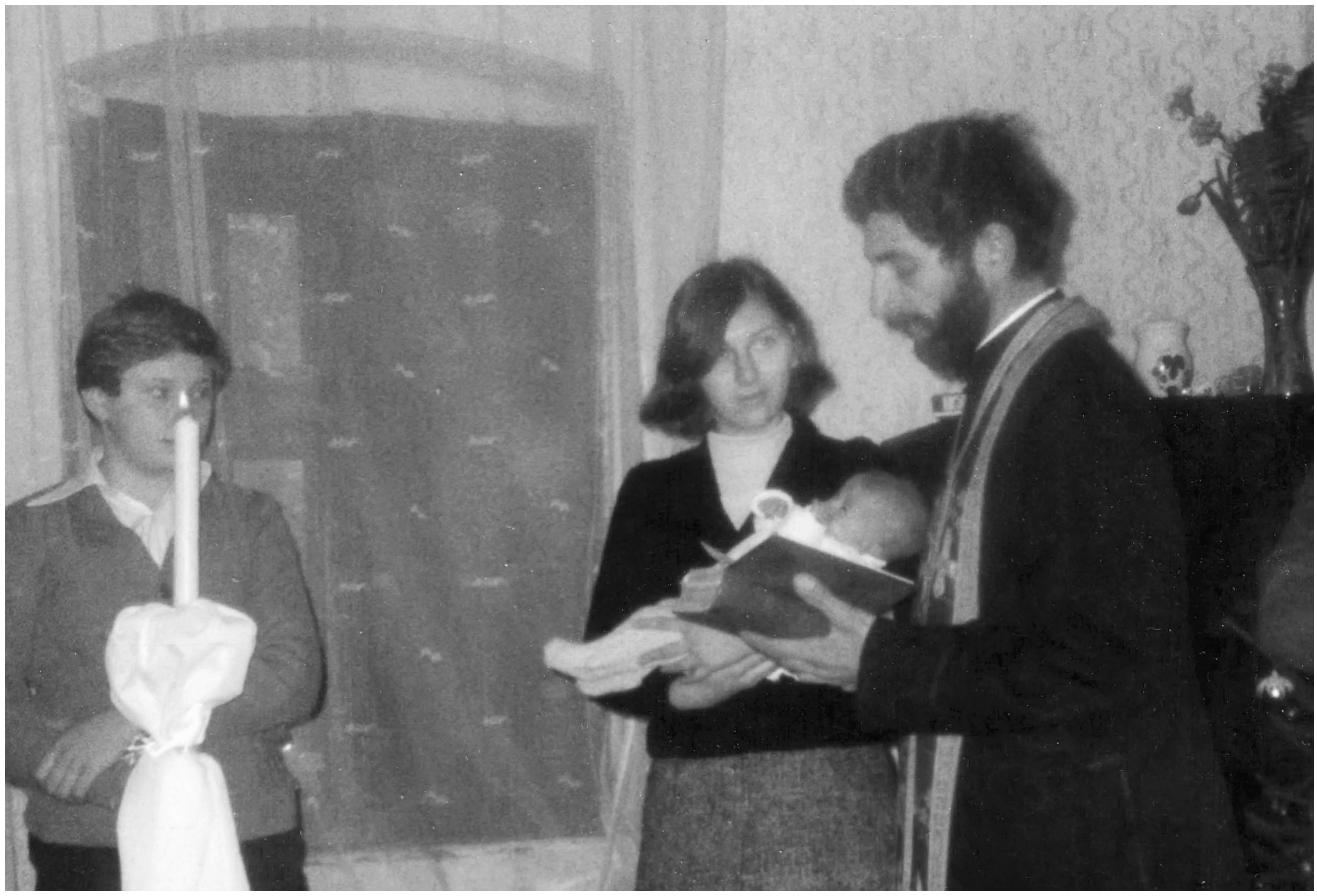

506. Свештеник Радован Радованов 1969. године

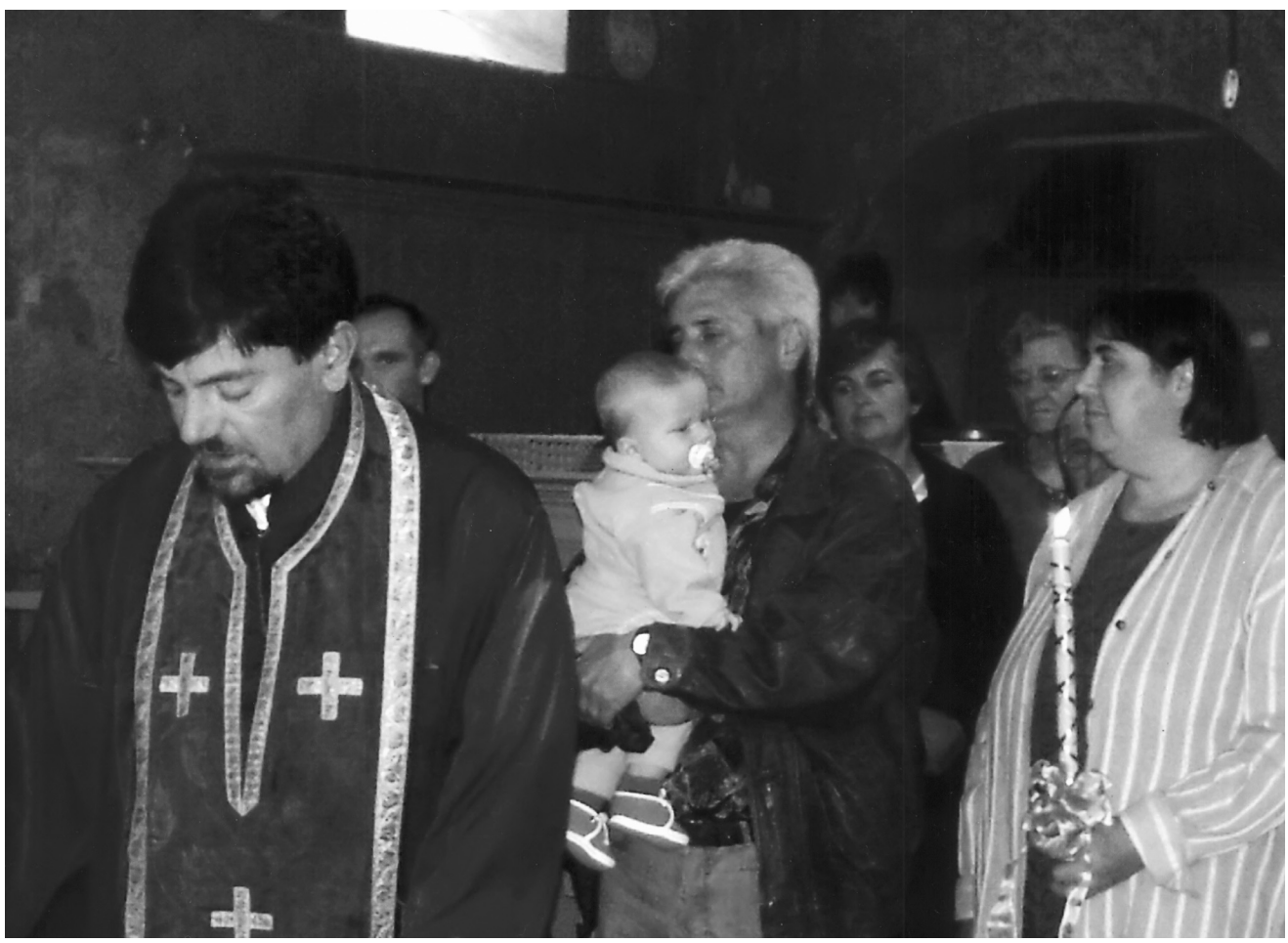

507. Свештеник Чедомир Томић, Синиша *Мића* Живанов држи дете 2000. године

508. Отилија Лукинић 1942. године

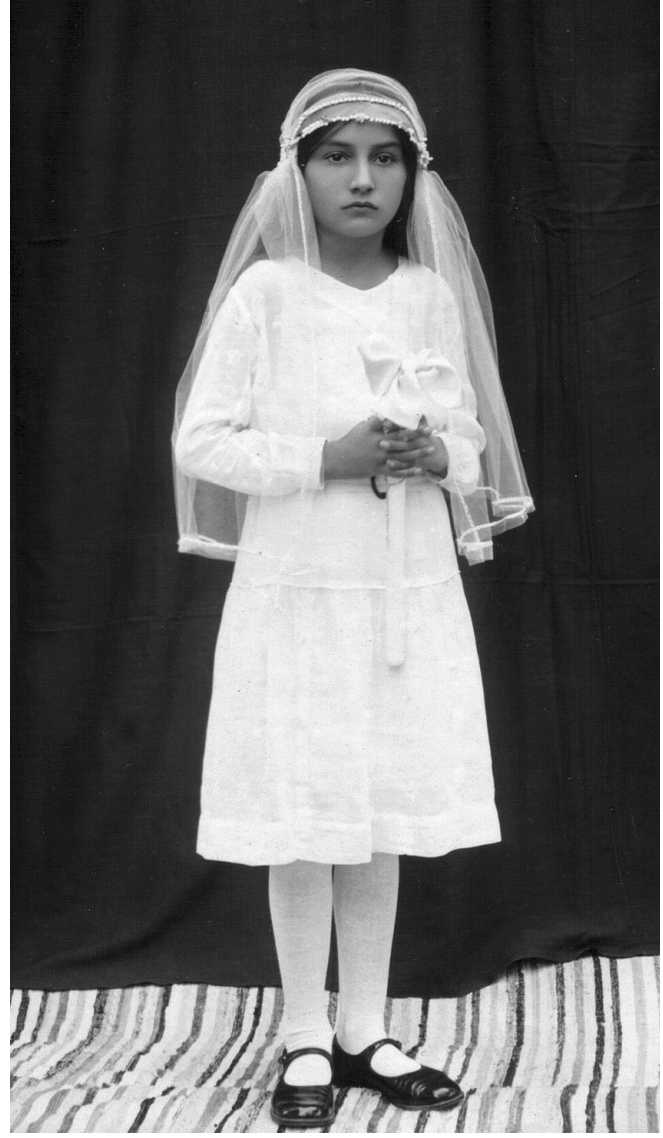

509. Отилија Филковић 1934. године

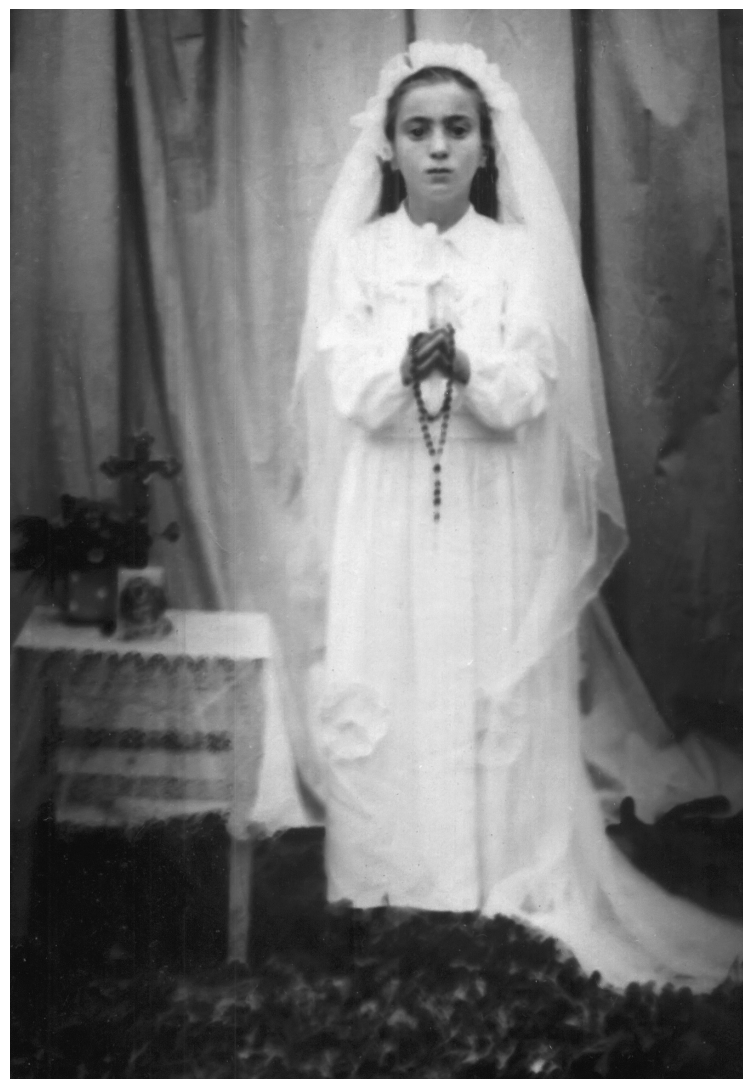

510.
Марика Косо
1955. година

511. Отилија Лукинић *Гужварац*, Цица Иваница, Марина Жунац *Брадић*, Марица Матановић *Урман* 1942.

512. Прва причест 1959. године, свештеник Имре Хас

513. Викторија Ковач 1974. године

514. Дечак и две девојчице 1953. године

515. Ема и Томислав Жужић 1952. године

516. Викторија Ковач 1974. године

517. Бискуп Габриел Бугатко 1965. године

518. Томислав Жужић Врбица 1952.

519. Ибоја и Магда Варга 1973. године

520. Шандор Варга 1973. године

521. За успомену тета Берте од Жужике 1929.

522. Бокинско римокатоличко певачко друштво 1929. године

523. На Цветну недељу 1956. године у католичкој цркви (женски хор)

524. Свећење Јосипа Матановића за мисника 12. 8. 1956. године. Крстови су оплетени од жита

525. Јосип Матановић – миса 1958. године

526.
Свештеник Ерне Аплер,
млада миса Јосипа
Матановића 1956.

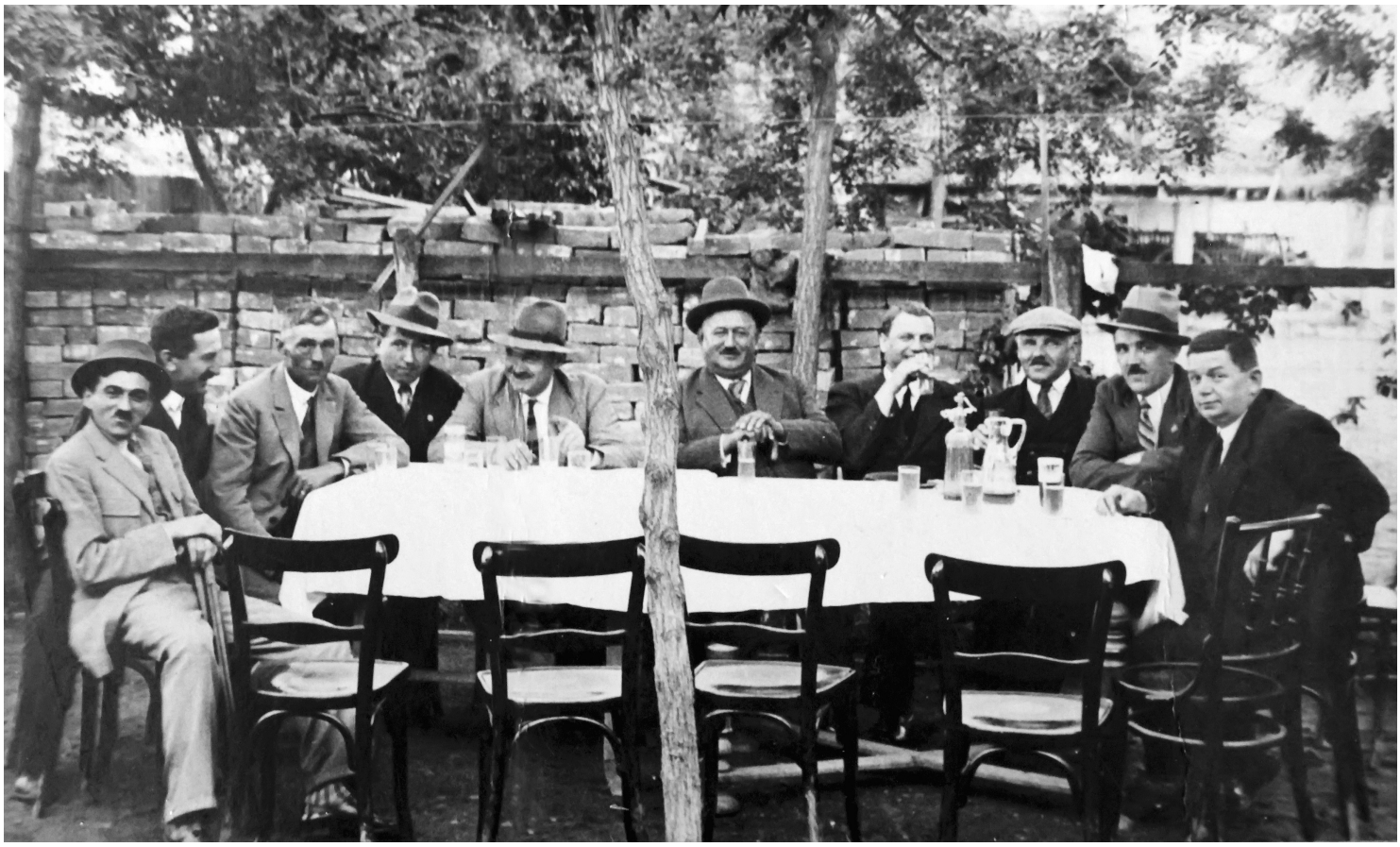

527. После мисе у кафани „Код Урмана“ први слева Павле Затко 1956. године

528. Божић – Милосав Вечански *Бaтушка* и Пера Васић *Ћaпула* 1969. године

529. Црквени људи 1971. године

530. Испред цркве – Врбица 1951. године

531. Родошево 1952. године

532. Свештеник Иван Вијатов са црквеним људима 1964. године

533. Воја Васић *Шакара* на храмовној слави реже славски колач 1956. године

534. Храмовна слава 1957.

535. Храмовна слава – кум Љубиша Обркнежев 1958. године

536. Петров декламује на водици, свештеник Драгослав Лујанов 1967. године

537. Врбица око 1960. године

538. Резање славског колача 1955.

539. Боса Михајлов *Ненадов* на Врбици 1967. године

540. Перса Попов *Поп̄ст̄анов* на Врбици (прва здесна) 1966.

541. Пред црквом 1964.

542. Меланка Врачар (држи дете), Олга Васић *Шакара*, Ђуђа Васић *Шакара* – на Врбици 1972. године

543. Посвећење куће – свештеник Антон Хорват 1981.

544. Бетлехем 1976. године

545. Врбица испред цркве 1958. године

546. Бојан Обркнежев на Врбици
око 1980. године

547. Свечарска водица – свештеник
Новак Петровић 1989. године

548. Ема Жужић на повратку из цркве 1986. године

549.
На Врбици
1978.

550. Божидар Михајлов *Ненадов* реже славски колач на Св. Саву – свештеник Радован Радованов 1971.

551.
Анка Ђурић *Мундук* (здесна) испред цркве 1973. године

552. Српско певачко друштво 1995. године

553. Српски хор 1995. године

У ЗДРАВОМ ТЕЛУ ЗДРАВ ДУХ

Бокинци су вековима радили тешке пољопривредне послове. У 20. веку се, међутим, услед промене начина привређивања, све чешћег коришћења механизације и нових технологија напокон отворио простор и за физичку активност као разоноду. Фудбал је у међуратном периоду освојио Југославију, па тако и Боку. Мештани су почели да се организују у фудбалске тимове, те оснивали клубове. Утакмице су биле мала светковина за локално становништво, а после Другог светског рата се кренуло и са правим такмичењем и набавом дресова.

Прави раритет у колекцији представља снимак играња одбојке (бр. 624), за коју је тешко да се утврди из које тачно године потиче, мада се по одећи и опреми може оквирно сместити у педесете године 20. века. Очигледно се ради о школској активности, где момци заједно са девојкама играју одбојку, и то са професионалном мрежом. Занимљиво је приметити како су одевени. Није било посебног начина одевања, већ је свако играо у ономе у чему се затекао, па тако девојке и са марамама, а момци и у прслуцима. Касније се и то мења, те младеж за спортске активности бира удобнију и за то погодну одећу, а ново време је захтевало и униформност, односно да екипе носе више-мање идентичну одећу и обућу. Касније се традиционалним спортовима придружују и мало егзотичнији, данас већ уобичајени, попут каратеа. То је сведочанство постепеног продирања модерних тековина и у овом сегменту у руралне области попут Боке.

Посебну врсту спортске активности представљали су бокински сусрети шахиста. Шах је у протеклим деценијама био веома популаран спорт или хоби, који није био скуп, али јесте био тежак. Ова врста активности данас је много слабије практикована него у претходном веку.

554. Слева надесно стоје: Момирски, Матановић, Тапавица, Н. Лукинић, А. Лукинић, Милин и Гологлавић. Седе: Јаник, Ђаков, Гигић и Лалић. Капитен Гологлавић Миладин 1938. године

555. Фудбалски клуб (1938. године)

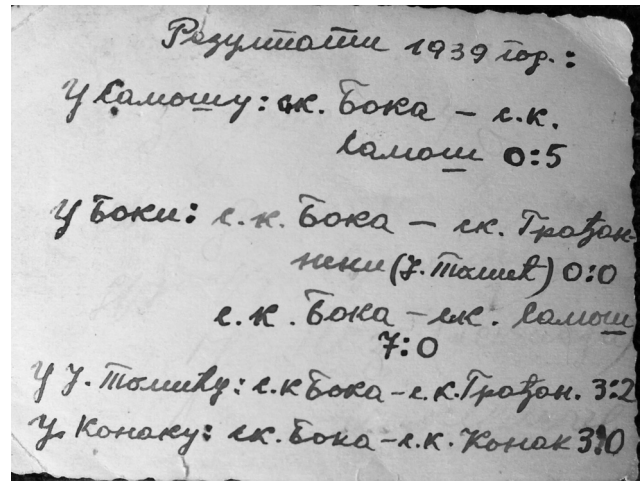

556. Фудбалери; фудбалери (друга страна) 1939. године

557. Фудбалски клуб 1950. године

558. Фудбалски клуб Нафтагас 1959. године

559. Фудбалери 1959. године

560. Фудбалери Боке око 1964. године

561. Александар Жунац (први слева) са фудбалерима 1960.

562. Фудбал око 1960. године

563. Фудбалски тим око 1965. године

564. Фудбалски клуб Нафтагас Бока око 1969.

565. Александар Жунац са фудбалерима око 1966. године

566. Почетак утакмице 1966. године

567. Слева Александар Жунац 1964.

568. Цвета Бугарски *Маслин* 1964. године

569. Фудбалери око 1970. године

570. Јантол Лукинић *Гужвараџ* 1965.

571. Одбојка 1963.

572. Наставник Александар Жунац *Газдица* са спортистима око 1962. године

573. Спортска екипа око 1962. године

574. Одбојкашице 1962. године

575. Утакмица 1963. године

576. Шахисти Боке око 1974. године

577. Шаховски турнир са Душицом Чејић (лево), Розика и Ђерђ Винцан (десно седе) 1974. године

578. Шаховски турнир 1975.

579. Шахисти 1975. године

580. Каратисти око 1980. године

ПОРОДИЦЕ

Основ друштвеног организовања и срца сваке заједнице чине породице. Ова основна ћелија сваког друштва од великог је значаја и за Боку. Породице су се настањивале, па подизале куће и обрађивале поља, која су затим наслеђивала будућа поколења. Презимена, куће и поља су најчешће остајали исти, али су се породице ширили, понекад и делиле. Тешко да у Боки има иједне породице која на неки начин није у сродству са свим осталима, што јесте карактеристика оваквих заједница.

Бокинских породица је било много више него данас. Неке су изумрле, неке више не живе у насељу. Неке су се сасвим иселиле и продале сав иметак, а од неких су данас остале само руине њихових напуштених кућа. Српске породице попут Бугарски, Вечански, Субић и Обркнежев оставили су траг у историји насеља, као и хрватске Матановић или Мештровић. Њихове породичне фотографије откривају не само моду времена већ и социјални статус. Нажалост, није било могуће уврстити фотографије свих породица из Боке, што би трагачима за породичном историјом и састављачима родослова сигурно било од посебне користи. Но настојали смо представити класичне породичне моменте и фотографске позе неколико већих породица као својеврсни пример из живота насеља.

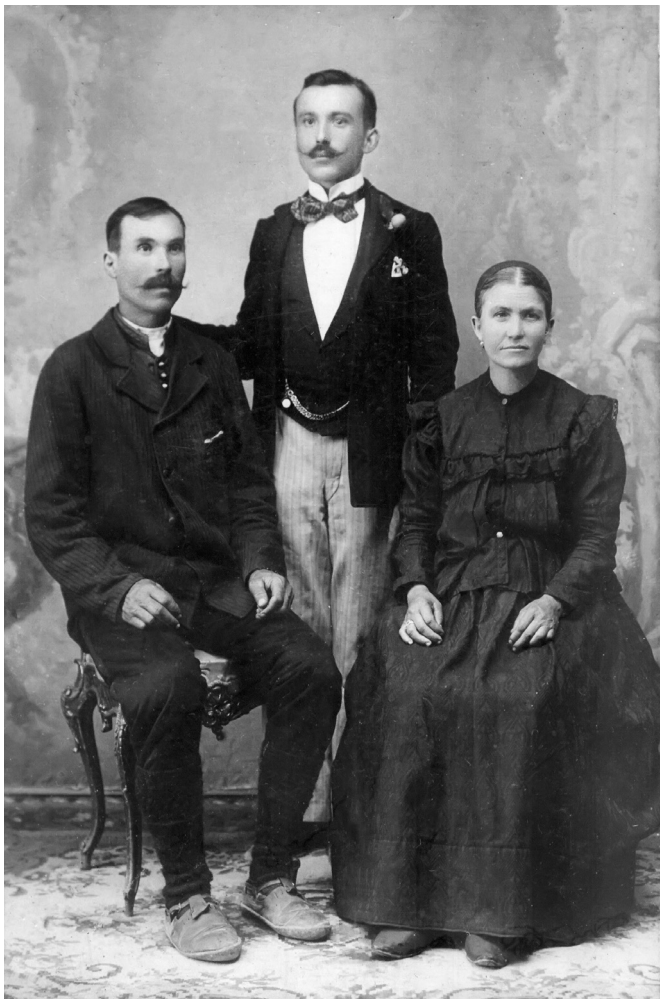

581. Ђока и Маца Бугарски *Вемица* са сином Миланом у Београду 1902. године

582. Породица Вечански 1914. године

583. Породица Винцан 1914. године

584. Винцанови 1915.

585. Ема Сабљов из Јарковца (рођена 1896. године), удала се у Боки за Имбра Жужића и родила синове Ивана Јанија (1918) и Михајла Мишина (1920) (ова фотографија је из 1914. године)

586. Жарко Црепајац у Темишвару на изучавању коларског заната 1915. године

587. Арса Јуришин са супругом Љубом (рођеном Илкић) 1900. године

588. Године 1916. Ката Жунац са ћерком Мином и сином Томом (1901–1926.)

589. Фаника Жунац са ћеркама Катицом и Маријом 1918. године (отац погинуо на Солунском фронту)

590. Штево Матановић и Штево Банчак 1918. године

591. Прва здесна Маца Васић (рођена Давинић) 1924.

592. Породица Матановић око 1920. године

593. Породица Банчак око 1910.

594. Са децом Матановић око 1918. године

595. Жунац Стево Штевић *Гладило*, дошао из Америке 1920. Године

596. Породица Мештровић око 1920

597. Јанко и Маца Матановић,
вратили се из Америке (1920)

598. Јанко и Маца Матановић
(рођена Лукинић) око 1920.

599. Габрич Филковић Габрич
са унуком Стеваном око 1916.

600. Милица Мица Вечански *Корнет* око 1920.

601. Цвета Николић *Пекмез* (10 година) и брат му Светислав Николић *Полицајтов* (4 године) 1927.

602. Никола и Деже Лукинић *Фујцек* 1900. године

603. Жунац Никола *Мико* са супругом Катом (седе), ћерка Мина и зет Александар *Шандор* Лукинић (стоје) и њихова ћерка Маре (1927. удата за Мишина Жужића) 1931. године

604. Шандор Филковић *Вава* са супругом Мандом и ћеркама Луциком и Отилијом око 1930.

605. Сестре Марка Матановића око 1922.

606. Фрањо Филковић, месар звани *Вава*, са женом Мандом и ћерке Луцика и Тилка 1934. године

607. Мештровић *Валекови* око 1922.

608. Јулка Илијевић, удата Позојевић (1904–1969), сестра Аугустина Илијевић око 1922.

609. Олга Марков око 1920.

610. Хермина Илијевић, супруга Андрије Илијевића Беловаче, добошара бокинског, сестра од стрица Имбре Жужића Млађег од оца Имбра око 1925

611. Породица Тоше и Минке Бугарски око 1940.

612. Ленка Илијевић око 1940.

613. Фрањо и Јула Лукинић око 1939.

614.
Фрања, Манда
и Ана (беба)
Лукинић
1940. године

615. Милче Гологлавић (стрељан 1941. године) са својим другарицама 1940. године

616. Мита Урошев, Љубица Урошев, Каменко Урошев (горњи ред),
Јоца Урошев, Драгиња Урошев, Босиљка Урошев (доле) око 1940.

617. Манде Филковић са својим суседима испред баште 1952. године

618. Жунац Јанко Бибица, баба Маца, Цила и Фрањо Жунац Бибица 1967. године

619. Ференц и Тереза Ходи око 1955.

620. Фрањо и Тилка Жунац Бибица
са мајка Мацом 1955. године

621. У дворишту деда Јанкић, Фрања, Тилка, кума Бисерка, Мама и Фери Ердеди 1957. године

622. Баба Маца, Фрањо, тета Цила Жунац *Бибица* прате госте на станицу 1955. године

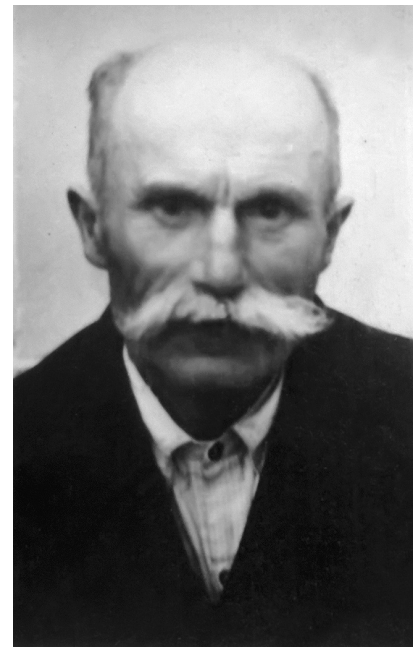

623. Сима Бугарски *Вемица*, рођен 1883. године

624. Мајстор млинар Јани Ангерер са супругом Маријом 1959. године

625. Маца Матановић и Фрањо Жунац пред кућом 1960. године

626. Адам Косо са супругом Агнеш и унук Кароль око 1960.

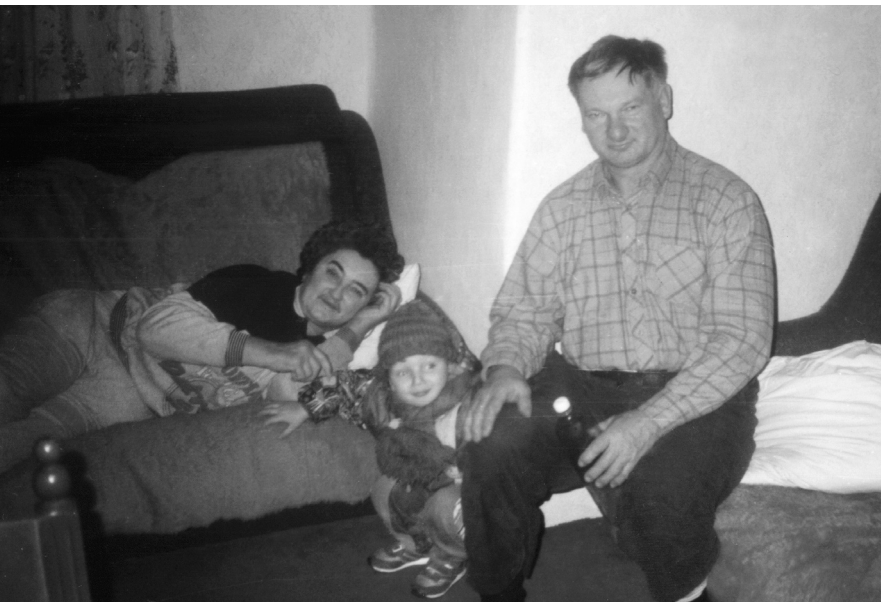

627. Јожеф Варга око 1960. године

628. Миша Живковић и Јагода (рођена Субић) 1961. године

629. Јожеф Варга (други слева) око 1962. године

630. Вукица и Нића Ђурић *Мундук* (стоје), Нићин отац и мати Јова Ђурић *Мундук* (седе) око 1963.

631. Душан Вечански око 1950.

632. Адам Ковач са братом око 1975. године

633. Босиљка *Боса* Урошев *Поздер* око 1964.

634. Боса и Станислав Михајлов *Ненадов* око 1964.

635. Милица и Ђура Миладинов *Карампуљини* око 1967.

636. Милица и Ђура Миладинов *Карампуљини* око 1970.

637. Марко Матановић 1968. године

638. Породица Косо око 1970. године

639. Породица Косо Кароль око 1970.

640. Породица Рацић око 1972. године

641. Вукица *Сеја* Вечански, Драга Вечански (рођена Урошев),
доњи ред: Чедомир Вечански, Миленко Вечански, Крста Вечански око 1960.

642. Ангерер Јохан са супругом Маром, Катица, Јоланка и Стева Субић *Кевеш* 1970. године

643. Бранислав, Олгица и Ђурђевка Благојев око 1970.

644. Отилија Илијевић, Катушка Матановић и Катица Вујић (рођена Илијевић) око 1974.

645. Марика, Бежика и Петер Ковач са децом око 1975. године

646.
Живко Бугарски *Вемица*, Светислав Ђорђевић *Жижа* (стоје), Лаза и Була Ђорђевић *Жижа*, Весна и Злата Ђорђевић *Жижа* (Злата држи Ленину ћерку) (седе) око 1975.

647.
Живко Бугарски *Вемица*, Миле Васић *Шакара* и Цвета Бугарски *Вемица*
1977. године

648. Браћа Пишта, Адам и Михаљ Ковач око 1976.

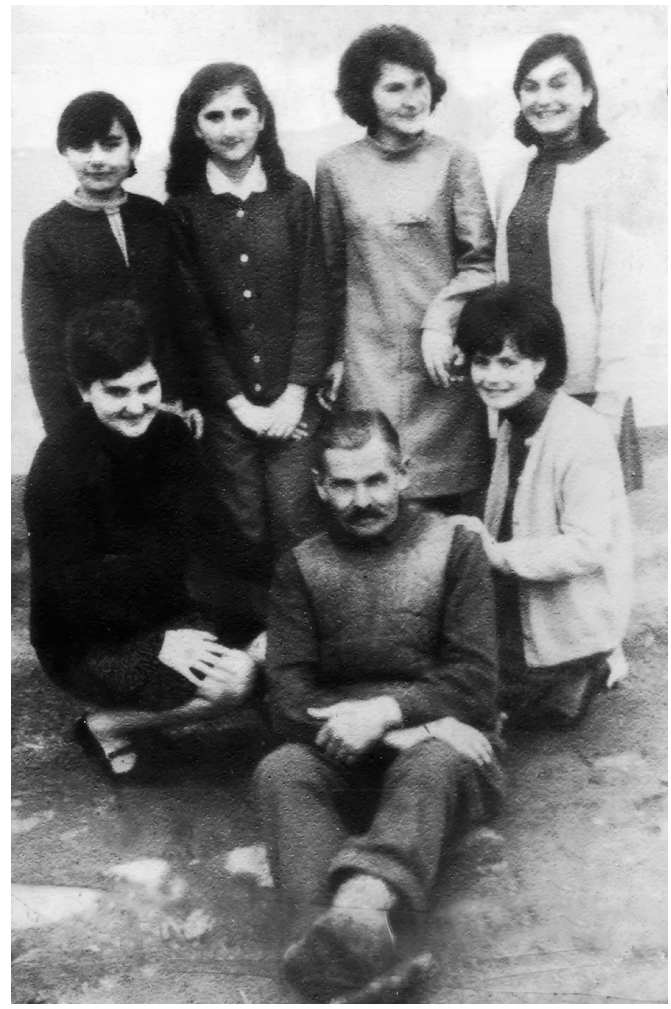

649. Љубомир Михајлов *Ненадов* са комшиницама око 1967. године

650. Златомир Миладинов *Карампуља* (први слева) око 1967. године

651. Светислав Николић *Полицајтов* око 1970. године

652. Јожеф Варга (слева), Петер Ковач (здесна) око 1970. године

653. Слева надесно: Отилија Попов, Перса Попов *Пошстанова*, н. н., Драгољуб *Браћа* Попов *Пошстанов* око 1973.

654. Воја Васић *Шакара* (чучи први здесна) око 1946. године

655. Божа Никотић, Љубица Никотић (рођена Николић) (с наочарима) око 1970.

656. Љубина Бугарски *Вемица* око 1971.

657.
Адам и Бежика
Ковач седе
око 1971.

658. Породица Варга, први здесна Јожеф Варга око 1973. године

659. Јожеф Варга (други слева) око 1973. године

660. Петер и Марика Ковач (стоје), Кароль и Верона Косо (седе и држе децу Вицушку Ковач и Петера Ковача) око 1974. године

661. Чеда Попов *Трцко* са другом 1974.

662. Породица Милидраговић око 1970. године

663. Илија и Бора Попов *Трцко* око 1962.

664. Цвета, Вера и Сава Ђорђевић *Жижа* око 1970.

665. Цвета и Исидор Бугарски *Вемица* 1981. године

666.
Марија Банчак,
Ранка Драгичевић,
Гашпар Банчак.
Марија Банчак,
Игњац Банчак,
деца Весна и
Павле Драгичевић
око 1972. године

667. Чедомир Вечански
Корнеш око 1970.

668.
Данче и
Јелица Васов,
Отилија
Јањић
око 1970.

669.
Боса и
Станислав
Михајлов
Ненадов
око 1967.

670. Исидор Бугарски, Меланија Спасић, Бранко Бугарски, Маргита, Тања Карико, Ирена, Илија, Светислав и Мила Спасић око 1970.

671. Породица Вечански *Корнет*, Крста стоји слева око 1940. године.

672. Породица Илијевић – *Декић*: седе Магдалена и Стево Илијевић поред њега стоји син Стеван рођен 1896. године; стоје ћерке Марија, Илонка, Јоланда, Аранка

673. Породица Илијевић: Стеван, снаја Штефанија, син Стеван, син Никола, унука Јолан 1960. године

674.
Породица
Илијевић:
Никола,
Штефанија,
Јолан, Тилка
1961. године

675.
Илијевић
Стеван и
син Никола
(1960)

ДОКУМЕНТИ

За разлику од осталих поглавља, у овом смо представили неколико важних докумената и њихове снимке који су везани за Боку. Разгледница, заправо дописница из 1916. године сведочанство је и о писмености, те посебности језика на овим просторима. Посебно су занимљива лична документа, односно дозвола за кретање из времена Другог светског рата и немачке окупације (бр. 735 и 736). Тако је Роза Илијевић из Боке добила дозволу, ограничену на десет дана, да може посетити лекара ван места. Контрола кретања је стварно била апсолутна. Посебност представља и лепо естетски решен породични родослов Матановића из Боке (бр. 741).

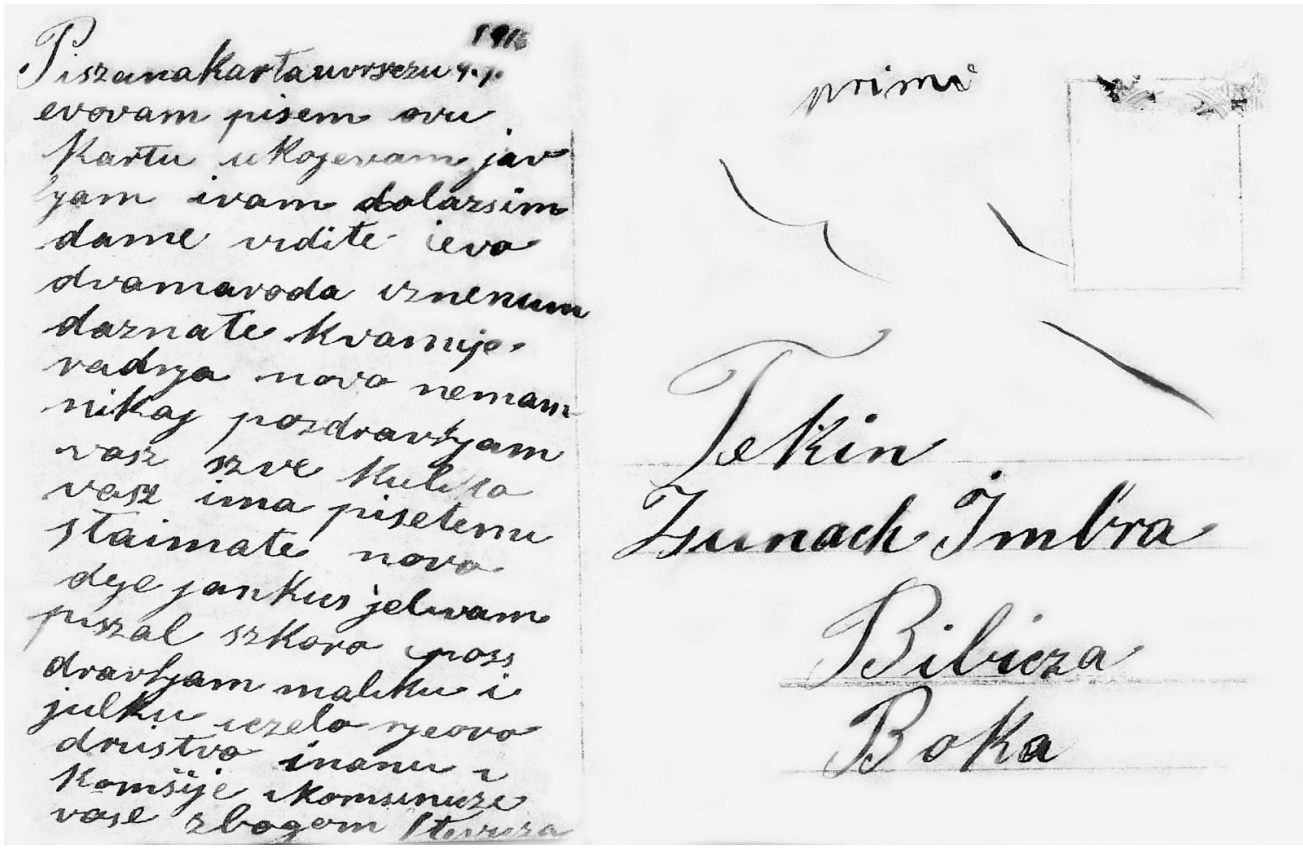

676. Писмо 1916. године

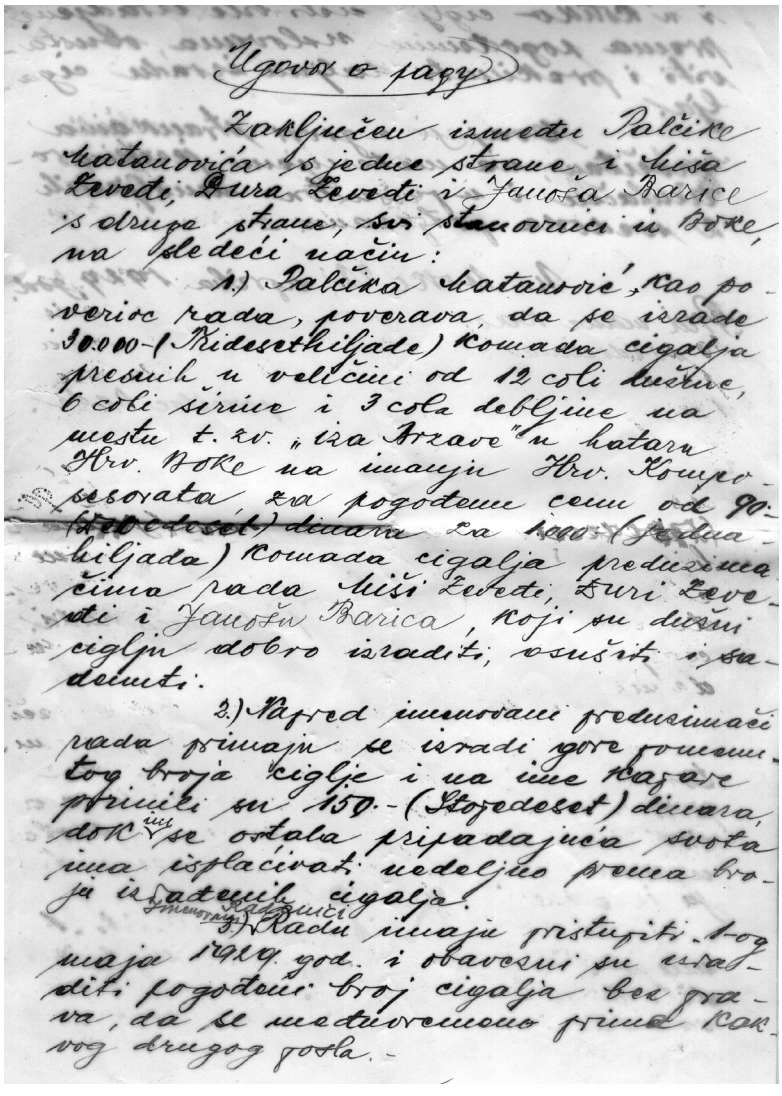

677. Уговор о раду 1929. године

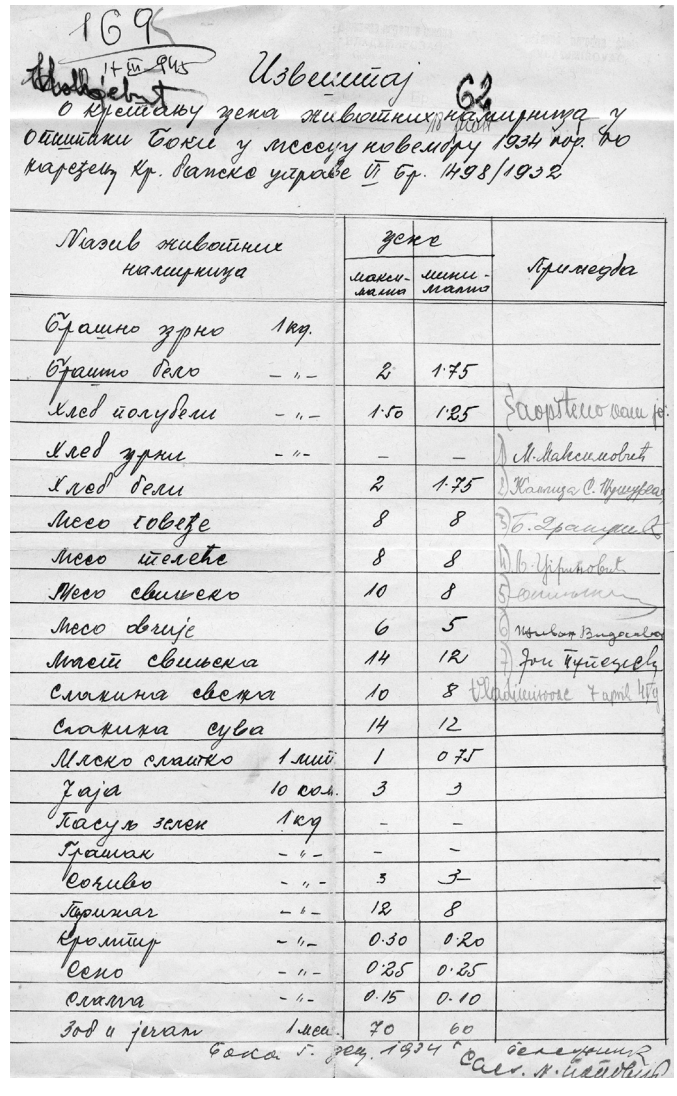

678. Извештај о кретању цена 1934. године

679. Конфирмација 1932.

680. Крштење 1922. године

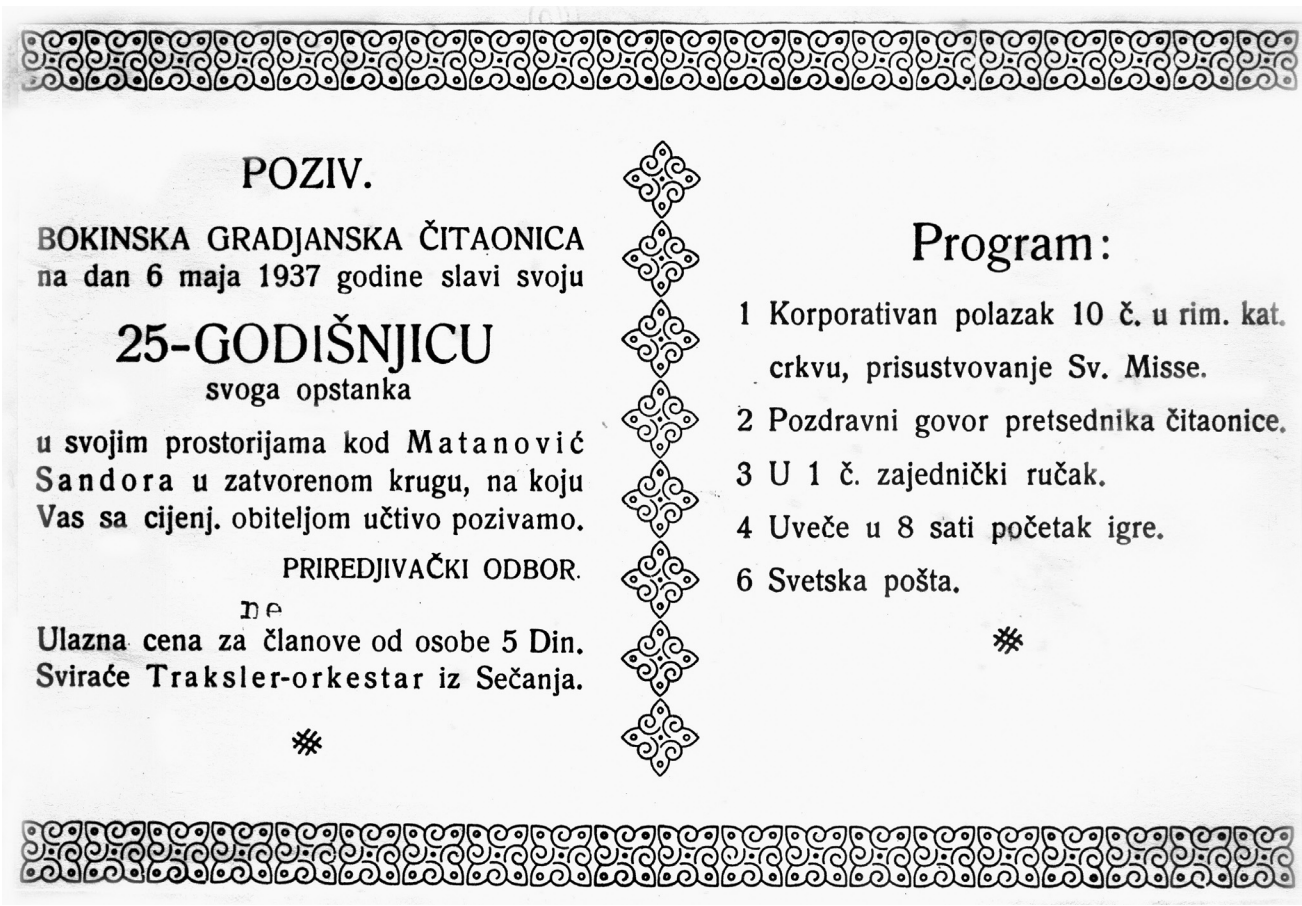

POZIV.

BOKINSKA GRADJANSKA ČITAONICA na dan 6 maja 1937 godine slavi svoju

25-GODIŠNJICU

svoga opstanka

u svojim prostorijama kod Matanović Sandora u zatvorenom krugu, na koju Vas sa cijenj. obiteljom učtivo pozivamo.

PRIREDJIVAČKI ODBOR.

Ulazna cena za članove od osobe 5 Din.
Sviraće Traksler-orkestar iz Sečanja.

Program:

1 Korporativan polazak 10 č. u rim. kat. crkvu, prisustvovanje Sv. Misse.
2 Pozdravni govor pretsednika čitaonice.
3 U 1 č. zajednički ručak.
4 Uveče u 8 sati početak igre.
6 Svetska pošta.

681. Позив на прославу 25 година рада читаонице 1937. године

Staatliche Feldwache
Modosch

RE-Zahl 6833 /42

Gültig nur mit der
Personalausweiskarte Nr. [illegible]

Reisebewilligung

Für Iljevitsa Poza aus Boka Alter 50

Beruf Hausfrau Landkreis **Modosch,** welchem die **einmalige Reise** mit Schiff

Wagen, Eisenbahn, zu Fuss, von Boka nach Petrovgrad und zurück ges

Zweck der Reise zum Arzt

Diese Reisebewilligung behält ihre Gültigkeit bis 17.11. 1942.

Modosch, am 7.10. 1942.

Bei der Ankunft im Ort des Reiseziels hat sich der Reisende bei der Polizeibehörde, bzw. Gemeindevorstehung zu melden und bei der Abfahrt dort abzumelden. — Nach der Rückkehr ist die Reisebewilligung in der Gemeinde abzugeben.

Polizeiführer

Banater Druckerei K. G., Grossbetschkerek — 398

682. Дозвола за пут 1942.

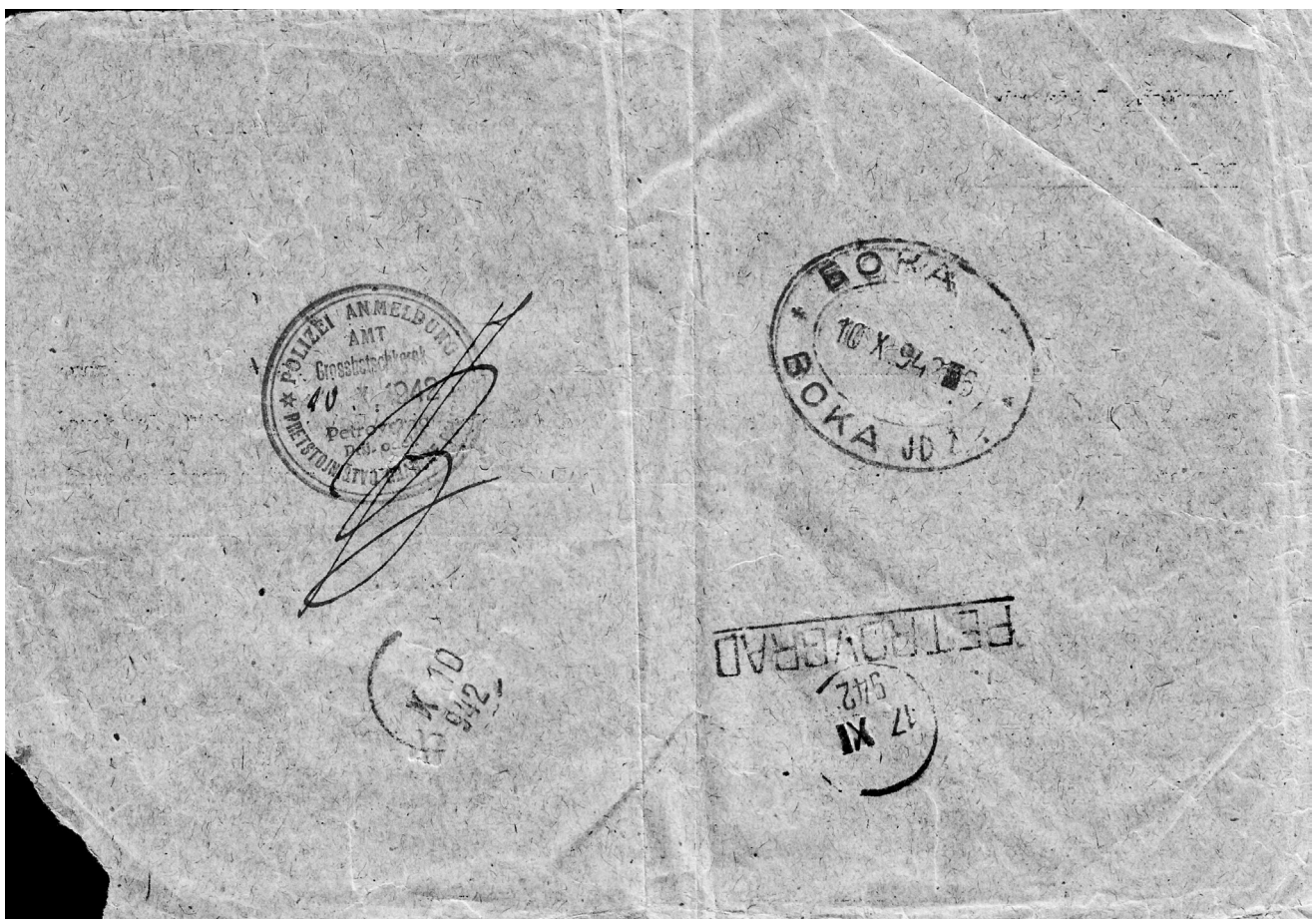

683. Дозвола за пут (друга страна) 1942. године

ФЕДЕРАТИВНА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА

Број 157

СВЕДОЧАНСТВО

Удружење Занатлија за град и срез Зрењанин у Зрењанину

овим потврђује да је Михајлов Светислав рођен 30 јануара 1920 год.

у Бока (општина: Бока) срез: Јаша Томићски, округ:

земља: Ф. Н. Р. Ј.), пред Испитном комисијом за полагање мајсторских испита Удружења занатлија за град и срез Зрењанин данас положио

МАЈСТОРСКИ ИСПИТ

из берберског заната.

Ово му сведочанство служи као доказ стручне спреме за берберски занат и даје му право на назив „МАЈСТОР"

у Зрењанину, 23 децембра 1948 год.

Претседник испитне комисије,

Чланови испитне комисије:

Симоров Вукоа

Бурчик Бојова

Сл. Бурчић

684. Мајсторски испит 1948.

Бр. дел. прот. 2231

Рег. бр. 17

ФЕДЕРАТИВНА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА

ДИПЛОМА

С.Н.О. - Повереништво за комуналне послове

овим потврђује да је Михајлов Ковиљка рођен 14 јуна 1923 год.

у Боки срез Јаша Томић област А.П.В. НР Србија

пред Испитном комисијом за полагање испита за занатског мајстора на дан 20 октобра 1951 год. положио

МАЈСТОРСКИ ИСПИТ

из женско-кројачког заната

Ова му диплома служи као доказ стручне спреме из женско-кројачког заната и даје му право на назив „ЗАНАТСКОГ МАЈСТОРА".

у Јаша Томићу - 20-X-1951 г.

ПРЕТСЕДНИК ИСПИТНЕ КОМИСИЈЕ,

Николин Федељко

ЧЛАНОВИ ИСПИТНЕ КОМИСИЈЕ:

Стеван М. Целетовић

Гичи Катачић Радивој, Симља

Повереник:

Штампа: „Вук Караџић", Београд

Образац IV/12

Издање ИКП — Београд — 106/51

685. Диплома – мајсторски испит 1951. године

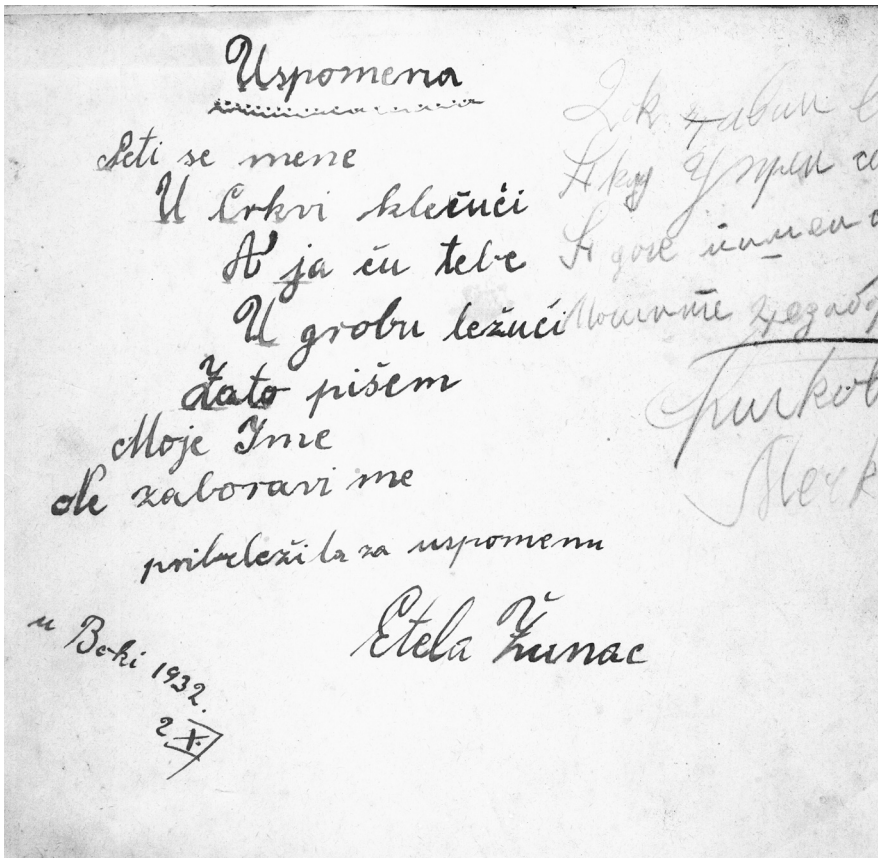

Uspomena

Seti se mene
U Crkvi klečući
A ja ću tebe
U grobu ležući
Zato pišem
Moje Ime
Ne zaboravi me
pribeležila za uspomenu

Etela Žunac

u Boki 1932.

686. Споменар 1932.

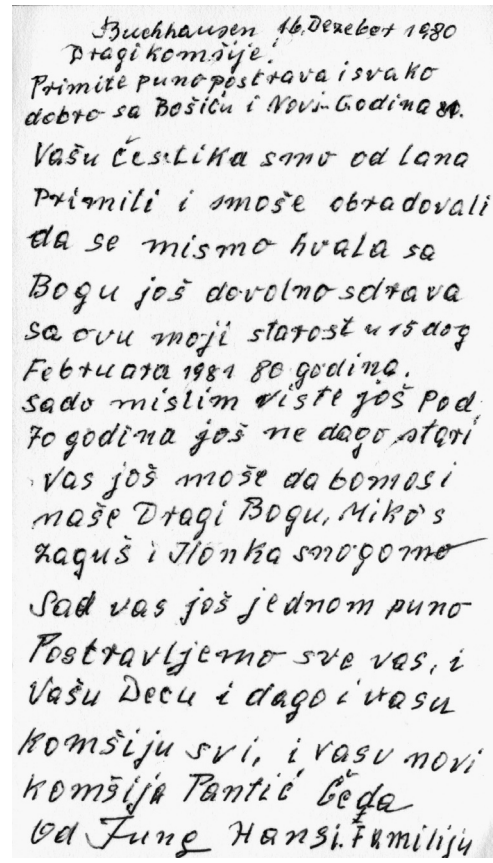

Buchhausen 16. Dezebor 1980
Dragi komšije!
Primite puno postrava i svako
dobro sa Bošiću i Novi-Godina 80.
Vašu Čestika smo od lana
Primili i smoše obradovali
da se mismo hvala sa
Bogu još dovolno sdrava
sa ovu moji starost u 15 dog
Februara 1981 80 godina.
Sado mislim viste još Pod
70 godina još ne dago stari
Vas još moše da bomosi
naše Dragi Bogu, Miko's
Zaguš i Ilonka snogomo
Sad vas još jednom puno
Postravljemo sve vas, i
Vašu Decu i dago i vasu
komšiju svi, i vasu novi
komšija Pantić Čeđa
Od Fung Hansi. Familiju

681. Писмо из Немачке 1980.

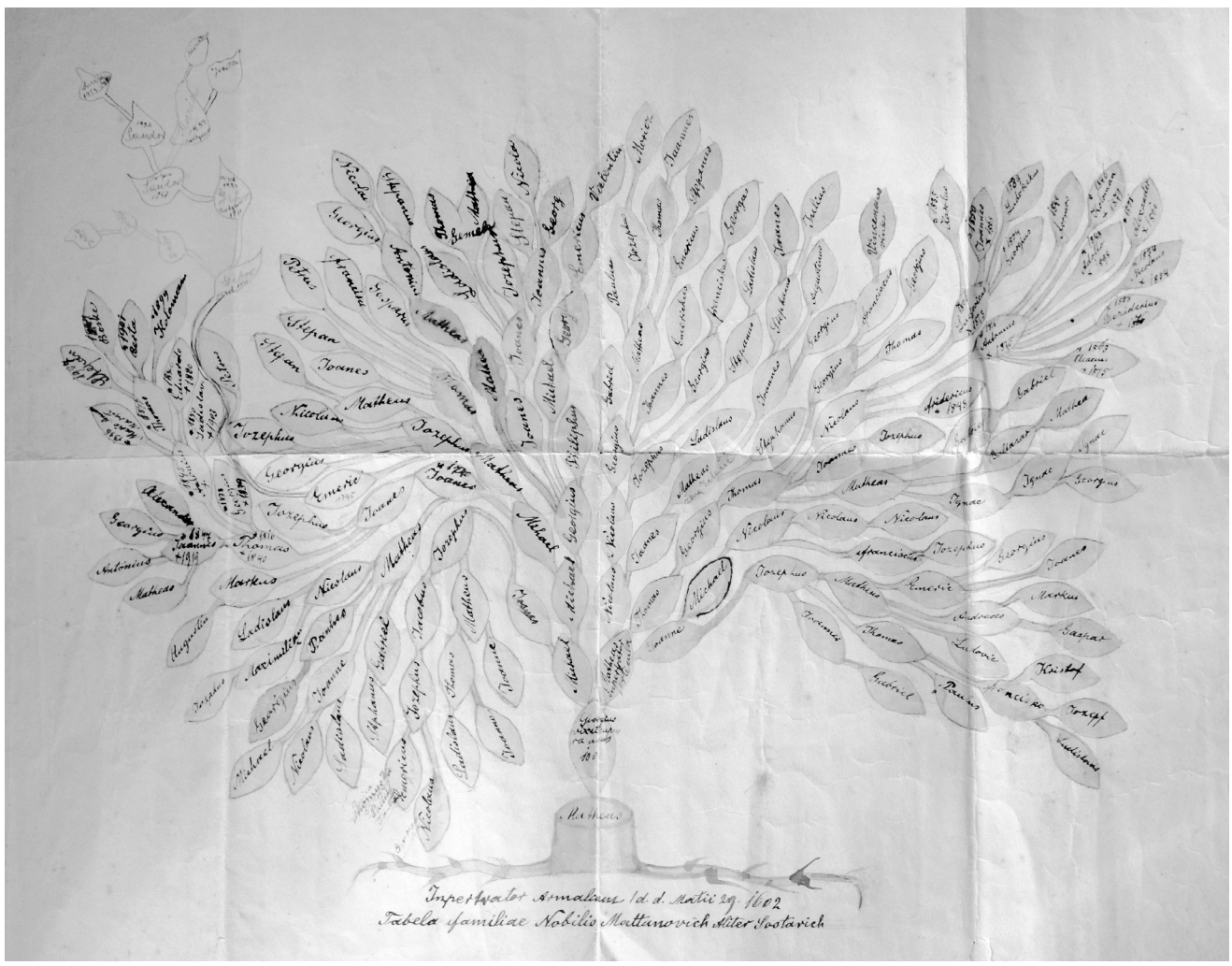

687. Родослов породице Матановић 1954. године

САХРАНЕ

Као што живот почиње рођењем и крштењем, он се завршава смрћу и сахраном покојника. Сахране представљају изузетно битан сегмент друштвеног живота. Однос према смрти и покојницима често говори о нивоу друштвеног развоја, породичних односа, идеолошким и политичким токовима. Фотографије сахрана у Боки откривају свет снажне традиције. Процесије, односно спроводи подразумевали су се, као и верски обреди. На сахранама је било мноштво људи из села, што је доказ о врло живој свести о заједништву и неопходности одавања почасти преминулом и његовој породици. Према снимцима се јасно види да су испоштоване све традиционалне процедуре попут окупљања, често код куће и у дворишту покојника, спровод и помен, литургија и спуштање у раку. За разлику од крштења и венчања, догађаја којих се се с весељем присећало, па су се правиле фотографије као успомене, сахране нису биле толико изложене новој моди прављења снимака. Поготово су ређи примери снимака самог покојника, у кући, пре спровода. Ове фотографије су, нажалост, такође сведочанство о једној култури која полако изумире. Сахране данас ретко када окупљају цело село и не пази се толико ни на одевање нити на понашање као у прошлости. Начин на који се данас опходимо према преминулима, на пример кроз бригу за гробља, добар је пример великих трансформација у нашем друштву. О гробљима, међутим, биће писано у посебној монографији, у нади да ће бар тако остати успомена на прошлост бокинских породица.

688. Сахрана жупника Антона Сендреа (1935. година)

689. Сахрана учитељице Мире Драгић (умрла на операцији срца 1958. године)

690. Сахрана Луције Лукинић *Фујцек* 1961.

691. Поред ковчега Луције Лукинић *Фујцек* 1961.

692. Спровод Луције Лукинић *Фујцек* 1961.

693. На капији куће покојника 1975.

694. Сахрана 1975. године

695. Спровод 1975. године

696. Помен на углу 1975. године

697. Спуштање покојника у раку 1975. године

698. Деже Лукинић *Фујцек* поред гроба сина 1944.

699. Деже Лукинић *Фујцек* клечи на гробу сина Николе 1944. године

700. Над гробом око 1965.

701. Сахрана Варга око 1970.

702. Ожалошћена породица поред покојника око 1974. године

703. У дворишту покојника око 1974. године

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

930.85(497.113 Boka)(084.12)

ДЕЛИЋ, Нино, 1983-
Призори прошлости - светлописи живота Боке / Нино Делић, Љубиша Вечански. - Панчево : Градска библиотека, 2026 (Врњачка Бања : Сатцип). - 310 стр. : фотогр. ; 30 cm

Тираж 120. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија.

ISBN 978-86-85131-79-0

1. Вечански, Љубиша, 1959-
а) Бока - Културна историја - У фотографијама

COBISS.SR-ID 190705161